

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE

**ANALELE
UNIVERSITĂȚII DIN ORADEA**

ANNALS OF THE UNIVERSITY OF ORADEA

**FASCICOLA
ISTORIE – ARHEOLOGIE
HISTORY– ARCHAEOLOGY SERIES
TOM XXV
TOME XXV**

2015

ANALELE UNIVERSITĂȚII DIN ORADEA

SERIA ISTORIE – ARHEOLOGIE

COMITETUL ȘTIINȚIFIC / SCIENTIFIC COMMITTEE

Acad. Ioan Aurel-POP (Cluj-Napoca)
Nicolae BOCȘAN (Cluj-Napoca)
Ioan BOLOVAN (Cluj-Napoca)
Al. Florin PLATON (Iași)
Rudolf GÜNDISCH (Oldenburg)
Toader NICOARĂ (Cluj-Napoca)
Anatol PETRENCU (Chișinău)
GYULAI Eva (Miskolc)
Ioan SCURTU (București)
Waclaw WIERZBIENEC (Polonia)

COLEGIUL DE REDACȚIE/ EDITORIAL BOARD:

Director /Director

Prof. univ. dr. Gabriel MOISA

Redactor-șef/ Editor-in-Chief

Prof. univ. dr. Antonio FAUR

Secretar de redacție/ Editorial Secretary

Lector. univ. dr. Radu ROMÎNAȘU

Membrii/Members

Prof. univ. dr. Barbu ȘTEFĂNESCU

Prof. univ. dr. Sever DUMITRAȘCU

Prof. univ. dr. Viorel FAUR

Prof. univ. dr. Ioan HORGA

Prof. univ. dr. Mihai DRECIN

Prof. univ. dr. Ion ZAINEA

Prof. univ. dr. Sorin ȘIPOȘ

Lector. univ. dr. Florin SFRENGEU

Lector. univ. dr. Mihaela GOMAN

Lector. univ. dr. BODO Edith

Asist. univ. dr. Laura ARDELEAN

Analele Universității din Oradea./ Annals of the University of Oradea
Fascicola Istorie – Arheologie / History - Archaeology Series

Manuscrisele, cărțile, revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite
pe adresa colectivului de redacție al revistei „Analele
Universității din Oradea”, seria Istorie – Arheologie.

The exchange manuscripts, books and reviews as well as any correspondence will be sent to
the address of the Editorial Staff.

Les manuscrits, les livres et les revues proposés pour échange, ainsi que toute correspondance,
seront adressés à la rédaction.

Responsabilitatea asupra textului și conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

The responsibility for the content of the articles belongs to the author(s).

The articles are published with the notification of the scientific reviewer.

Revista este indexată în baza internațională de date EBSCO.

The review is indexed in the EBSCO international database.

Editorial Assistance: Dr. ing. Elena ZIERLER

Address of the editorial office:

University of Oradea

Department of History

Str. Universității, nr. 1, 410087 Oradea, România

Tel/ Fax (004) 0259 408167

e-mail: antoniofaur@yahoo.com

The review is issued under the aegis of the University of Oradea

ISSN 1453-3766

Cuprins • Contents • Sommaire • Inhalt

STUDII • STUDIES

Studii ♦ Studies	5
Florin SFRENGEU ♦ Aspecte privind evoluția politică a ungarilor de la sfârșitul secolului al IX-lea până în secolul al XII-lea.....	7
George INDRECAN ♦ The Role of Christian Hymnography in Safeguarding and Passing on the Teachings of Faith (I-IV Centuries)	21
Marian-Cornel TRANDAFIR ♦ Byzantines Return at the Lower Danube and the Raising of the Fortification from Păcuiul lui Soare	29
Florin-Alin OROS ♦ The Phenomenon of Mixed Marriages as a Source of Religious Conversion among the Romanian People of the 19 th Century in Crișana.....	35
Radu ROMÎNAȘU ♦ Aspecte ale războiului de independență (1877-1878) reflectate în foaia Biserica și Școala.....	39
Gabriel HĂLMĂGEAN ♦ Despre „grâne” și „pâini” în alimentația tradițională din județul Arad.....	47
Gabriela DRAGHI (HOSSU) ♦ Evoluția costumului tradițional românesc din Sălaj în prima jumătate a secolului XX.....	59
Laura ARDELEAN ♦ Relațiile științifice ale arheologului Sándor Ferenczi cu Dumitru M. Teodorescu.....	69
Septimiu Lucian JURCA ♦ German Libraries under the National Socialist Regime.....	73
Antonio FAUR ♦ Une Perspective Comparative sur les Journaux d’Anne Frank et d’Eve Heyman.....	81
Beata MÉNESI ♦ Colectivele de împuterniciți / cenzori din Cluj, Arad și Timișoara (1949 - 1954).....	89
Ion ZAINEA ♦ Portret și dosar de propagandist. Studiu de caz: Gheorghe Boroga	99
Gabriel MOISA ♦ Control Ideological War of Independence ’70 Years of the Twentieth Century	105
Mihaela GOMAN ♦ Data on the Archaeological Building Sites Coordinated by the Regional Museums in the Country in 1972	115
Simona D. IENCIU ♦ Bygone Times and Forgotten People?.....	127
Ioana-Cosmina BOLBA ♦ Omul modern și contemporan între nevoi, aspirații și consumismul religios	135
Mălina Lucia TURCUȘ ♦ Particularități privind recrutarea personalului în cadrul IMM-urilor.....	141

Recenzii ♦ Book Reviews.....	147
Anca OLTEAN ♦ Antonio Faur (coordonator), Evrei în lagăre și ghetouri din Europa în timpul celui de-al doilea război mondial (Jews in Concentration Camps and Ghettos from Europe during the Second World War), Cluj-Napoca: Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, 2015. ISBN 978-606-8694-08-5.	149
Radu ROMÎNAȘU ♦ The Chronic of the History Department Scientific Activity in the Academic Year 2014	159

STUDII
STUDIES

ASPECTE PRIVIND EVOLUȚIA POLITICĂ A UNGURILOR DE LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL IX-LEA PÂNĂ ÎN SECOLUL AL XII-LEA

Florin SFRENGEU*

Abstract: *The article presents briefly the stages of the political evolution of the Hungarians, a population migrating in late 9th century from the Don-Dnieper area to central Europe. They arrived through the Verecke pass, considered the big gate of migrations from eastern to the central and western Europe. This statement is based on Russian and Latin-Hungarian chronicles, also confirmed by a series of archaeological discoveries, such as those in southern Poland, which mark the route, as well as by the observation that the oldest funerary complexes attributed to the Hungarians are those in the upper basin of the Tisa river. After having settled in their new homeland, in 896, the Hungarians made numerous forays in the countries of central, western and south-eastern Europe, sowing terror for more than half a century. The defeat in the battle of Lechfeld, in 955, constituted an important moment in the Hungarians' political evolution, and Stephen's crowning as king of Hungarians on Christmas Day in the year 1000 is considered a turning point in the history of Hungary. In the 40 years of Stephen's reign, the Christianization of the country was completed, not without pain and conflicts. From the political, cultural and social point of view, during the 11th-12th centuries, Hungary had an archaic character. One can only speak of a spread of western ideas, institutions and customs towards the end of this period, partially by means of settlers, merchants and peasants, as well as by the Hungarians who travelled to the West.*

Keywords: *Hungarians' migration, kingdom of Hungary, the Holy Roman Empire, the Holy See, the Bizantine Empire*

La mijlocul secolului al IX-lea ungurii locuiau în Lebedia, localizată cu aproximație fie între Volga și Don, fie între Don și Nipru. Potrivit unor surse orientale (o geografie persană întocmită de un autor anonim în anul 982), ungurii ar fi dispus în acea vreme de efective militare estimate la 20.000 de războinici și se aflau în conflict cu vecinii. Ei își procurau prizonieri prin raiduri întreprinse împotriva slavilor, pe care îi vindeau în Imperiul bizantin, iar unele triburi slave le plăteau tribut¹.

În urma înfrângerii suferite în conflictul cu chazarii, pecenegii, obligați să-și părăsească teritoriile, îi atacă pe unguri. Atacul a provocat destrămarea confederației tribale a ungurilor, o parte s-a refugiat în Persia (cei cu numele de Savartoi Asfaloi

* University of Oradea; e-mail: florinsfrengeu@yahoo.com

¹ V. Spinei, *Marile migrații din estul și sud-estul Europei în secolele IX-XIII*, Iași, 1999 (în continuare V. Spinei, *Marile migrații...*), p. 42.

căroră li s-a pierdut urma), o altă parte, sub conducerea lui Levedias, înaintează spre vest în Etelkuzu/Atelkuzu, regiune situată cu aproximație, de către cei mai mulți specialiști, între Don sau Nipru, la est, iar la vest, până la gurile Dunării și Siret². Această delimitare spre vest a teritoriilor ocupate de unguri, bazată pe unele izvoare scrise, se află în dezacord cu rezultatele cercetărilor arheologice. Rețeaua de așezări din zona de câmpie a Moldovei Meridionale nu a avut de suferit în a doua jumătate a secolului al IX-lea, constatându-se în schimb o creștere a numărului așezărilor, un real spor demografic³.

În cursul domniei sale, Constantin al VII-lea Porphyrogenetos (945-959) a organizat culegerea de izvoare istorice, compunând el însuși importante opere literare cu o valoare documentară deosebită pentru cunoașterea unor realități atât interne, cât și externe⁴. Cele mai importante informații despre locuirea ungarilor în stepele ponto-caspice le aflăm din opera aceluiași împărat, *De administrando imperio*. Cu toate că lucrarea cuprinde unele inexactități privind datarea și localizarea, după cum afirmă unii specialiști, este mai bine documentată în comparație cu izvoarele orientale, slave sau latino-maghiare.

În această nouă patrie, ungurii se pare că ajung în prima jumătate a secolului al IX-lea. Ridicarea cetății chazare de la Sarkel, situată pe Don, cu ajutorul arhitecților bizantini, trimiși de împăratul Teofil (829-842), a avut drept scop tocmai apărarea hotarelor vestice amenințate de noii veniți⁵. O mențiune certă privind prezența unei armate a ungarilor nu departe de nordul Dunării de Jos, se referă la intervenția acestora, la solicitarea bulgarilor, pentru a împiedica repatrierea adrianopolitanilor, colonizați forțat în timpul hanului Krum (803-814). Ungurii nu au avut succes în această intervenție, datată în 837, fiind respinși de deportați cu ajutorul bizantinilor din cadrul flotei trimise de împăratul Teofil⁶. Prezența ungarilor la nordul Dunării de Jos este semnalată din nou, la sfârșitul secolului al IX-lea, într-o scriere hagiografică dedicată sfântului Metodiu. Acesta, la întorcerea în Bizanț, în 882, se pare că s-a întâlnit în ținuturile dunărene cu un rege ungar⁷.

Unii istoricii maghiari⁸, în dorința de a dovedi cu date concrete prezența ungarilor la nordul Dunării, au atribuit, cu probabilitate, o serie de morminte din Moldova și Muntenia acestora: o parte din mormintele din necropola de la Brănești, mormintele din faza timpurie a necropolei de la Hansca-Căprăria, mormintele izolate de la Fridensfeld, Grozești, Holboca, Moscu, Movilița, Probota și Șabalat, iar cel de la Frumușica le este atribuit cu siguranță. V. Spinei, care s-a ocupat cu vestigiile de mai sus, pentru unele având prioritate de publicare, a sugerat alte atribuiri etnice și încadrări

² *Ibidem*, p.43-44. Pentru întreaga discuție privind localizarea regiunii vezi și studiul: V. Spinei, „Migrația ungarilor în spațiul carpato-dunărean și contactele lor cu românii în secolele IX-X”, în *Arheologia Moldovei*, XIII, 1990, p. 107-110, (în continuare V. Spinei, *Migrația ungarilor...*)

³ V. Spinei, *Migrația ungarilor...*, p. 115.

⁴ *FHDR*, II, 1970, p. 657.

⁵ Erdély I., *Les relations hungaro khazares*, în *Studia et Acta Orientalia*, IV, 1962, p. 43-44.

⁶ V. Spinei, *Migrația ungarilor...*, p. 109.

⁷ *Ibidem*, p. 110.

⁸ *Erdély története* (red. resp. B. Köpeczi), I, Budapesta, 1986.

cronologice, deoarece se departajează evident de mormintele ungarilor din zona Pannonică, aici fiind cuprinsă și Câmpia Tisei⁹.

Același cercetător este convins că principalele sălașe ale ungarilor, din perioada imediat anterioară plecării ungarilor spre Pannonia, erau departe de gurile Dunării. Se bazează pe informațiile oferite de Reginald de Prum, care arată că lupta între pecenegi și unguri, ce a determinat exodul celor din urmă spre centrul Europei, a avut loc în apropiere de gurile Donului. Se mai are în vedere și tradiția păstrată în cronica Notarului anonim al regelui Béla, că Scythia era denumită *Dentumoger*, nume prin care se autodesemna și strămoșii ungarilor, ce derivă de la *Den* (= Don sau Doneț) și *moger* (= maghiar), însemnând „ungurii de pe Don(e)”¹⁰.

Câmpia Dunării de Mijloc era cunoscută de unguri încă de la mijlocul secolului al IX-lea, cu ocazia raidurilor militare efectuate la solicitarea diferitelor forțe din zonă. După destrămarea Khaganatului avar, zona era disputată de trei forțe: Imperiul franc, Moravia Mare și Țaratul bulgar.

Până în momentul stabilirii lor în centrul Europei, în anul 896, ungurii cunoscuți pentru aptitudinile lor războinice, au intervenit în patru sau cinci rânduri în conflictele din zonă în anii: 862, 863, 881, 892 și 894. Prima intervenție, înregistrată în analele mănăstirii Sf. Bertin, este strâns legată de revolta lui Karlmann împotriva tatălui său, Ludovic Germanicul, aflat în conflict cu Ratislav, cel care i-a chemat pe unguri. După ce pătrund în teritoriile din răsăritul Imperiului franc, neprecizate în anale, dar presupuse a fi în Pannonia, ungurii măcelăresc o parte a populației din zonă. Expediția din anul următor, relatată de unele izvoare occidentale (*Annales Alamanici*, *Annales Weingartenses*, *Annales Sangallenses Maiores*), are un rol similar cu cea precedentă, dacă nu cumva izvoarele se referă la prima expediție, dar o datează cu un an mai târziu. În aceste cronici, ungurii apar cu numele de huni, iar locurile afectate de invazie nu sunt menționate. În această situație grea, împăratul german face apel la bulgari, care în 863 intervin împotriva moravienilor. În aceste condiții Ratislav este nevoit să accepte suzeranitatea vecinilor de la vest¹¹.

În același timp, Ratislav se adresează împăratului bizantin Mihail al III-lea, cu care încheie o alianță, cerându-i să trimită misionari creștini care să se adreseze poporului în limba slavă. Prin aceste demersuri și adoptarea noii religii oficiale prin filieră bizantină, conducătorul moravienilor de fapt dorea să iasă din sfera de influență germană. Și Imperiul bizantin avea satisfacția de a-și întinde sfera de influență până în centrul Europei. Misiunea celor doi frați, Chiril și Metodiu, veniți la chemarea lui Ratislav, avea o dublă semnificație, una politică și alta religioasă. Prin folosirea limbii

⁹ V. Spinei, *Realități etnice...*, p. 107-125; Idem, *Migrația ungarilor...*, p. 110-115, unde sunt prezentate pe larg aceste descoperiri cu bibliografia aferentă. „Obiectele de inventar din mormintele în discuție din spațiul extracarpatic sud-estic prezintă nenumărate analogii printre vestigiile pecenegilor, uzilor și cumanilor de la nordul Mării Negre. În schimb, cu excepția vârfurilor de săgeată, asemănările cu piesele din mormintele ungurești certe sunt nesemnificative. În nici unul din mormintele evocate nu au apărut obiecte de factură tipic veche ungară, înconfundabile ca formă și decor, cum sunt aplicile, plăcile de tolbă, ornamentele de frâu și de centură, brățările, pandantivele etc.” (p. 114)

¹⁰ Idem, *Migrația ungarilor...*, p. 115.

¹¹ *Ibidem*, p. 115-117.

slave în biserică, cei doi frați au avut un mare succes în evanghelizarea Moraviei și Pannoniei, ei traducând în limba poporului evanghelizat cărțile sfinte¹².

Svatoplug, urmașul lui Ratislav la conducerea Moraviei Mari, face și el apel la unguri, în anul 881, urmând politica anterioară în confruntare cu francii. Invazia ungarilor, care ajung până la Viena, este concomitentă cu expediția cabarilor pe un alt traseu. La fel ca invazia din 862, și aceasta s-a produs, cu probabilitate, prin pasul Verecke din Carpații Păduroși. Ca răspuns la această acțiune, francii vor face apel la bulgari, care vor ataca Moravia Mare în anul 883¹³. Sfârșitul secolului al IX-lea a fost catastrofal pentru fiii lui Ludovic Germanicul și ultimii carolingieni orientali. O nouă răscoală în Bavaria, de data aceasta contra lui Karlmann, a permis lui Svatoplug să ocupe Austria și Pannonia înaltă (882-884). Profitând de slăbiciunea regalității carolingiene, moravienii au supus Boemia și și-au întins influența asupra slavilor ce locuiau între Elba și Vistula. După 887, incursiunile slavilor au fost anuale, când spre sud-est, când spre regiunea dintre Salle și Elba. În aceste condiții Svatoplug refuză reînnoirea actului de supunere către regele Arnulf, act ce data din timpul lui Carol cel Gros¹⁴.

În 892 raporturile dintre franci și moravieni devin din nou încordate, după mai mulți ani de acalmie. Hotarele Moraviei Mari sunt amenințate de armatele regelui Arnulf, alcătuite din franci, bavarezi și alamani. De această dată ungurii, atrași de partea regelui Arnulf, incendiază și devastează regiunile locuite de foștii lor aliați. Din *Annales Fuldenses* aflăm că francii au trimis o solie la bulgari care să reînnoiască alianța, cerându-le să împiedice livrarea de sare spre Moravia. Același izvor ne informează că doi ani mai târziu, ungurii revin în zonă, de data aceasta la solicitarea lui Svatoplug, aflat în plin război cu vecinii din vest. În timp ce ungurii pradă și iau în captivitate populație din dreapta Dunării, suveranul moravian moare, lăsând statul într-o situație confuză, slăbit de numeroasele războaie¹⁵.

După părerea lui I. Fodor, ungurii ar fi încercat să speculeze situația creată datorită morții fostului lor aliat, cneazul Svatoplug, rămânând să ierneze pe cursul superior al Tisei. În primăvara anului următor, emisarii trimiși ar fi revenit cu nucleul principal al armatei, lăsându-se convinși să-și aleagă o nouă patrie, restul uniunii tribale

¹² J. Macurek, *La mission byzantine en Moravie au cours des années 863-885 et la portée de son héritage dans l'histoire de nos pays et de l'Europe*, în *Magna Moravia*, Praga, 1965, p. 21; D. Obolensky, *Un commonwealt medieval: Bizanțul*, București, 2002, a se vedea capitolul 5 *Bizanțul și Europa Centrală și de răsărit*, p. 152-183, unde este prezentată politica externă a Bizanțului în Europa Centrală în a doua jumătate a secolului al IX-lea, detașându-se în cadrul acesteia misiunea bizantină în Moravia a celor doi frați din Salonic, Constantin și Metodiu precum și istoria relațiilor dintre maghiari și Bizanț. Autorul afirmă că ungurii sunt cei care „au rupt centrele de cultură chirilo-metodiene din Europa Centrală de sursa lor principală bizantină, contribuind în cele din urmă la declinul și dispariția lor. În același timp, ocupând regiunea care fusese timp de mai multe decenii în sfera de influență a Imperiului, nu puteau evita contactul direct cu civilizația acestuia.” (p. 173)

¹³ V. Spinei, *Migrația ungarilor...*, p. 117.

¹⁴ Ch. Hiqounet, *Les Allemandes en Europe Centrale et Orientale ou Moyen Age*, Paris, 1989, p. 43.

¹⁵ V. Spinei, *Migrația ungarilor...*, p. 117; Idem, *Marile migrații...*, p. 51.

venind numai după atacul conjugat al bulgarilor și pecenegilor¹⁶. V. Spinei nu este de acord cu această ipoteză, aducând ca argument faptul că o serie de izvoare importante sunt eludate fără ca autorul teoriei să aducă vreo justificare plauzibilă¹⁷. Potrivit analelor anonime de la Fulda, în 896 are loc confruntarea decisivă a bulgarilor și pecenegilor cu ungurii, dată confirmată de cronicarul arab Tabari. În același an sunt consemnate de analele de la Fulda măsurile de precauție pe care regele Arnulf le ia în urma invadării teritoriului său de către unguri, însărcinându-l pe ducele Brazlaw să apere urbs Paludarum, adică orașul Moosburg din Pannonia¹⁸.

Ungurii, înainte de a pleca spre noua lor patrie din centrul Europei, se implică în conflictul bizantino-bulgar, descris de cronicile bizantine¹⁹. Intervenția ungarilor se face la cererea împăratului Leon al VI-lea cel Înțelept (886-912), aflat în conflict cu Simeon cel Mare (893-927), țarul bulgarilor. În fruntea ungarilor invadatori se afla Liunticas, fiul lui Árpád. Trupele ungare au trecut la sud de Dunăre cu ajutorul flotei bizantine și, după ce înfrâng armata condusă de Simeon, ajung până la Preslav, capitala bulgarilor. Țarul e nevoit să se retragă în cetatea Drista și, obligat de situație, oferă pace bizantinilor în condiții favorabile acestora. În același timp răscumpără cu sume mari de la unguri prizonierii luați în timpul invaziei, pentru a-i convinge să se retragă din țară. Astfel Simeon s-a dovedit a fi un bun diplomat, poate și datorită faptului că a petrecut mulți ani la Constantinopol ca ostatic, unde a învățat câte ceva din tainele diplomației bizantine, reușind să scape din încheștarea celor două forțe²⁰.

În același spirit bizantin, țarul Simeon face apel la dușmanii ungarilor, pecenegii, pe care îi determină, prin demersuri diplomatice, să participe la o acțiune comună împotriva ungarilor. De altfel și pecenegii, care erau presați de către uzi, aveau tot interesul să ocupe teritoriile ungarilor. Convulsiile demografice din est au fost provocate ca urmare a campaniei din 893 întreprinse de emirul samanid Isma'il ibn Ahmed în Turkestan. Au fost afectați karlucii, care împreună cu alți turanici au făcut presiuni asupra uzilor. Atacul pecenegilor și bulgarilor s-a produs într-un moment în care o parte a trupelor ungurești erau plecate într-o expediție de pradă, în 896, așa cum am arătat mai sus. Locul confruntării, după cum indică Reginald de Prum, este situat în apropierea gurii Donului (Thanais), însă autorul datează eronat confruntarea în anul 889²¹.

¹⁶ I. Fodor, *Die grosse wanderung der Ungarn vom Ural nach Pannonien*, Budapesta, 1982, p. 288.

¹⁷ V. Spinei, *Migrația ungarilor...*, p. 117.

¹⁸ *Ibidem*, p.118-119

¹⁹ Leo Grammaticus în *FHDR*, II, p. 653; Theophanes Continuatus în *FHDR*, II, p. 679; Georgii Monachi în ed. Im. Bekker, Bonn, 1838, p. 357; Constantinus Porphyrogenitus, *De administrando imperio*, ed. Gy. Moravcsik, R.J.H. Jenkins, Washington, 1967, p. 176-177, 250-251; Ioan Zonaras în *FHDR*, III, p. 211.

²⁰ V. Spinei, *Migrația ungarilor...*, p.117-118. Analizând informațiile oferite de autorul anonim al analelor de la mănăstirea Fulda, cercetătorul român este de părere că au fost două invazii ale ungarilor în Bulgaria, una în 895 și alta în 896, când sunt ajutați de bizantini să treacă Dunărea. Probabil că și prima invazie a fost făcută tot la sugestia curții constantinopolitane, aflată în conflict cu bulgarii de mai mult timp.

²¹ *Ibidem*, p. 118.

Tóth L. S., analizând izvoarele privitoare la acest război, are o altă viziune în ceea ce privește modul de desfășurarea a acestor evenimente, locul și anul²². Pe baza capitolelor 37, 38 și 40 a operei împăratului Constantin al VII-lea Porphyrogenetos, *De administrando imperio*, arată că războiul a avut loc, cu foarte mare probabilitate, în anul 895, iar locul este neprecizat, într-o vastă regiune aflată între Don și Dunărea de Jos. Se precizează că au avut loc mai multe bătălii între pecenegi și unguri, pe Don, pe Nipru, precum și pe alte fluvii și râuri. Evacuarea Etelkuzului de către unguri este rezultatul mai multor bătălii pierdute, nu doar a unei bătălii decisive. Războiul care nu a durat prea mult a slăbit mult rezistența ungarilor, aceștia având pierderi grele, și le-a distrus așezările, în același timp, pecenegii s-au pregătit să-și instaleze întreaga populație în noile teritorii²³.

Văzând cu nu mai pot face față pătrunderii pecenegilor și în urma efectelor dezastruoase ale atacului pecenego-bulgar, ungurii, împreună cu aliații lor, cabarii, au luat decizia să părăsească teritoriile nord-pontice și să se așeze în zona Dunării de Mijloc, ce oferea bune condiții pentru un mod de viață nomad. Zona le era cunoscută încă din a doua jumătate a secolului al IX-lea, când au fost solicitați să intervină în disputele dintre moravieni și franci²⁴.

Nu există un punct de vedere unitar în ceea ce privește drumul urmat de unguri spre Câmpia Tisei și Câmpia Pannonică. Numeroși istorici, bazându-se pe mărturiile izvoarelor scrise, susțin că deplasarea s-a făcut prin pasul Verecke din Carpații Păduroși, iar alții susțin că această deplasare s-a făcut prin trecătorile Carpaților Orientali și pe valea Dunării, pe la Porțile de Fier. Informațiile din vechile cronică rusești și maghiare arată că, în drumul lor spre Pannonia, triburile maghiare au trecut pe lângă Kiev. Notarul anonim al regelui Béla ne spune că ungurii au trecut prin Halici, apoi, după ce au străbătut pădurea Hovos, au ajuns în părțile Ungului, unde au ocupat Munkács-ul (Mukacevo, în Ucraina) locuit de slavi. Din alt pasaj al aceluiași cronicar aflăm că ungurii au plecat de la Kiev, au trecut prin Vladimir și Halici, apoi au coborât în Pannonia²⁵. Un alt cronicar, Simon de Kéza, care s-a inspirat din alte izvoare decât Anonymus, arată că ungurii, în drum spre Pannonia, au trecut prin țara pecenegilor, a cumanilor albi și prin cetatea Kievului, apoi au ridicat o cetate după ce au ajuns la râul Ung²⁶. Și vechea cronică rusească, *Povestea anilor trecuți*, ne spune că ungurii au trecut pe lângă Kiev venind din răsărit, au mers apoi prin munții cei înalți, numiți și ungurești²⁷.

Pe baza pasajelor din cronicarii amintiți se poate considera că venirea ungarilor în centrul Europei s-a făcut prin pasul Verecke, considerat a fi marea poartă a

²² Tóth L. S., *Az etelközi magyar-besenyő háború*, în *Századok*, 122, nr. 4, 1988, p. 541-576.

²³ *Ibidem*, *passim*.

²⁴ V. Spinei, *Migrația ungarilor...*, p. 119–120, unde se prezintă pe larg și teoria dublei descălecări. Adepții acestei teorii acreditează ideea înrudirii dintre onoguri, care vin în Pannonia în anul 670, și unguri, care sunt văzuți a fi descălecători secundari, deci existența unei continuități între 670 și 896. Teoria neconvingătoare a fost respinsă inclusiv de către o parte a istoricilor maghiari.

²⁵ Anonymus, *Gesta Hungarorum*, cap. XII, apud I. A. Pop, *Istoria Transilvaniei medievale: de la etnogeneza românilor până la Mihai Viteazul*, Cluj-Napoca, 1997, p. 61.

²⁶ Simon de Kéza, *Cronica*, apud I. A. Pop, *op. cit.*, p. 165.

²⁷ Nestor, *Cronica*, apud I. A. Pop, *op. cit.*, p. 20.

migrațiilor din estul Europei spre centru și vest. Aceste afirmații sunt întărite în ultima vreme și de o serie de descoperiri arheologice, care jalonează traseul prezentat, precum și de constatarea că cele mai vechi complexe funerare atribuite ungarilor sunt cele din bazinul superior al Tisei. Descoperirile arheologice din sudul Poloniei pun în evidență traseul urmat de unguri spre Câmpia Tisei.

În urma unor cercetări efectuate la Muzeul de Istorie al Orașului Przemyśl și a discuțiilor avute cu arheologul Andrzej Koperski, am aflat că la Przemyśl s-a descoperit și un cimitir cu 16 morminte de bărbați, femei și copii atribuit unui grup de unguri, care au sosit în zonă la sfârșitul secolului al IX-lea și au staționat în acest punct strategic, probabil, până în primul sfert al secolului al X-lea, asigurând astfel, timp de 2-3 decenii apărarea acestei trecători importante din Carpații nordici²⁸.

Contactele dintre locuitorii Poloniei Mici (Malopolska) și a Ruteniei (Halych Ruthenia) cu ungurii înainte de prima jumătate a secolului al X-lea dar și cele stabilite ulterior, în secolele XI-XIII, sunt analizate în lumina descoperirilor arheologice și a toponimiei, mai recent, de către Marek Florek²⁹. Și acest cercetător ajunge la concluzia că, descoperirile arheologice aparținând orizontului vechi maghiar (896-955/973) din această regiune: 1. Czechowice, 2. Halicz-Krylos, 3. Haliczany, 4. Igomia, 5. Cracow, 6. Naszacowice, 7. Przemyśl-Zasanie, 8. Radymno, 9. Sadowa Wisznia, unele pot fi interpretate ca urme ale trecerii ungarilor prin sudul Ruteniei în migrația lor, iar altele pot fi legate de incursiunile de jaf ale ungarilor în teritoriul Poloniei Mici. Mormintele descoperite la Przemyśl, Halych și Sadowa Wisznia îl fac pe același cercetător să creadă că acestea ar putea fi și dovezi ale unei dominații temporare maghiare asupra triburilor slave locale³⁰.

Pe baza inventarului lor, mormintele maghiare din secolele IX-X au putut fi încadrate cronologic în două orizonturi distincte, primul care conține vestigii vechi maghiare (cu care ungurii au venit din stepa euro-asiatică: piese de harnașament, arme, obiecte de podoabă), iar al doilea cu necropole de tip Bijelo-Brdo. Cel de-al doilea nu este specific doar maghiarilor, având un caracter eterogen (slavi, populații germanice, români, romanici pannonieni).

Din punct de vedere geografic, descoperirile arheologice vechi maghiare din bazinul carpatic se grupează în două zone: pe Tisa Superioară, cele mai numeroase, și pe Dunărea Mijlocie, la vest de Budapesta. Descoperirile din Ucraina și sudul Poloniei, bordează și ele drumul urmat de unguri spre centrul Europei. Nu s-au făcut descoperiri arheologice care să ateste o pătrundere a ungarilor dinspre est în Transilvania.

²⁸ A. Koperski, *Cmentarzysko "staromiazdzarskie" w Przemyślu*, în *Prace i Materiały Museum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi*, Łódź, 29, 1985, p. 261-267; Idem, *Groby wojowników z koniem na cmentarzysku "staromiazdzarskim" w Przemyślu*, în M. Dulinicz (red.), *Słowianie i ich sąsiedzi we wczesnym średniowieczu*, Warszawa-Lublin, 2003, p. 365-374; Idem, *Początki Przemyśla w świetle źródeł archeologicznych*, în *W Przemyślu kiedyś...*, Przemyśl, 2006, p. 44.

²⁹ M. Florek, *Osadnictwo grup ludności z terenu Węgier w Malopolsce i na Rusi Halickiej w XI-XIII w. w świetle źródeł archeologicznych i toponomastycznych*, în *Wczesne średniowiecze w Karpatach polskich*, Krosno, 2006, p. 729-740.

³⁰ *Ibidem*, p. 729-731; în continuare sunt prezentate toponimele din aceeași regiune derivate din etnonimele „ungur” sau „kawar-kabar”, în număr de 19 ce datează din perioada secolelor XI-XIII.

Ungurii, după ce s-au stabilit în noua lor patrie în anul 896, s-au năpustit asupra popoarelor Europei centrale, vestice și de sud-est, nu la întâmplare, ci profitând de slăbiciunile de moment ale acestora, mai bine de jumătate de secol semănând groaza prin incursiunile de pradă săvârșite. Pe baza cronicilor latino-occidentale și latino-maghiare, coroborate cu descoperirile arheologice și numismatice, s-a putut reconstitui, într-o oarecare măsură, șirul acestor evenimente. Ungurii preferau să atace satele, mănăstirile și orașele mai mici, deoarece nu cunoșteau prea bine tactica asedierii cetăților, iar mobilitatea cavaleriei ușoare permitea declanșarea atacurilor surprinzătoare. De asemenea, ei preferau deplasările rapide și în cazul întâlnirii cu armate superioare numeric le ocoleau, însă nu în toate cazurile au reușit acest lucru. Lupta de Lechfeld din 955, cu tot caracterul său tranșant, nu a reprezentat totuși un dezastru foarte mare pentru resursele războinice ale ungarilor, poate și datorită faptului că regele Otto I, preocupat de supunerea slavilor și de dobândirea coroanei imperiale, nu a fost dispus să inițieze o amplă ofensivă împotriva lor. Armatele ungarilor, la scurt timp după înfruntarea cu germanii, au întreprins incursiuni împotriva Imperiului bizantin, însă revenirea bizantinilor la Dunărea de Jos, sub conducerea lui Ioan Tzimiskes, înfrângerea bulgarilor și rușilor, realizarea reconcilierii dintre cele două imperii prin căsătoria dintre moștenitorul tronului Otto al II-lea și Theophano, nepoata împăratului bizantin, i-au determinat pe unguri să-și tempereze acțiunile războinice.

După cum afirmă profesorul Ioan-Aurel Pop³¹ armata maghiară în perioada secolelor IX-X era potrivită eminamente pentru expediții de jaf nefiind aptă să ocupe teritorii populate cu sedentari. „De fapt, ungurii, la vremea aceea, nu au fost în niciun fel, afară de Alföld, unde erau seminomazi, un popor cuceritor sau colonizator; ei nu aveau atunci nicio organizare politică și nicio idee-forță pe care s-o propună vecinilor lor. De aceea, cucerirea teritoriilor vecine și încadrarea lor în Ungaria medievală s-au făcut târziu și treptat, mai ales după anul 1000, adică după sedentarizarea, creștinarea și feudalizarea parțială a ungarilor.”³²

În prejma anului 1000 unul din cele mai importante evenimente a fost extinderea Europei creștine. Aproape concomitent dar independent unii de alții, rușii, cehii, polonezii, popoarele scandinave și maghiarii au trecut de la stadiul de „popoare barbare” la țări organizate după modelul creștin³³. În concepția istoricului maghiar Pál Engel transformarea a urmat același model chiar dacă motivele locale au fost diferite. „Un membru al familiei domnitoare acapara puterea prin forță, realiza convertirea supușilor, punea temeliiile organizării bisericii creștine, legalizându-și domnia prin autoritatea bisericii într-o formă oarecare, de obicei prin adoptarea titlului de rege. Drept rezultat al acestei transformări, pretutindeni a luat ființă un sistem politic cu totul nou și, cum s-a văzut mai târziu, trainic: monarhia creștină. Deși uneori putea fi dictată de convingeri personale, trecerea la creștinism nu a fost un scop în sine, ci un mijloc pentru întemeierea unui nou sistem politic.”³⁴

³¹ Ioan-Aurel Pop, „Din mâinile valahilor schismatici...” *Românii și puterea în Regatul Ungariei medievale (secolele XIII-XIV)*, București, 2011, p. 42.

³² *Ibidem*.

³³ Pál Engel, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei medievale 895-1526*, Cluj-Napoca, 2006, p. 53.

³⁴ *Ibidem*.

Onoarea de a fi numit fondator al statului maghiar a fost atribuită lui Ștefan, viitorul Ștefan cel Sfânt, operă pregătită cu forță de lunga domnie a prințului Géza (972-997). Cel din urmă a dus o politică externă stabilizatoare între cele două imperii, iar politica internă a vizat centralizarea puterii și reorientarea de la creștinismul pus în operă de Biserica greacă spre Biserica romană și Sfântul Imperiu. Orientarea spre Roma reprezintă o alegere politică de mare importanță³⁵. Géza, pe care cronicile îl prezintă ca fiind un domnitor crunt cu mâinile mânjite de sânge omenesc, era unul din strănepoții lui Arpad, și se pare că ia exterminat pe toți ceilalți descendenți ai numeroasei dinastii, cu excepția lui Koppány, fiul lui Zerind. Trecerea la creștinism s-a făcut după ce, la cerere lui Géza, Otto la hirotonit ca „episcop al maghiarilor” pe Bruno (Brunward) călugăr de Sankt Gallen, iar în 972 la trimis la ei. Câteva mii de nobili maghiari în frunte cu conducătorul lor s-au botezat. Géza, chiar dacă nu a devenit cu adevărat creștin, respectând și pe mai departe obiceiurile strămoșilor săi, a promis că va face în așa fel încât fiecare supus al său să poarte un nume creștin, pedepsindu-i cu asprime pe rebeli³⁶.

După moartea lui Géza, doi membri ai dinastiei arpadiene au revendicat succesiunea: principele de Somogy, Koppány, care a domnit peste regiunea de la sud de lacul Balaton, și Vajk (Ștefan), tânărul fiu a prințului Géza. Primul se prelua de tradiția principiului seniorității derivat din dreptul sângelui, după care succesiunea revenea celui mai vârstnic membru al neamului, cel de-al doilea invoca principiul primogeniturii și își întemeia pretențiile pe împletirea organică dintre creștinism și stat. După botezul său din 973, Géza a avut grijă ca fiul său să fie educat creștinește, iar cu puțin timp înainte de a muri a peșit-o pe sora ducelui bavarez, mai târziu împăratul Henric al II-lea. Căsătorit cu Gisela în 996, Ștefan, la moartea tatălui său, era deja sub influența episcopului Adalbert de Praga. Odată cu soția sa au venit în Ungaria numeroși misionari, preoți, cavaleri și funcționari nobili³⁷.

Din cronică lui Simon de Keza, scrisă la sfârșitul secolului al XIII-lea, aflăm că încă din vremea ducelui Géza s-au stabilit în Ungaria, pentru a ai slui pe conducător și nobili, familii de vază cu supușii lor „din țara Latină sau din Germania”, precum și boemi (cehi), polonezi, greci, pecenegi, armeni și alte neamuri străine. Numărul neamurilor venite în Ungaria, în timpul ducelui Géza, a regelui Ștefan și a altor regi, este mult augmentat în cronicile ulterioare: *Chronicum Pictum Vindobonense* și *Chronicon Monacense*: boemi, polonezi, greci, spanioli, ismaeliți sau sarazini, pecenegi, armeni, saxoni, turingieni, renani, cumani, latini (adică italieni și francezi).³⁸ Se poate lesne constata că în cronicile latino-maghiare din secolele XII-XIV, „românii, slavii și secui nu sunt enumerați între populațiile venite în statul ungar, deoarece prezența acestora este atestată într-o perioadă anterioară invaziei ungarilor.”³⁹

În apropierea orașului Veszprém din vestul Ungariei, în 998, s-a dat lupta hotărâtoare între principele păgân Koppány și Ștefan, alături de care au stat și cavalerii bavarezi. Victoria lui Ștefan a fost punctul de pornire în opera de a crea un stat creștin,

³⁵ Molnár M., *Histoire de la Hongrie*, Hatier, 1996, p. 29-30.

³⁶ Pál Engel, *op. cit.*, p. 54.

³⁷ Molnár M., *op. cit.*, p. 32; Lendvai P., *Ungurii. Timp de un mileniu învingători în înfrângeri*, București, 2001, p.36

³⁸ Ioan-Aurel Pop, „*Din mâinile valahilor schismatici...*”, p. 43-44.

³⁹ *Ibidem*, p. 44.

solid articulat, al ungarilor și „în același timp însă și prologul campaniilor de mai târziu ale lui Ștefan împotriva marilor principii din Transilvania (ca de exemplu, împotriva unchiului său Gyla), care acționau aproape independent, și împotriva principelui Ajtony din sud”.⁴⁰

Încoronarea lui Ștefan ca rege maghiar în ziua de Crăciun a anului 1000 sau în prima zi a anului 1001 este considerată ca punct de cotitură în istoria Ungariei. Istoriografia maghiară, ne spune Lendvai Paul, a acceptat unanim un singur izvor istoric, relatarea episcopului german Thietmar de Mersenburg, potrivit căruia, Ștefan a primit coroana și binecuvântarea de la Papa Silvestru al II-lea, la stăruința împăratului Otto al III-lea.⁴¹

În ultimele decenii ale secolului al XX-lea, între savanții maghiari și germani, după cum afirmă ultimul autor citat, erau dezbateri cu privire la cine i-a conferit coroana lui Ștefan: Împăratul sau Papa. Se pare că în cele din urmă s-a ajuns la un acord, și anume că „Ștefan a primit coroana de la Papa, în înțelegere cu Otto al III-lea”. Se mai afirmă că regatul ungar nu a ajuns „într-un raport de vasalitate față de Imperiul romano-german, ci a rămas realmente independent. Și în deplină independență, Ștefan a realizat și așezarea țării și puterii sale pe principiul creștino-monarhic”.⁴²

Coroana lui Silvestru al II-lea a fost adusă în Ungaria de către legatul său, Aserik sau Anastase, viitorul arhiepiscop de Esztergom, locul probabil al încoronării și rezidența lui Ștefan. Un alt episcop, pe nume Domokos, a participat la ceremonie și a pus coroana pe capul regelui. De fapt coroana, sceptrul și alte insigne venite de la Roma, ca de altfel și multele cadouri trimise de împăratul german, au dispărut. Relicvele de azi atribuite încoronării datează dintr-o epocă posterioară.⁴³ Șerban Turcuș prezintă pe larg relația dintre regatul maghiar și Sfântul Scaun, punându-se în lumină izvoarele istorice care susțin tezele ecclesiologiei romane.⁴⁴

Ungaria era considerată a fi o nouă formațiune teritorială vasală Imperiului, dar nu făcea parte din regatul Germaniei. De altfel, toate regatele, conform ecclesiologiei imperiale, beneficiau de un grad larg de autonomie sau chiar, rupte de Imperiu, erau încadrate în structura globală a acestuia.⁴⁵ O semnificație lipsită de echivoc o au, în

⁴⁰ Lendvai P., *op. cit.*, p. 38. Pentru lămurirea aspectelor legate de conflictele dintre regele Ștefan și Gyula (Geula, Gyla, Iula) a se vedea lucrarea lui Ioan-Aurel Pop, *Istoria Transilvaniei medievale: de la etnogeneza românilor până la Mihai Viteazul*, Cluj-Napoca, 1997, p. 145-151, care pe baza cronicilor maghiaro-latine medievale și a unei bogate bibliografii prezintă și evoluția ducatului lui Geula.

⁴¹ Lendvai P., *op. cit.*, p. 39.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Molnár M., *op. cit.*, p. 34.

⁴⁴ Ș. Turcuș, *Sfântul Scaun și românii în secolul al XIII-lea*, București, 2001, în capitolul III, *Sfântul Scaun și Ungaria de la începuturi la Bonifaciu al VIII-lea*, p. 83-131.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 83-84, n. 3, unde se arată că „Robert Folz, reluând cercetările lui Johannes Fried, *Otto III und Boleslav Chrobry*, F. Steiner Verlag, Stuttgart, 1989, a plecat în analiza situației juridice a Poloniei și Ungariei față de Imperiu de la o miniatură a Evangheliarului lui Liuthardt executat la Reichenau în jurul anului 1000 din însărcinarea lui Otto al III-lea. Conform lui Folz această miniatură este unul din cele mai prețioase instrumente pentru înțelegerea programului de *Renovatio Imperii*. Miniatura îl reprezintă în partea superioară pe împărat în toată gloria sa. Împăratul ocupă locul lui Christos, încoronat de mâna lui Dumnezeu așezat pe tronul care reprezintă Pământul. Într-o mână ține globul terestru, iar

opinia lui Albert Brackmann⁴⁶, însemnele de „patrician” trimise lui Ștefan de către Otto al III-lea și Silvestru al II-lea, crucea și lancea. Din punct de vedere ecleziastic însă, se pare că Ungaria a urmat exemplul Poloniei, alegând să depindă direct de Roma, să nu se unească cu Imperiul⁴⁷.

Se consideră de către o parte a istoriografiei maghiare că, în cei 40 de ani ai domniei lui Ștefan, creștinarea țării a fost încheiată, nu fără durere și conflicte. În această perioadă Biserica s-a implantat solid: două arhiepiscopii, opt episcopii și numeroase mănăstiri, care au fost dotate cu domenii importante și au primit dreptul de a percepe impozite în cadrul diocезelor. Vestigiile arhitecturale din această epocă arată în general construcții de dimensiuni modeste sau în totalitate transformate, așa cum este cazul abației benedictine de la Pannonhalmă⁴⁸. Grație donațiilor făcute Bisericii de către rege, apar primele documente în latină, din care patru, pe 20 de ani, au fost bine păstrate. Au fost redactate texte religioase și juridice în cadrul mănăstirilor. Chiar regele Ștefan a lăsat posterității un text remarcabil, *Exhortations*, adresat moștenitorului său, prințul Imre, precum și două coduri juridice. S-au păstrat fragmente din corespondența sa, dintre care amintim o scrisoare de răspuns adresată lui de către abatele Odilon de Cluny⁴⁹.

Ungaria n-a fost scutită de amestecul Imperiului roman de neam germanic, care dorea să-și extindă autoritatea efectivă asupra Ungariei, așa cum se întâmplase cu Boemia și Cehia. Regele Ștefan, pentru a se apăra de atacul împăratului Conrad al II-lea, s-a aliat cu Imperiul bizantin, logodindu-și fiul cu fiica împăratului. Astfel, consolidându-și relația cu Bizanțul, Ștefan s-a concentrat asupra problemelor din Occident, reușind în cele din urmă să-l înfrângă pe Conrad, în 1030, însă la scurt timp își pierde fiul. Vărul lui Ștefan, Vászoly, a emis pretenții la tron, dar regele a pus să-l orbească și să i se toarne plumb în urechi, iar cei trei fii au fost trimiși în exil la Kiev și în Polonia.

După moartea lui Ștefan, în 1038, Ungaria cunoaște o perioadă de anarhie. Pietro Orseolo, desemnat să preia conducerea statului, este nevoit să se retragă în fața lui Samuel Aba. Acesta a fost excomunicat de Papă pentru uzurpare, iar împăratul Henric al III-lea nu l-a recunoscut, mai ales că Pietro se refugiase la curtea autorității tutelare care, de altfel, garanta legitimitatea. După ce Samuel Aba invadează Germania până în valea Dunării, împăratul german dă o replică puternică invadând Ungaria de trei ori, reușind să-l restaureze pe Pietro, care devine un vasal tributar împăratului⁵⁰.

cu cealaltă binecuvântează. Partea inferioară este ocupată de doi arhiepiscopi decorați cu palii care reprezintă biserica imperială și de două personaje laice cu capul acoperit de un gen de coroană și ținând o lance. Cele două personaje au fost interpretate ca fiind regele Boleslav Chrobry al Poloniei și regele Ștefan al Ungariei.”

⁴⁶ A. Brackmann, *Kaiser Otto III und die staatliche Umgestaltung Polens und Ungarns*, în *Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften*, 1939, Phil.-Hist. Klasse, nr. 1, p. 4, *apud*. Ș. Turcuș, *op. cit.*, p. 84, n.1.

⁴⁷ Ș. Turcuș, *op. cit.*, p. 85, n. 2. „Faptul că Pannonia era o pertinentă a Sfântului Scaun a fost afirmat de Ioan al VIII-lea în instrucțiunile date lui Paul, episcop de Ancona, mandatat cu o misiune în Germania și Pannonia...”

⁴⁸ Molnár M., *op. cit.*, p. 35.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Lendvai P., *op. cit.*, p. 45; Molnár M., *op. cit.*, p. 38-39; *Histoire de la Hongrie des origines à nos jours*, Budapest, 1974, p. 64-65.

A doua domnie a lui Pietro Orseolo, impopular, se sfârșește tragic în 1046. Acesta, orbit și castrat, a murit curând după ce fiii lui Vászoly, Andrei, ginerele lui Iaroslav, cneazul Rusiei, și Béla, căsătorit cu o prințesă poloneză, sunt chemați în țară de marii nobili, iar prințul Andrei este ales rege (1046-1060)⁵¹. Conflictelor succesoriale au întrerupt mereu procesul de consolidare inaugurat de Andrei I. Lendvai Paul consideră extrem de interesant bilanțul făcut încă din 1899 de către Pauler Gyula: „În 39 de ani, țara și-a schimbat de șase ori suveranul. Trei regi – dacă-l punem la socoteală și pe Andrei I – au avut o moarte violentă. Pe Béla I moartea l-a ferit să ajungă în situația de a fi alungat ca Solomon, care a trebuit să fugă de pe tron de trei ori. Diferențele din familia regală au adus de nouă ori oști străine – nemți, cehi, polonezi – în țară, au transformat-o pentru trei ani de zile în feudă germană. Cinci regi s-au căciulit și s-au umilit în fața tronului regelui german. În interiorul țării însă, siguranța generală a fost complet dezorganizată.”⁵²

Ultima mare revoltă păgână are loc în această perioadă de insecuritate, când numeroși episcopi și cavaleri străini sunt omorâți. Însuși prințul Andrei face apel la ei pentru a urca pe tron, dar la scurt timp după aceasta se întoarce împotriva rebelilor, executându-l pe șeful păgân Vata⁵³. La început Andrei a condus țara împreună cu fratele său Béla, însă după nașterea fiului său, Salomon, s-a declanșat un conflict dinastic. Andrei moare, iar fiul său este nevoit să se refugieze la curtea lui Henric al IV-lea. Domnia lui Béla este scurtă (1060-1063), dându-i posibilitatea lui Salomon să vină la conducerea țării. Între timp, fiii lui Béla, Géza și Ladislau, obțin recunoașterea succesiunii tronului, deschizându-se o nouă perioadă a conflictelor dinastice. Regele Salomon este învins în 1074, refugindu-se la curtea lui Henric al IV-lea. În urma ajutorului solicitat papei, prințul Géza primește acceptul acestuia, în condițiile nemulțumirii lui Grigore al VII-lea pentru faptul că Salomon prestase omagiu regelui Germaniei. Astfel, după o tăcere de șapte decenii, Sfântul Scaun își reafirmă drepturile asupra Ungariei⁵⁴.

După moartea lui Géza în 1077, succesorul său, Ladislau (1077-1095), a rămas fidel papalității în conflictul acesteia cu Henric al IV-lea⁵⁵. Este cunoscut ca un mare legislator, promulgând legi extrem de severe contra furtului, mergând până la pedeapsa cu moartea⁵⁶. Regele, viitorul sfânt Ladislau, a asigurat Ungariei o perioadă de înflorire, devenind eroul luptelor împotriva pecenegilor, uzilor și cumanilor, fiind considerat un ocrotitor al poporului său și a credinței sale⁵⁷. Conjunctura politică externă a permis Ungariei să se extindă teritorial, căsătoriile dinastice fiind o modalitate de a se lega cu alte țări. Este cazul Croației care, după moartea regelui Zvonimir, căsătorit cu sora

⁵¹ *Histoire de la Hongrie...*, p. 65-66.

⁵² Lendvai P., *op. cit.*, p. 46.

⁵³ Molnár M., *op. cit.*, p. 40.

⁵⁴ Ș. Turcuș, *op. cit.*, p. 96-97. „Invocația lui Géza venea în realitate în întâmpinarea proiectelor de reformă în sens teocratic așa cum le întrevădea Grigore al VII-lea. În precedentă pontiful vasalizase în termeni concreți feudali principatul normand al Italiei de Sud și regatul croat. Departea de a fi un fapt extraordinar, era un punct al reflecției teocratice.”

⁵⁵ *Ibidem*, p. 99. Se pare că Henric al IV-lea, la sfârșitul anului 1080, n-a putut conta în conflictul cu papa Grigore al VII-lea pe nici o diversiune exterioară.

⁵⁶ Molnár M., *op. cit.*, p. 41.

⁵⁷ Lendvai P., *op. cit.*, p. 47.

regelui Ladislau, este ocupată parțial (Slavonia) de către regele maghiar. Urmașul lui, Coloman, este cel care cucerește și Dalmația, inaugurându-se o uniune a Ungariei cu Croația, cu numeroase întreruperi și conflicte⁵⁸.

În urma cuceririi Croației, tensiunea dintre Ungaria și Scaunul Sfânt a început să crească deoarece regatul croat fusese plasat de către Zvonimir, în 1076, sub suzeranitate pontificală, iar Urban al II-lea dorea să încredințeze tronul cu titlul viager, nu cu cel ereditar. Reconcilierea se va produce în timpul domniei lui Coloman (1095-1116)⁵⁹. Acest rege a făcut și o mișcare diplomatică iscusită, căsătorind-o pe fiica regelui Ladislau, Piroška, cu moștenitorul tronului bizantin Ioan Comnenul. Aceasta a devenit împărăteasă a Bizanțului, cunoscută sub numele de Eiréne, fiind mama împăratului Manuel Comnenul care, folosindu-se de descendența semiungară, a încercat să cucerească Ungaria, invadând țara de nenumărate ori, fără a-i periclita grav independența⁶⁰.

În timpul domniei lui Coloman au fost introduse și acceptate o serie de elemente caracteristice reformei gregorieni, culminând în anul 1106 cu decizia regelui de a renunța la dreptul de a mai numi prelați. Trebuie amintit faptul că monahii din Ungaria erau în majoritate francezi, italieni și germani, iar un număr redus dintre aceștia aparțineau maghiarilor. Adunările reprezentative ale clericilor și laicilor convocate în Ungaria sunt dovezi incontestabile ale pătrunderii reformei romane. Amintim în acest sens conciliul reformat din 1111, pregătit de regele Coloman, ținut într-un oraș din Dalmația, și conciliul provincial de la Esztergom, din 1114, care a elaborat și aprobat 65 de canoane, un adevărat cod al vieții religioase din regatul maghiar⁶¹.

Din punct de vedere cultural și social Ungaria a avut de-a lungul secolului al XII-lea un caracter arhaic. Despre o răspândire a ideilor, instituțiilor și obiceiurilor apusene se poate vorbi doar spre sfârșitul acestui secol, intermediari fiind, în opinia lui Pál Engel, „în parte cavalerii străini colonizați aici, negustorii și țăranii, în parte, maghiarii care au călătorit în Apus”⁶². Acelaș autor ne spune că: „De prin jurul anului 1150, auzim despre preoți care au studiat la Paris, apoi acasă au obținut înalte demnități ecleziastice. Numărul lor va crește în secolul al XIII-lea, când Italia, mai precis facultatea de drept a universității din Bologna, va fi ținta lor principală, în locul Parisului. Influența de mari proporții și foarte diversificată a Apusului a generat un proces de transformare care, în secolul următor, a reformat monarhia maghiară aproape din toate punctele de vedere”⁶³.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ Ș. Turcuș, *op. cit.*, p. 99-100, unde se vorbește de cererea papei Urban al II-lea de a se supune Sfântului Petru. Mai târziu, pentru atitudinea rezervată în disputa cu Imperiul, papa recunoaște noile posesiuni din Dalmația ale regelui ungar, astfel că Coloman își adaugă în titulatură și pe cele de rege al Croației și Dalmației.

⁶⁰ Lendvai P., *op. cit.*, p.47-48

⁶¹ Ș. Turcuș, *op. cit.*, p. 101-102.

⁶² Pál Engel, *op.cit.*, 2006, 109.

⁶³ *Ibidem*.

THE ROLE OF CHRISTIAN HYMNOGRAPHY IN SAFEGUARDING AND PASSING ON THE TEACHINGS OF FAITH (I-IV CENTURIES)

George INDRECAN*

Abstract: *The divine public Orthodox Cult as a way of direct communion of the faithful with God is also, par excellence, a means of religious education, catechization, a true living catechesis. And given that, within the Church worship has produced a lot of culture, church hymnography is part of Orthodox Christianity and Orthodox spirituality, with an important role in public profession of the true faith and the promotion of communion between people. Hymnography, this true melodic catechesis enriched by theological texts, is more easily assimilated by the faithful, helping to intensify prayers and the practice of virtue.*

Liturgical hymns emerged through the contribution of the Church Fathers, as hymnologists, and then by the writing down of religious poetry by melodists. Poetic compositions began to be sung in Christian assemblies, especially for the implementation, not only through poetry, but especially through music (singing), of dogmas and the dogmatic teachings put into words by the Early Church Fathers at Ecumenical Councils.

In the early centuries, church hymnography was partly the legacy of Jewish tradition, subsequently, during the age of heresies, it became a pastoral and missionary necessity. Today it presents itself to us as a way of asserting Orthodox spiritual identity and te confirmation that identity, a healing breath in a secularized world, diseased with passions.

Keywords: *hymnography, Church Fathers, teaching of faith, church music, liturgical hymns*

The modernity of the teachings of the Church, in general, and of the Christian cult and the language used by it, in particular, is a problem which is increasingly challenging in this century, an age in which the modern man finds little time for personal and collective dialogue with God. Nowadays, man can no longer find the attention and patience required to understand and find the deep meaning of liturgical hymns. The divine public Orthodox Cult as a way of direct communion of the faithful with God is also, *par excellence*, a means of religious education, catechization, a true living catechesis. And given that, within the Church worship has produced a lot of culture, church hymnography is part of Orthodox Christianity

* University of Oradea; E-mail: indrecangeorgea@yahoo.com

and Orthodox spirituality, with an important role in public profession of the true faith¹ and the promotion of communion between people.

If the teaching of faith requires a certain amount of effort in order to be understood, the spiritual message transmitted by hymnography, this true melodic catechesis enriched by theological texts, is more easily assimilated by the faithful, helping to intensify prayers and the practice of virtue. Therefore, in addition to knowing the laws of poetry and melodic lines, it is necessary to know and understand the liturgical texts of hymns, as well as their place and the purpose of their use in the divine service. However, in order to demonstrate the role of hymnography in safeguarding and transmitting the Church's teachings, I find it mandatory to provide a systematic presentation of the conditions for the emergence and development of hymnography and church hymns, as well as the use of this liturgical treasure not only in religious and civic life, but also in the private life of each member of the Church.

Church Hymnography – a Means of Defence of True Faith from the Early Centuries

Hymnographic poetry emerged and was formed to fulfil the liturgical needs of the early Christians, in response to the challenges of culture and of various currents and theosophical ideas which arose in the early centuries of the Christian world. It was going to flourish with the release of Christians from the catacombs and the adoption of religious freedom by Constantine the Great in year 313 and the religious policy of his predecessors. In the age of heresies², religious poetry, as a liturgical language, took the form of religious hymns. At that time, poetic compositions began to be sung in Christian assemblies, especially for the implementation, not only through poetry, but especially through music (singing), of dogmas and the dogmatic teachings put into words by the Early Church Fathers at Ecumenical Councils. Another major contribution had the Church Fathers from the golden era of the Church, whose ideas were taken over and written down by various melodists and hymnologists.

Therefore, liturgical hymns emerged through the contribution of the Church Fathers, as hymnologists and, subsequently, through the writing down of religious poetry by melodists.

The Orthodox Church Cult is so rich in polyvalent meanings (dogmatic, liturgical, moral, musical, doxological, mystical), that every word and every gesture

¹ „In The Didache, the First Apology of St. Justin Martyr, as well as in other writings of the time, liturgical manifestation was nothing but the expression in the form of prayer of the basic contents of the Christian faith... a creed could very easily turn into a Eucharistic Prayer". Cf. Karl Christian Felmy, *From the Last Supper to the Divine Liturgy of the Orthodox Church. A Historic Commentary*, Sibiu, Deisis, 2004, p. 39

² Tertullian tells us that, around the middle of the 2nd century, the Gnostic Marcion and Valentinus, coming to Rome, began to spread the doctrine among Christians using the hymns composed by themselves. The same method would be later used by the Gnostic Bardaisan in Syria, who composed many rhythmic hymns, catchy and easy to perform, and his son and the continuer of the heresy organized itinerant choirs in order to spread the doctrine. Cf. Petre Vintilescu, *About Hymnographic Poetry in Ritual Books and Ecclesiastical Chants*, Bucharest, IBMBOR, 1937, p. 38

can only be the carrier of a deeper meaning. The beauty of the service, which makes up the liturgical worship, is like a voice of the Holy Spirit which raises souls to the highest spiritual experiences. It is only in the Church that true worship in spirit and in truth³ can take place, the Church being the one that composed, through its hymnographs, specific church poems and songs which it has vested with its own authority. They represent the everyday teaching of the Church, the most authorized expression, always alive, of the entire patristic and scriptural tradition, contemporary with all ages. Whenever it comes to great traditional truths of the faith, we find in them all the necessary advice for a complete synthesis of patristic doctrine regarding these truths. In other words, they are a form of sacred tradition for all generations of Christians, representing a providential criterion of orthodoxy, which is why it is imperative that they be researched in detail and carefully in order to be fully appreciated.

Church hymnography⁴ expresses in a systematic form the teachings of the faith which the Church promotes and professes publicly through its worship and life. For example, the Mass is different from a simple ritual through the content of the faith of the people expressed in the Creed (Symbol of Faith) and Christian life is different from any other experience of life by assuming and living the things stated in the Creed. When a Christian states "I look for the resurrection of the dead and the life of the age to come", as it happens in the Nicene-Constantinopolitan Creed, he posits a way of being eschatologically oriented, towards the kingdom of God, thus inaugurating a true pilgrimage of faith. Assuming this confession distinguishes him from those who do not believe the same, and thereby the Creed shows itself to be the true guide of Christian life.

Once the Church compiled the Creed, it established and sang the decisions taken by the synod fathers as part of the church worship, which meant they were truly received by the entire Church. We know of several levels of reception of hymnography in Orthodoxy: synodal/conciliar reception (subsequent Synods in the 4th century that confirmed authority and its benefits), cultic reception (in the Mass, the Sacraments, Praises of the Church, etc.), calendar reception (holidays of the Holy Fathers of the Ecumenical Councils, of the holy hymnologists and melodists,

³ The psalmist David, knowing this too well, said, „*For a day in thy courts is better than a thousand. I had rather be a doorkeeper in the house of my God, than to dwell in the tents of wickedness*”. Cf. Ps. 83, 11

⁴ Byzantine hymnography is comprised mostly in the following books of worship: the Great Octoechos and the Small Octoechos, the Triodion, the Pentecostarion, the twelve Menaoins and the Antologion. However, these only show the text and the voice that applies to the respective chant, without presenting the melody for each song individually, i.e. without a music sheet. But the value of hymnography is also given by the associated melody. In fact, the definition of Byzantine hymnography highlights the intimate connection between word and melody, or the fact that we cannot imagine these two elements, one without the other. Byzantine hymnography is the poetic expression of Orthodox theology, transposed to music and to religious affection. Hymnography reflects the dogmatic ideas and the doctrines of the Orthodox Church from the early days of the Eastern empire to the most perfect form of worship, at the end of its development. Therefore, neither poetry nor music can be analyzed independently; verse and voice are intimately linked together.

etc.) and musical reception (numerous musical compositions and partitions that put to use the doctrine of faith of the Church). We will refer, as follows, only to one of these levels of reception, which is fundamental to the ethos and spirituality of the East, namely the composition and singing of church hymns in the Church, and the theological and liturgical significance of the relationship between Orthodox doctrine, hymnography and chants (music).

The teaching of the faith, hymnography and singing – a relationship yet to be investigated

A first surprise, that must be shared, is that the relationship between doctrine, hymnography and chants has not been a concern of theological and liturgical research to this day, despite the fact that the teaching of faith is a fundamental element of all traditional Christian poems and hymns. I am not speaking here of small paragraphs from various studies, where some data are mentioned with regard to this relationship, or sub-chapters of certain works, but of the lack of a monographic work regarding this issue.

For the early centuries the link between the Holy Scripture and the Holy Tradition remains essential in the composition of the first liturgical hymns⁵. But first Christian communities were not limited to a mere imitation of singing psalms in the synagogue. They did not remain slaves of that spiritual tradition they were originated in, but from early times composed specific hymns and songs, of a purely Christian inspiration, which were meant to correspond to the spirit of the New Law⁶. From that time on, by singing liturgical hymns, the people within the Church would increasingly profess their faith in the Holy Trinity. Through hymns and chants, believers declared the identity of their faith and the faith of the Church, eliminating the danger of privatization and alteration of the one faith, the one Church. Moreover, singing was a form of prayer⁷ for the worship of God, but also a confession of the Christian faith, since the word has played and plays the most important part in liturgical worship.

Starting from the definition of hymnography and the peculiarities of the period of melodists (those hymnologists who, when writing a text, also composed the related melody), we see that hymnographic poetry was created in order to be sung, taking into account the fact that music gives the word a secret weight, which manages to get deep inside one's heart, revealing much more obviously the meaning of the text in question. This is easily demonstrated, knowing that church music does nothing else, in the Orthodox Church's worship, but to accompany the wording (understood as the literary evangelical message itself), being subordinated

⁵ Much of the divine service, in the first three centuries, consisted of Bible readings and psalms. The latter were sung in different ways: *symphonically*, i.e. by the entire congregation of the church, by all the people, men and women; *antiphonally*, i.e. by two groups which sang by turns the verses of the psalms; *with a chorus*, i.e. by repeating the end of the verse, sung by a man, the entire assembly or congregation; *responsorically*, i.e. by having everyone take over the verse sung by the singer.

⁶ Ene Braniște, „Biblical and Patristic Bases for Joint Singing by the Faithful”, in *Theological Studies*, year VI (1954), no. 1-2, p. 19

⁷ D. Necula, „Why Not Use Instrumental Music in the Orthodox Churches?” in *Tradition and Innovation in Liturgical Ministry*, II, Galati, 2001, p. 59-61

to it, but at the same time, highlighting it, emphasizing it, giving weight to it through the aesthetics of enveloping it in sounds. Going into details, we note that in reality, the great importance given in Christian worship to the sung word starts from a logical inference about the nature of sound: the literary message cannot be considered as word, but a graphic symbol of an idea or element documented in writing because the word implies utterance, so a sonorous existence, not a visual one. In another sense, we know that music is nothing but the art of sounds or the carrying of the sound (of any kind, shape or origin) to its most sublime existence, the artistic one; therefore, we deal in this context not with a literary message that is different and complemented by music, but with two versions of the same physical existence: the sound. We can say that music really gives a higher value to the literary message since the latter must be understood not only in terms of its symbolic value (as informational message sent from a transmitter to a receiver), but also in terms of its being as a sound through which the message exists and is transmitted (even when we read a literary text with our inner voice).

So, music gives a higher value to the literary text because it is by its very being an aesthetic transfiguration of sound, its most beautiful form of existence, and because of this, highly superior to a simple spoken sound, which does not affect the literary message (information) sent, but deprives it by mode of transmission, of the entire potential sensitive force it has, by using an inferior transmission medium, the aesthetically unpolished sound, which mere speech is, in a way.

We must mention an aspect of particular importance, namely that, in church services, the priority is the word (the text), and the music is subordinated to the rules and requirements of a verbal kind, and any dilution and misappropriation of the meanings of the text by an uncanonical and indiscriminate musical performance may jeopardize the missionary and catechetical work of the Church. Therefore, we emphasize that music is not an end in itself during the service, but in the Church sounds (sound systems) serve the word and the truths of faith delivered to the faithful. Church music (singing) is not a decorative artifice⁸ meant to fill the gaps and complement public prayer, but doxology, the true confession of faith, a prayer of the heart or sacrifice of praise to God. Starting from the 6th century, church music in Byzantium⁹ acquired a liturgical function, meaning that it became a dimension of the Church worship, almost all service consisting mostly in singing. Whenever there were acts of indiscipline or currents of ideas alien to the teachings and the spirit of the Church, Church Fathers took the necessary measures to restore the natural order

⁸ We know of two decisions of this kind, the first taken at the synod of Laodicea – canon 59, which provided that in the Church only authorized (canonical) songs with a scriptural text should be sung, and the second, taken at the synod V-VI of Trullo, canon 75, with the following wording: „We will that those whose office it is to sing in the churches do not use undisciplined vociferations (without order, wails), nor force nature to shouting, nor adopt any of those modes which are incongruous and unsuitable for the church: but that they offer the psalmody to God, who is the observer of secrets, with great attention and compunction. For the Sacred Oracle taught that the Sons of Israel were to be pious”. Cf. Ioan N. Floca, *Romanian Orthodox Church Canons*, 1992, p. 231, respectively 148

⁹ The area of development of Orthodox church chant is the same as that formed the entire Divine Worship of the Church of the East. The cradle was Byzantium. From here it spread to all countries with Orthodox population, where it was permeated by local characteristics.

of things by corrective measures, synodal norms and canons; thus, any exaggerations or distortions were removed from the life of the Church¹⁰.

The Holy Fathers, such as Saints Basil the Great and Gregory of Nyssa, Ephrem the Syrian, Nicetas of Remesiana¹¹, etc., do not just support the presence of chanting psalms in the worship of the Church from a diachronic perspective, but emphasize its spiritual value for the souls of the faithful who praise God. They go from the historic grounds for the presence of the Psalms in worship to the practical ones, showing what a great source of knowledge and feeling is psalm singing for professing Christians. First, they show how great the influence of psalms is among the faithful, their message being appropriate and addressing all categories of believers, irrespective of status, sex, age. The manner of chanting psalms makes the passing on of teachings possible. They believe that, by singing, divine words are learned more easily because the melody contributes to remembering and learning the teachings the psalms contain. Also, it can be seen that the habit of chanting psalms in the Church they pastored is similar to the practice of the entire Church, thereby underlining the synodal nature of the Church; in other words, religious life was common to all Churches, perfect unity being preserved.

¹⁰ Vasile Vasile, *History of Byzantine Music and Its Evolution in Romanian Spirituality*, vol. I, Bucharest, Publishing House Interprint, 1997, p. 60-62

¹¹ St. Nicetas of Remesiana stresses that the voice must express the sensing and feeling with the heart of the things confessed; In other words, singing must not be done only with the lips and voice, but express the feelings of the heart as well. Therefore, he states: „Our Lord made through David, his servant, this drink which is palatable through singing and useful for healing wounds through its power. For the psalm is listened to with pleasure when sung. It penetrates the soul while delighting it. It is easily remembered if sung more often. And what the harshness of the law could not remove from the soul, chant removes through the sweetness of singing. For all that the prophets received and the Gospel itself is present in these chants by those who with pleasant sweetness give them voice. God is revealed, fancy is ridiculed, faith is imposed, lack of faith is banished, justice is made, injustice is stopped, mercy is praised (...) For Birth is shown and the hostility of the unbelieving crowd, the inheritance of nations is named, the Lord's power is sung, the noble passion is portrayed, the glorious Resurrection is shown, not even the fact that He sat at the right hand is silenced upon. Then the coming with fire of the Lord is shown, the frightful judgment of the living and the dead is revealed. What should I say more? Even the sending of the Creator Spirit and renewing the earth are uncovered. Thereafter, the eternal kingdom of the righteous for the glory of the Lord will follow and the endless punishment of sinners. These are the songs that the Church sings to God. These are the things this assembly of ours gives voice to. The baby in the Psalms has food to eat, the toddler has playing to do, the child has places to go (Ps. 118: 9), the young man has models to follow, the elderly has things to pray for. The woman learns shame, the orphans find their father, the widows find their defender, the poor their support, foreigners find a shield, kings and judges have something to fear. The Psalm comforts the sad, appeases the happy, tames the angry, refreshes the poor, rebukes the rich to search further. For all those who receive it, a psalm proves to be the suitable remedy; but it does not leave the sinner behind, for it corrects him and brings redemption through the tears of repentance. But I do not disagree with those who sing in their heart – for it is always useful to ponder in our hearts the things of God so I praise those who glorify Him even with the sound of their voice”. Cf. St. Nicetas of Remesiana, *Hymnes*, translated by Ovidiu Pop, Bucharest, Sofia, 2009, p. 135-136

Thus, church singing was, in the first stage, partly the legacy of Jewish tradition, subsequently, during the age of heresies, it became a pastoral and missionary necessity and today it presents itself to us as a way of asserting Orthodox spiritual identity and the confirmation of this identity.

Conclusions

Singing is the most dynamic and expressive form of liturgical worship and means of confession and defence of the right faith. Orthodox hymns often draw attention to conduct in the chant "...you are worthy to be praised at all times by pious voices, Son of God, you who give life..." – but for this we must reflect, humble our heart and mind, reread and reappropriate the corrections of the Church Fathers who are the voice of the Church of Christ.

Hymnography and ecclesiastical chant are sources of pure, holy joy. They are Orthodox Orthodox if they are consistent with Orthodox teaching, with its spirit and contents, which reflect the Holy Scripture and the theology of the Church Fathers. The beauty of Christian hymnography, as that of the entire divine worship, expressed in song and chant, is not just a manner of defence and transmission of the doctrine of faith but also a healing breath in a secularized world, diseased with passions.

BYZANTINES RETURN AT THE LOWER DANUBE AND THE RAISING OF THE FORTIFICATION FROM PĂCUIUL LUI SOARE

*Marian-Cornel TRANDAFIR**

Abstract: *The article try to resume the conflict between the Byzantines, Bulgarians and Kievan Russians in the area of the Lower Danube in the second half of the X-th century, with many overthrows situations. The attempt of the Byzantine Empire to impose his rule in the Lower Danube area with the constructions of a number of fortresses, such as the one from the island of Păcuiul lui Soare which is described in more detail.*

Keywords: *Byzantine Empire, Kievan Russia, Bulgarians, Cumans, Lower Danube*

The construction of the fortification from Păcuiul lui Soare¹ it is closed connected to the political and military events from the Lower Danube in the second half of the X-th century once with the restoration of the Byzantines administration.

Taking advantage of the weakness of the Bulgarian Tsar Peter (927-969), the Byzantine emperor Nikephor II Phokas (963-969) refuse to pay the tribute and initiates a series of actions leading to a tension in the Byzantine-Bulgarian relations. In the terrestrial attack they prepare are co-opted the Russians from the Knyaz of Kiev led by Sviatoslav (945-971). In the summer of the year 968 Sviatoslav has organized an expedition with an army of 40000 Russians. Reaching the Danube Delta, after a trip with the monoxiles on the Nipru and Black Sea, the Russians will progress on the Danube up to Dorostolon. Sviatoslav easily defeat the Bulgarian resistance, occupying several fortresses from east of Bulgaria including the capital Preslav. Stimulated by the easy success and the support from a part of the Bulgarian aristocracy, who preferred his dominance instead of the Byzantines, Sviatoslav has decided to keep Bulgaria for himself and to take advantage of the commercial

* E-mail: merovingian_de_zolunta@yahoo.com

¹ The island of Păcuiul lui Soare split the Danube waters over a length about 6 km, while the width is about 1 km, stretching from beside the village of Ostrov to east until the hill of Dervent. The fortress lies on the northern shore of the island, at the end, towards Dervent, 20 km away downriver from the Byzantine Dorostolon (Durostorum during the Roman domination) the actual city of Silistra. Today are preserved between one third and one sixth from the walls, the rest being destroyed by the Danube waters (Petre Diaconu, „Cetatea bizantină de pe insula Păcuiul lui Soare”, in *Revista muzeelor* (București), nr.1, anul II, 1956, p.15)

traffic from the Danube. What started as a pro-byzantine intervention of the Knyaz of Kiev was turned into a Byzantine-Russian dispute².

Dealt with this situation Nikephor Phokas decide striking at their home by causing an attack on Kiev by the Petchenegs. The strategy determine the return of Sviatoslav and a part of his troops. In August of the year 969, Sviatoslav recovered Preslav expelling the new Bulgarian Tsar Boris II (969-971), who recuperated the capital a few months earlier with Byzantine help. Ensuring his alliance with the Petchenegs and taking advantage of the internal struggles from the Empire, he set off a series of attacks in the Byzantine territory. Sviatoslav campaign failed in the summer of 970. In the same time Nikephor Phokas was overturned from the throne by John Tzimiskes (969-976), a highly capable general, who concluded a truce with the Russians to consolidate his power. After pacifying the Empire, in the spring of the year 971, the Byzantine army set off to east Bulgaria occupying o series of towns and harbors. Without much effort, on April 4, they occupy the capital Preslav. The city was renamed Ioannoupolis in the honor of the emperor. Sviatoslav with the bulk of his army take refugee at Dorostolon from where he could control Bulgaria and the Danube. To complete the disaster, the Byzantine fleet departed to Dorostolon, since March 971, with the mission to guard the fords and aggravate Sviatoslav retreat. On land the Byzantine army advanced toward Dorostolon, the Bulgarians passing on their side, on April 23, reaching close the fortress and starting the siege. The arrival of the fleet, on April 25, had a devastating effect on the besieged, canceling the possibility of withdrawing on the water³.

A last attempt to break the siege takes place on 20 July 971 with no success. Overcome by the ground forces and the fleet that blocked the city, Sviatoslav abandoned the resistance, on July 24 he agreed to conclude a pace treaty with John Tzimiskes. The Russians was forced to withdraw immediately and never to return in the area⁴.

The military events what happened during the siege are described in the chronic of Ioannes Skylitzes which notes that on this occasion at the emperor came "*from Constanteia and others fortresses raised beyond Istru, messengers, who ask forgiveness for the evils acts they committed, surrendering together with their fortresses; [the emperor] receiving them gently sent men to take over the fortresses and plentiful army for their security*". About the fortresses beyond the Danube entered under the Byzantines rule it is an entire discussion but one thing is certain

² Valeria Costăchel, „Rusia kieveană”, in *Istoria evului mediu. Feudalismul timpuriu*, vol.I, coord: Radu Manolescu, Valeria Costăchel, Gheorghe Zbucea, Ed. Centrul de multiplicare al Universității din București, 1972, p.229; Răzvan Theodorescu, *Bizant, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X-XIV)*, București, Ed. Academiei R.S.R., 1974, p.48 and *passim*; Vlad Ghimpu, „Les relations entré les roumains et les russes kiéviens aux IXème et les Xè siècles”, in *Muzeul Național* (București), XIX, 2007, *passim*

³ Alexandru Madgearu, *Organizarea militară bizantină la Dunăre în secolele X-XII*, Târgoviște, Ed. Cetatea de Scaun, 2007, p.22-23

⁴ Petre Diaconu, „Realități politice la Dunărea de Jos: români, bizantini, bulgari, pecenegi”, in *Revista de istorie* (București), tom 34, nr.6, iunie 1981, *passim*

that an area of the left bank of the Danube river enter under the Constantinople⁵ control together with prebalcanica platform of north-east Bulgaria and Dobrudja⁶.

Immediately after the defeat of Sviatoslav, the Byzantines have started organizing the defense of the Lower Danube territory. The chronic of Skylitzes record: *“the emperor grated full attention to the fortifications and the cities along the river banks and after left plentiful garrison he departed for the residence of the Empire”*. They took action to strengthen the strategic places. Where were old Roman-Byzantines strongholds they were rebuild or were initiated constructions of new fortifications. John Tzimiskes decided that the Danube and the city of Dorostolon to be placed under the protection of the fleet. This explains why at Păcuilul lui Soare it was immediately built a fortress that had a naval function but also to prevent other Russians attacks⁷. The new provinces were divided after administratively terms in three themes: in northeast Bulgaria was created the Ioannoupolis theme with the residence at Ioannoupolis, former Preslav, the Theodoroupolis theme with his capital at Dorostolon, renamed Theodoroupolis and the Western Mesopotamia in Dobrudja area including the Danube Delta⁸.

Shortly after the death of Emperor John Tzimiskes, in the year 977, the Bulgarians drove out the Byzantines from the most of the occupied territories following the war with the Russians. The Byzantines still kept northern Dobrudja and several cities on the Danube as Dorostolon. In 1001, they will reoccupy the lost territories and the Lower Danube region will be organized in a new theme Paradunavon (Paristrion) or “The region of Istrian cities”. But north of the river a new danger is emerging represented by the Turanian population⁹.

Based on stratigraphic observations related with elements of culture and historical data it was concluded that the fortress from the island of Păcuilul lui Soare was build between the years 971-976. Certainly its construction lasted for o shorter period, one maximum two years, taking in account the military function and the internal and

⁵ Petre Diaconu states that the Byzantine authority was spread even on a large part of Wallachia and Oltenia.

⁶ Idem, „Rolul cetății din insula Păcuilul lui Soare în cadrul situației politice a Dobrogei la sfârșitul secolului X”, in *Pontice* (Constanța), II, 1969, p.395; Radu Florecu, „Limesul dunărean bizantin în vremea dinastiilor isauriană și macedoneană”, in *Pontica* (Constanța), XIX, 1986, p.174-176

⁷ Alexandru Madgearu, „Dunărea în epoca bizantină (secolele X-XII): o frontieră permeabilă”, in *Revista istorică* (București), SN, tom X, nr.1-2, ianuarie-aprilie 1999, p.44; The Russian power it was no longer a danger for the Byzantines, on the way back to Kiev, Knez Sviatoslav dies after an attack of the Petchenegs on the Dnister River, the Russian Knyaz being torn by internal fights.

⁸ Petre Diaconu, „Despre organizarea administrativ-militară a regiunii Dunării de Jos în vremea lui Ioan Tzimiskes”, in *SCIVA* (București), tom 37, nr.3, 1987, p.169; Vasile Mărculeț, „Noi considerații asupra organizării, funcționării și rolul themei Mesopotamia Apusului. 971-c.1000”, in *Pontica* (Constanța), XXXIX, 2006, p.296 și *passim*; Idem, „Din nou despre organizarea teritoriilor bizantine de la Dunărea de Jos. Strategatul de Dristra-Dorostolon”, in *Peuce* (Tulcea), III-VI (XVI-XVII), 2005-2006, *passim*; Valeri Yotov, „Le thème byzantin, la Thrace, Ioannoupolis et la question des terres bulgares du nord-est à la fin du Xe – premières années du Xie siècles”, in *Pontica* (Constanța), XLI, 2008, *passim*

⁹ Petre Diaconu, Dumitru Vilceanu, *Păcuilul lui Soare. Cetatea bizantină*, vol.I, București, Ed. Academiei R.S.România, 1972, p.18-19

external factors which quickly evolved. On the other hand, some Bulgarian researchers considers that the fortress would have been build by Bulgarians, during the reign of Omurtag (814-831), this was the so-called "Omurtag's palace on the Danube", mentioned in an inscription from Tarnovo and having constructive analogs with the Bulgarian fortresses of Pliska and Preslav. But the dating in the IX-th century can not resist, the building technique being unknown to the Bulgarians¹⁰.

The Bzyantine fortress from the island of Păcuiul lui Soare would have a trapezoidal enclosure with a total area that had contained about 5 hectares, still being preserved only a large part of the east wall including the harbor facility flanked by two towers and a part of the north wall which included the gate, the rest being eroded by the Danube. The preservation of the eastern part with the harbor facility, which in the past were on the Danube shore, it is explained by the geographical changes that the island suffered¹¹.

The enclosure wall which still exist reaches heights of 5-6 m with a thickness between 4.20 to 6 m, being built from massive blocks of shaped limestone and sandstone bound with water-repellent mortar, very resistant to moisture, overlaid on oak poles structure destined to fix the very unstable soil¹².

In the opened sections in the perimeter of the fortress were found archeological remains of three eras: Roman and Roman-Byzantine, the early feudal period (X-th - XI-th century) and feudal period (XIII-th to XV-th century).

For the effective function time as a naval fortification, during the reign of John Tzimiskes, the traces of living are very poor, information correlated with historical data, led to the conclusion that the fortress was affected by the uprising of the Bulgarians, after the emperor's death, remaining uninhabited in the period between 976-1001 until the re-conquest of the area by Basil II Bulgaroctonus (976-1025). So the early feudal period actual begins after the year 1001, when it's observed the conversion from a military objective in a civil settlement¹³.

The early medieval layer is interrupted in the late XI century, fact attributed to the Cuman attack in the year 1094, the living at the Păcuiul lui Soare being resumed at the beginning of the XIII century continuing to the XIV century¹⁴.

¹⁰ Dumitru Vilceanu, „Cu privire la data de început a cetății de la Păcuiul lui Soare (r.Adamclisi), in *SCIV* (București), tom XIV, nr.1, 1963, p.210; Petre Diaconu, „Puncte de vedere privind cetatea de la Păcuiul lui Soare”, in *CCDJ* (Călărași), I, 1985, p.108-110

¹¹ Dumitru Vilceanu, „Debarcaderul și problema poziției geografice a cetății bizantine de la Păcuiul lui Soare”, in *SCIV* (București), tom 18, 1967, nr.4, *passim*

¹² Idem, „Cu privire la tehnica de construcție a zidului de incintă al cetății bizantine de la Păcuiul lui Soare (secolul al X-lea e.n.), in *SCIV*, tom 16, nr.2, 1965, p.295; The dismantle of the fortress from the island of Păcuiul lui Soare took part in the first half of the XIX-th century, the recovered material being used by the Turks for erecting some fortifications in Silistra.

¹³ Dumitru Vilceanu, „Cu privire la data de început a cetății de la Păcuiul lui Soare (r.Adamclisi), in *SCIV* (București), tom XIV, nr.1, 1963, p.208; Petre Diaconu, „Rolul cetății din insula Păcuiul lui Soare în cadrul situației politice a Dobrogei la sfârșitul secolului X”, in *Pontice* (Constanța), II, 1969, *passim*

¹⁴ Petre Diaconu, Silvia Baraschi, *Păcuiul lui Soare. Așezarea medievală (secolele XIII-XV)*, vol.II, București, Ed. Academiei R.S.R., 1977, p.9-10; Gabriel Custurea, „Date noi cu privire la încetarea locuirii în așezarea de la Păcuiul lui Soare”, in *SCIVA* (București), tom 33, nr.2, aprilie-iunie 1982, p.238-239

Built to host the Imperial fleet on the Danube, the fortress from Păcuiul lui Soare is quickly losing its naval character, becoming after the year 1000, a prosperous civil settlement where were conducted a lively trade and economic activity. The intensity of the economic activity is testified by a large number of coins discovered¹⁵. With its island location the fortress offered to his residents certainly security against the time plagues. Fallen to a Cuman attack, the living was resumed with the same intensity in the XIII-th century, being abandoned only when the Danube waters have eroded the fortification so that no longer offered any safety. By his geopolitical placement the fortress from Păcuiul lui Soare stayed at the crossroads of the interests of the Byzantine Empire, Bulgaria, Kievan Russia and autochthonous state of Wallachia. The intensity of the living and economic prosperity that knew the settlement, after the resuming his habitation after the year 1200, determined prof. Petre Diaconu to conclude that there was the famous settlement of Vicina, important Episcopal center at the Lower Danube¹⁶.

¹⁵ Gabriel Custurea, Tudor Papasima, „Monede bizantine descoperite la Păcuiul lui Soare (catalog), in *Pontica* (Constanța), XXV, 1992, *passim*

¹⁶ Panait I. Panait, „Considerațiuni privind geneza orașelor dunărene”, in *CCDJ* (Călărași), II, 1986, *passim*

THE PHENOMENON OF MIXED MARRIAGES AS A SOURCE OF RELIGIOUS CONVERSION AMONG THE ROMANIAN PEOPLE OF THE 19TH CENTURY IN CRIȘANA

Florin-Alin OROS*

Abstract: *The aim of this study is to look into the transfer from one denomination to another of the Romanian living in Crișana in the 19th century. They converted for various reasons, including active conversion by free choice due to a change in beliefs, the priest's power of influence, the contagion result, their forefathers' faith or even the absence of a priest or church. There were also conversions of convenience, in keeping with the social class, he or she aspired to in getting a better financial position. And finally there were the marital conversions, which make the topic of this investigation, namely the mixed marriages in which one spouse converted to the religion of the other, transferring from the Orthodox to the Greek-Catholic religion or vice versa.*

Keywords: *village life, Orthodox Christians, Greek-Catholics, religious motivations, mixed marriages*

The mixed marriages were an important reason for religious conversion, and they were quite common and characteristic of the Romanian community in the 19th century in Crișana. This demographic reality is certified by demographic sources and first hand documents, such as church writings (church register of births, deaths and marriages, annual church reports, nominal conscription registers), censuses taken by the secular authorities and local archival sources.

Both, the Greek-Catholics and the Orthodox believers who were to marry, were mostly Romanian. That is why the marriages between the believers belonging to these denominations were seen, to a certain extent, as normal events by the community, especially due to the fact that few of these believers were actually aware of the dogmatic differences between the two religions¹. Consequently, there were many mixed marriages between people living in neighbouring villages especially. Sometimes they were motivated by socio-professional reasons, one spouse aspiring for the other's social position². However, this only happened quite

* Orthodox Highschool „Ep. Roman Ciorogariu” Oradea; e-mail: florin_alin23@yahoo.com

¹ Mircea Brie, *Familie și societate în nord-vestul Transilvaniei (a doua jumătate a secolului al XIX-lea- începutul secolului XX)*, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2008, p. 198

² *Ibidem*

rarely as these marriages took place in the rural society, mostly and they had rural jobs³.

The documents of that time, both laic and ecclesiastic, are proof of the religious conversions upon marriage. The number of transfers from Orthodoxy to Greek-Catholicism was nearly equal to the number of transfers from Greek-Catholicism to Orthodoxy. It is important to underline the fact that women, especially those belonging to the Greek-Catholic religion, tended to be in favour of these mixed marriages, a fact explained not only by their lessened mobility, but also by the much smaller number of available Greek-Catholic men⁴.

In the year 1820, to transfers from Greek-Catholicism to Orthodoxy "*a fide catholica defecerunt*"⁵, are recorded in the Greek-Catholic parishes of Suiug, Marginea and Satu Barbă. The reasons for these marriages were "*occasione matrimonii*", "*occasione nuptialium*", "*occasione initi matrimonii*"⁶. An example is that of 34-year-old Ana Miron, a peasant from the village marginea, who married in Ghida "*occasione matrimonii in Ghida*" and became an orthodox believer⁷. Two other conversions are registered in Ghida in the same year, but the other way round. On 21st January, 28-years-old Constantin Tornyas from Abram married with a Greek-Catholic girl, "*occasione nuptialium*", and became Greek-Catholic as well. The document of conversion specifies his former religion, "*antes fuit disunitus*". The second instance is that of 60-years-old Ștefan Moroșan, a peasant from the same village, who transferred to the Greek-Catholic faith on 4th July in the parish of Ghida⁸.

Between 1824 and 1825, four Orthodox women are registered to have transferred to Greek-catholicism faith upon marriage in Sâmbăta (Floriana Pogany from Sâmbăta, Floriana Bele from Copăcenii, Floriana Lupșe from Lupoia and Veszelina Burka from Drăgești)⁹. At the same time in 1825, seven people from beiuș transferred from Orthodoxy ("*ritus graecus non-unitus*") to Greek-Catholicism upon marriage, among them we mention Ana Papp (aged 19), Parascheva Reștea (aged 18), Raveica Dănilă (aged 28), Anița Stan (aged 26) sau Nicolae Drăgan (aged 26)¹⁰.

Marital conversion was especially typical of women. The documents of the time show that women used to get married at various ages, ranging from 19-20 years of age to 40-45, in the case those who became prematurely widows.

Such mixed marriages occurred all over Crișana region, as recorded in many documents including Arad county, in north of the Mureș river. A document entitled "*În privința trecerii dela Religia G. Catholică la mărturisirea g.n.u. a locuitorilor Parohiei Gyulicza care se ține de Diocesisului G. Catholicu al Oradiei mare, Districului V. A. Diaconatu Gașa și Inelytului Comitatului al Aradului*",

³ *Ibidem*, p. 229-230

⁴ *Ibidem*, p. 207

⁵ A.N.S.J.Bh, *Fond Episcopia Greco-Catolică Oradea*, dos. 283 (1820-1842), f. 20

⁶ *Ibidem*

⁷ *Ibidem*

⁸ *Ibidem*, p. 21

⁹ *Ibidem*, f. 40

¹⁰ *Ibidem*, f. 33

registers the case of 3 men from Gyulicza- Constantin Stere, Axentie Tamşa and Georgie Dregan, who are required by the Orthodox priests to abandon their Greek-catholic religion, so that they could marry Orthodox young women¹¹.

Registrations of religious conversions made by both Orthodox and Greek-Catholic priests contain a lot of information in this respect. Thus, in the document *"Consemnățiunea sufletelor de la alte religiinecatolice la credința G. Catholică în parochia de Beliu de la 1 noemvre 1854 până la capetul aprilie 1855"*, we learn that Ioana Ungur, aged 46 and Măriuța Popa, aged 23 transferred from the "non-catholic" religion (Orthodox) to Greek-Catholicism¹². Another registered instance is that of Maria Ciurdariu, a land labourer from picleu, who converted from Orthodox religion to Greek-Catholicism upon marriage on 11th february 1855¹³.

The Greek-Catholic priest from Cordău gives an interesting account of Vasile Szilagyi's transfer from Orthodoxy to Greek-Catholic faith on 5th August 1855: *"before his marriage to a woman from Cordău, he came to the priest twice to seek knowledge and advice; his previous priest didn't take long to give him approve; then they converted to Greek-Catholicism by faith"*¹⁴.

In the second half of the 19th century the number of mixed marriages increased, and so did the number of localities. In 1855 41-year-old Maria Giura, an agricultural labourer from Sarcău, *"Simeon's widow"*, transferred to Greek-Catholicism *"upon marriage, by faith"*¹⁵. On 21st November 1861, Paul Popovici, aged 27, a bachelor from Abrămuț, *"upon marriage he got the Holy Union"*¹⁶. On 16th February 1862, Maria Kastule, aged 30, from Beliu converted upon marriage from Orthodoxy to Greek-Catholicism, and so did Ana Duca, aged 25, in May 1862, and Ana Moise, aged 31, both from Sfârnaș¹⁷, and Catiția Kurtu, aged 22 from Cordău, *"who decided to live with her man in the Greek-Catholic religion"*¹⁸.

In 1867 there are 3 instances of conversion from the Orthodox religion to the Greek-Catholic one in Sântandrei. On 17th February 1867, Petru Moga, a serf, married and joined the Greek-Catholicism by faith¹⁹. Between 1st January and 31 December 1867, 13 instances of conversion from Orthodoxy to Greek-Catholicism were registered, out of 3 were upon marriage: Raveca Cizmaș (aged 20), Tomuț Cozma (aged 28) and Măriuța Ciucur (aged 20)²⁰.

In 1880 Zaharia Crețu (aged 56) abandoned his adherence to Orthodox religion and affiliated with Greek-Catholic one upon marriage in Leș, which belongs to the Greek-Catholic parish of Nojorid²¹. In June 1880, 2 transfers to the Greek-Catholic religion are registered in Cordău, namely that of Saveta Buhașiu (aged 21) and Toma Fernea (aged 25), who joined the Greek-Catholic church upon

¹¹ *Ibidem*, dos. 285 (1846, 1848), f. 2-4

¹² *Ibidem*, dos. 287 (1848- 1855), f. 126

¹³ *Ibidem*, f. 127

¹⁴ *Ibidem*, f. 131

¹⁵ *Ibidem*, f. 138

¹⁶ *Ibidem*, dos. 289 (1861- 1869), f. 182

¹⁷ *Ibidem*, f. 192

¹⁸ *Ibidem*, f. 178

¹⁹ *Ibidem*, f. 202

²⁰ *Ibidem*, f. 227

²¹ *Ibidem*, dos. 290 (1873- 1883), f. 201

marriage²². Such conversions are registered in Oradea, as well. The Greek-Catholic priest of the parish of Oradea, Nicolae Mărcuțiu wrote about Maria Kovács, *"born in Chistag in 1863, age 21, married a Greek-Catholic young man on 28th September 1884 and joined our church by faith"*²³. The same priest wrote about 28-year-old Alexandru Florianu's conversion on 19th September 1886²⁴.

In the last decade of the 19th century, the frequency of mixed marriages, Orthodox Romanians/Greek-Romanians is pretty much the same. The documents of the time show there were numerous mixed marriages in Arad county as well, especially in Șeitin, Nădlac, Galșa, Șiria, Semiclac or Giulița, all of them lying north of the Mureș river. A first example is the case of Eliția Marcu from Șeitin. She had been „Eastern Greek Orthodox” for 19 years when, after two declarations of faith, on 6th and 20th February 1889 she was accepted by the Greek-Catholic church when she married a young Greek-Catholic man of wealth²⁵. It is also registered the fact that her son, Georgiu, aged one, joined the same religion.

In Galșa, Teodoru Mariția, aged 25, converted to Greek-Catholicism upon marriage on 28th May 1896. It is also registered the fact that he was a keen church-goer²⁶. The next year, Georgiu Mek (aged 29) and Elena Dârlea married in Galșa²⁷. In Nădlac, Petru Roșuțiu (born in 1863) transferred to Greek-Catholicism on 25th Aprilie 1898 *"when he married with Saveta Beiușan, who had been his concubine for several years and with whom he had a 5-year-old daughter"*²⁸. In 1899 there are two more marital conversions to Greek-Catholicism registered in Nădlac. Romulus Maghiar, aged 25, *"who had transferred to the Greek-Catholic church before marriage"* and Teresa Palade, aged 27, *"who had been Ioan Guleșu's concubine for 11 years before they married"*²⁹.

In 1899, the priest of the Greek-Catholic church in Vadu Crișului wrote about his faithful Ioan Pescariu's conversion to Orthodoxy *"Both the Greek-Oriental Consistorium and the civil court pronounced the divorce from his wife, who had already married another; in order to marry, he was required to transfer to Greek-Catholicism"*³⁰. Finally, in Mădăraș, which belongs to the Greek-Catholic parish of Nojorid, on 6th and 25th December 1900, Maria Babo from Girișu *"abandoned her denomination to marry with an Orthodox man"*³¹.

²² *Ibidem*, f. 203

²³ *Ibidem*, dos. 291 (1885- 1887), f. 68

²⁴ *Ibidem*, dos. 292 (1887), f. 75

²⁵ *Ibidem*, dos. 294 (1888-1890), f. 149

²⁶ *Ibidem*, dos. 298 (1896-1898), f. 45

²⁷ *Ibidem*, f. 180

²⁸ *Ibidem*, dos. 299 (1897-1901), f. 40

²⁹ *Ibidem*, dos. 300 (1881-1900), f. 77

³⁰ *Ibidem*, dos. 309 (1897-1900), f. 113

³¹ *Ibidem*, dos. 310 (1900-1901), f. 47

ASPECTE ALE RĂZBOIULUI DE INDEPENDENȚĂ (1877-1878) REFLECTATE ÎN FOAIA BISERICA ȘI ȘCOALA

*Radu ROMÎNAȘU**

Abstract: *In this article, we have identified a series of accounts from European newspapers as quoted by the Biserica și Școala (Church and School) newsletter on the behaviour of the Romanian army on the battlefields south to Danube in the war of 1877-1878. Most of the correspondences focused on the military actions carried out by the Romanian and Tsarist armies in the area of the Plevna redoubts. According to the accounts of the foreign correspondents, the young Romanian army proved to be organised and brave on the battlefield. They acted in the most difficult areas of the military confrontations; this has been acknowledged by all eyewitnesses. Many of these accounts show the arrogant attitude of the Tsarist army towards the young Romanian army by assigning them the most difficult missions, thus attempting to avoid exposing their inferior training when facing complicated war situations. Through their resolute attitude, the Romanians showed their spirit of national solidarity to a fundamental idea: getting State independence.*

Keywords: *independence, war, Romanian army, redoubt, newspapers*

„Unirea cea mică” de la 1859 – cum mai este numită în istoriografia noastră –, înfăptuită sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza și reformele moderne elaborate în perioada 1860-1865, au reprezentat etape istorice decisive în vederea pregătirii noului stat pentru câștigarea independenței sale. Aceasta a rămas, în continuare, la jumătatea secolului al XIX-lea, scopul major al clasei politice românești, precum și a societății civile. Odată cu venirea în țară a lui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen și înscăunarea sa ca domn al României la 10 mai 1866, oamenii politici autohtoni, în noile realități politice, au căutat și mai fervent, chiar dacă prin metode diferite, concretizarea idealului de libertate și independență.

Războiul din anii 1877-1878 izbucnit între cele două imperii, țarist și otoman, în contextul redeschiderii vechii „probleme orientale”, în vara anului 1875, a reprezentat pentru națiunea română un moment prielnic pentru dobândirea unei stări normale de libertate totală în politica internă și externă față de Poarta otomană. Astfel, pentru români, acest conflict a devenit un război de independență, care a fost purtat de întreaga națiune. Acest fapt reiese fără echivoc la 6 aprilie 1877, când în urma publicării decretului de mobilizare din 6 aprilie 1877, sub steagul de război s-au adunat transilvăneni, bucovineni și bănațeni, în vreme ce populația civilă românească de pretutindeni a susținut necondiționat material și moral armata română, care trecuse Dunărea pentru a consfinți prin luptă ceea ce fusese proclamat

* University of Oradea; e-mail: rrd1214@yahoo.com

la 9/21 mai 1877 în Parlamentul român, prin vocea ministrului de externe Mihail Kogălniceanu¹.

Evenimentele militare, mișcarea trupelor, starea de spirit a combatanților, eșecurile, dar și victoriile au rămas consemnate pentru posteritate, prin intermediul a numeroase ziare naționale și europene, care și-au trimis corespondenții speciali în mijlocul evenimentelor, pe teatrele de operațiuni militare din Balcani. Astfel, în prezentul articol, am încercat să depistăm relatările generale cu privire la mersul războiului, publicate în foaia *Biserica și școala*, care, de altfel, și-a început existența la Arad în memorabilul an 1877, militând pentru întemeierea asociațiilor cultural-religioase, publicarea și răspândirea cărților teologice și promovarea unei educații morale în rândul clerului ortodox și a mirenilor.

Un prim articol publicat în foaie, care face referiri la tema abordată, citează ziarul italian *Fanfulla*, unul dintre cele mai apreciate gazete din peninsula. Proclamarea independenței de stat a României, a prilejuit amintitului ziar, să salute în termeni elogioși și totodată romantici, noua poziție politică a țării noastre dobândită după momentul solemn de la 9 mai 1877: „România și-a proclamat independența. Să te vedem acum onorabile Melegari: nu ți-a apărut oare noaptea trecută în vis împăratul Traian, luându-te sus, foarte sus, pe glorioasa sa spirală a columnei sale și arătându-ți în fundul orizontului pe descendenții legiunilor sale care așteptau salutarea și îmbrățișarea patriei mame? Dacă nu le-ai văzut, le-am văzut eu, pe bunul Traian și fără supărare pe Sfântul Petru, care ia luat locul în vârful columnei, îți zic: trebuie să le ascuți, căci istoria are datoriile ei și sângele dreptatea lui”².

La rândul său, un alt ziar italian, *Provincia di Treviso* scria: ...”Românii pretind că au o misiune în Orient și este adevărat. Lăsăm la o parte fanteziile unor ziaristi care vorbesc de latinizarea Orientului și ținem cont doar de ceea ce zic bărbații serioși. Misiunea poporului român este de a constitui un stat la a cărui conservare să fie interesate toate națiunile comerciale din Europa. România cere independența absolută și nu știu cum s-ar putea bloca aspirațiunea ei. Românii sunt de departe cei mai inteligenți dintre popoarele care locuiesc țărmurile Dunării de Jos; ei sunt accesibili, într-un mod surprinzător, la ideile noi și știu a profita de învățămintele civilizației occidentale. În timp de 50 de ani ei au făcut un astfel de progres, atât în viața materială, cât și în cea intelectuală, încât ne dau dreptul de a fi siguri de progresele lor viitoare. Un popor, care după un secol de guvernare rușinoasă și încă cum a fost cea a fanarioților, conservă încă suficientă energie pentru a începe o viață nouă, pentru a schimba în libertate servitutea dinlăuntru, pentru a-și organiza instituțiile, pentru a mări, pentru a reconstitui avuția sa, pentru a-și îndrepta moravurile, pentru a pregăti într-un cuvânt, prin toate mijloacele regenerarea sa, este un popor demn de a fi arbitru propriilor sale destine. Se poate oare zice asemenea de bulgari?”³.

O primă relatare care face referiri interesante despre armata română este citată de foaia arădeană din ziarul *Fremdenblatt*, carese exprima astfel într-o

¹ G. Brabu, *Ambulanțe la 77. Serviciul sanitar român în războiul de independență*, Editura Militară, București, 1978, p. 109

² *Biserica și școala*, 1877, nr. 18, p. 143

³ *O voce amică*, în *Ibidem*, nr. 40, p. 322

corespondență: „ziaristica străină s-a deprins a face întotdeauna aprecieri defavorabile soldaților români. Citesc neconținut descrieri despre lășitatea soldaților, citesc de asemenea descrieri neexacte despre armata și oamenii ei, cu un cuvânt, ziaristica stăruiește a batjocori regatul cu toate încordările lui. După cum știți eu cunosc România încă din timpul când era o Moldovă și o Valahie; cunosc România din timpul Războiului Crimeii....Ce a fost odată, astăzi nu mai este. Armata română are acum conștiință de sine. Principele Carol fiind un Hohenzollern, e un soldat din creștet până în tălpi și toată atențiunea lui este ațintită asupra armatei. Krupp la aprovizionat cu un material deosebit de tunuri. Organizarea armatei s-a început de mai multe ori cu multă băgare de seamă; artileria este organizată după model prusac; soldații, tunurile și caii de servici sunt excelenți. Armata întreagă care, după părerea mea, se urcă la 80.000 – 100.0000, are o singură dorință: de a se întâlni cât mai curând cu turcii”⁴.

Primele știri despre operațiunile militare de la sud de Dunăre sunt relatate în foaia *Biserica și școala* la începutul lunii mai 1877. Ele se rezumă la prezentarea unor conflicte armate izolate, fără mare importanță. „Luptele mai mari – se preciza în corespondență primită – se așteaptă spre sfârșitul lunii, pe când Rusia își va concentra toate trupele în România de-a lungul Dunării. Cartierul general este fixat la Ploiești, în frunte cu principele Nicolae, comandantul suprem al armatei rusești, care avea la acea dată 235.520 de soldați cu 540 de tunuri”. Se mai așteptau două corpuri de armată cu 132.480 de soldați dotați cu 288 tunuri, în vreme ce România avea sub arme, la acea dată, 70.700 de soldați, cu 126 tunuri⁵.

Următoarea corespondență anunță societatea românească că „războiul rusoturc a trecut într-o nouă fază”. Trupele rusești victorioase peste Dunăre în primele confruntări cu armata otomană, au reușit să treacă Munții Balcani, cetatea Nicopolelui fiind cucerită. Cu acest prilej, au fost capturați 6000 de turci și două pașale. La ocuparea acestui punct strategic important, au operat și corpuri de armată românești, conduse de colonelul Stănescu. După trecerea Dunării, românii au întâmpinat o rezistență minoră, diviziile noastre fiind întâmpinate cu multă simpatie de localnici, mai ales de românii din satul Simovita. S-au putut auzi urale, precum „trăiască România și armata română!”. Potrivit estimărilor de pe frontul de operațiuni militare, căderea Rusciucului era doar o chestiune de timp, iar Vidinul, „această cetate musulmană de pe țărmul Dunării, care aruncă cu semeție de atâta timp priviri de dispreț, trebuie să-și plece fruntea dinaintea brațului român”. În finalul corespondenței, se precizau principalele direcții de înaintare ale armatei țariste, care urma să se concentrase pe linia Filipopol – Adrianopol, în vreme ce la Constantinopol „domnea o spaimă îngrozitoare”⁶.

Cele mai largi cronici și relatări despre evenimentele din anul 1877 de la sud de Dunăre au fost consacrate operațiunilor militare desfășurate în sectorul redutelor de la Plevna, de departe cel mai important sector strategico-militar, de care putea să depindă, într-un fel sau altul, soarta războiului. Plevna era la 1877 un orașel cu o populație de 18.000 de locuitori și ocupa o poziție strategică deosebită, reprezentând un nod al comunicațiilor spre Nicopole, Vidin, Rahova, Sofia etc. Era

⁴ *Biserica și școala*, 1877, nr. 18, p. 143

⁵ *De pre câmpulu de resbelu*, în *Ibidem*, 1877, nr. 15, p. 119

⁶ *Biserica și școala*, 1877, nr. 24, p. 191

înconjurat la nord, est și sud de dealuri, iar la vest de râul și câmpia Vidinului. Situat la confluența pârâului Tucenița cu râul Grivița, Plevna reprezenta o fortăreață naturală ușor de apărat și greu de atacat. Osman pașa a construit pe înălțimi dealurilor peste 20 de redute, adevărate fortificații de pământ și lemn legate între ele prin șanțuri adânci și largi⁷.

În ajunul căderii, Plevna era înconjurată de 125 de batalioane, 85 escadroane⁸ și 64 de baterii rusești și de 45 de batalioane, 38 escadroane și 19 baterii românești⁹. Trupele române din fața fortăreței aveau un efectiv de 35.000 de oameni și aveau sub supraveghere o treime din teritoriul de încercuire¹⁰.

La mijlocul lunii octombrie 1877, prin cucerirea localităților Gorni, Dubnic, Dolni Dubnic, Gorni Etropol, încercuirea Plevnei era practic încheiată. După alte operațiuni militare încheiate cu succes, au fost tăiate orice legături de comunicație cu Sofia, Vidinul și Rahova¹¹.

De altfel, o cronică anunța sfârșitul acestei operațiuni militare importante: „... Succesele generalului Gurko pe linia de la Plevna spre Orhanlia – Sofia au hotărât soarta operațiunilor militare din zonă. Românilor le sunt atribuite cele mai mari succese. Locotenent-generalul rus Kriloff recunoaște acest fapt: luptele de la Telis, Gorni-Dulenic, Semer, Trestenic, precum și diferitele expediții încredințate de mine cavaleriei românești, au dovedit într-un mod strălucit, bravura, ținuta perfectă și exactitatea în serviciu a roșiorilor și călărașilor, precum și a bateriei de artilerie română”. În același timp, colonelul Slăniceanu reușise o nouă victorie asupra turcilor, lângă Rahova, cetatea fiind cucerită și turcii făcuți prizonieri¹².

Correspondențele sunt mai numeroase în ajunul zilei de 7 septembrie „când începu din nou lupta cea mare și crâncenă între armata ruso-română, de sub comanda Principelui Carol I și între armata otomană, condusă de Osman pașa. Poziția de la Plevna – continua una dintre relatări preluată de foaia *Biserica și școala* – este pentru turci foarte avantajoasă, astfel încât punctul este foarte greu. Focul l-a început regimentul românesc al 13-lea dorobanți în prezența Principelui”. Sâmbătă, 8 septembrie, lupta începu cu mai mare înverșunare, armata română fiind cea mai aproape de Plevna. Divizia a 4-a, de sub comanda colonelului Angelescu, care se afla la 15 km de redutele otomane, a intrat mult „în pieptul inamicului”, iar a 3-a, de sub comanda generalului Manu, a ocupat pozițiile lăsate libere de Angelescu, spre a redirecționa mișcările diviziei a 4-a. În aceeași zi, regimentul al 15-lea din prima linie a frontului a primit ordinul să atace una dintre redute, care părea slăbită de focul în continuu al unei baterii românești. Dorobanții au executat o mișcare de învăluire, iar turcii pentru a nu prinși au părăsit reducta. În această confruntare armata română a pierdut un soldat și 30 de răniți. Ziarul *Monitorul* aprecia confruntarea militară în următorii termeni: „...regimentul 13 s-a purtat în

⁷ Nichita Adăniloae, *Independența națională a României*, Editura Academiei Republicii Socialiste Române, București, 1986, p. 317-318

⁸ Escadron – subunitate a unui regiment de cavalerie.

⁹ Mihai Pelin, *Căderea Plevnei 28 noiembrie 1877*, Editura Albatros, București, 1977, p. 10

¹⁰ Nichita Adăniloae, *op. cit.*, p. 343

¹¹ *Ibidem*, p. 339

¹² *Ibidem*, nr. 40, p. 328

mod admirabil. Armata română, adică România liberă este hotărâtă a-și găsi mormântul sub dealurile Plevnei, decât a mai lăsa acest post turcilor”¹³.

Luptele din jurul redutelor au continuat – precizează alte surse - „cu mare foc”. Românii au fost atacați în mai multe rânduri în poziția ocupată. Corespondenții ziarului *România liberă* au prezentat unele faptele de eroism ale armatei române: „românii au ajuns sub focul turcilor până la parapetul întărit. Căpitanul Valter care comanda un batalion din linia a 8-a, a căzut lovit de un glonț în cap, pe când înfingea în parapet drapelul românesc. Au avut loc mai multe fapte admirabile – aprecia ziarul - pe care istoria va trebui să le înregistreze. De exemplu, maiorul Șonțu, în ultimele clipe de viață, striga: „sunt al vostru copii mei, vin și eu! Un rănit strigă: mor, dar mi-am făcut datoria către patrie, am trasu 50 de lovituri”¹⁴.

O altă relatare prezintă pregătirile celor două armate pentru ofensiva decisivă asupra fortificațiilor turcești. Trupele românești, despre care prea europeană vorbește cu admirație, „țin cu tărie poziția de la Plevna și prin conducte subterane înaintează spre reduta cea mare”¹⁵.

Bombardarea Plevnei se continuă pe toate liniile, după cum ne informează alte surse. Corespondentul de la *Politische Correspondenz* era de părere că turcii vor rezista cu greu asaltului românesc, iar *Pester Loyd* preciza că „românilor se cuvine a li se recunoaște și atribui meritul că au fost cei dintâi care se apucaseră de lucru. Ei au fost aceia care din pozițiunile ocupate începură a săpa și a forma cu multă dexteritate paralele spre reduta învecinată”¹⁶. Astfel, pe întregul traseu geniștii români au ridicat fortificații puternice pe trei linii de apărare succesive. Aproape 30 de lucrări de pământ (redute, forturi, lunete, redane, tranșee de adăpost). La Grivița, românii au săpat două galerii de mină până la reduta a doua ocupată de turci, unde a fost plasat material explozibil pentru aruncarea în aer a puternicei redute otomane¹⁷.

Relatări interesante se fac și despre luptele duse pentru cucerirea redutei Bucova din cadrul complexului de fortificații de la Plevna. „Primul parapet al redutei – preciza corespondența de război – a căzut în mâinile românilor, însă în spate mai exista un parapet de care nu știau. Luptele au fost mari și în cele din urmă trupele româno-ruse s-au retras”. În urma luptelor au căzut 3000 de prizonieri turci și patru tunuri. A urmat însă înconjurarea Plevnei din toate părțile, ca unică soluție a capitulării ei. În acest sens, s-a dorit ruperea legăturilor de aprovizionare cu Sofia¹⁸.

Ziarul *Le memorial diplomatique* își fixează și el atenția asupra evenimentelor militare din zona Plevnei, furnizând informații inedite despre atitudinea armatelor române cantonate în fața redutelor turcești. Corespondenții ziarului precizau că „românii au cercat din nou contra Plevnei o eroică dar nefolositoare luptă. De când rușii au asediat această poziție, - continuau aceștia - vedem că ei lasă cu totul onoarea operațiunilor junei și înflăcăratei armate române, operațiuni care sunt făcute cu scopul de a o suprima”. Asaltul asupra celei de-a doua

¹³ *Biserica și școala*, 1877, nr. 33, p. 262

¹⁴ *Lupta armatei româno-ruse*, în *Ibidem*, nr. 34, p. 270

¹⁵ *Biserica și școala*, 1877, nr. 36, p. 286

¹⁶ *Ibidem*, nr. 38, p. 307

¹⁷ Nichita Adăniloae, *op. cit.*, p. 343

¹⁸ *Biserica și școala*, 1877, nr. 39, p. 315

redute s-a soldat cu pierderi însemnate, în rândurile românilor numărându-se 283 de morți și aproape 650 de răniți¹⁹.

Despre luptele din ziua de 19 octombrie relatează ziarul *Le Nord*. După un atac asupra redutelor turcești, comandantul diviziei a 4-a a reintrat în foc, unde s-a dezlănțuit o luptă corp la corp pe parapet. Românii au fost așa de înverșunați încât luptaseră mai bine de o oră fără să slăbească contra unui inamic bine adăpostit și numeric superior. Devotamentul și spiritul de sacrificiu al ostașilor români reiese fără echivoc și din relatarea potrivit căreia „răniții superficiali au cerut să fie trimiși din nou în luptă”²⁰. Acest fapt s-a putut realiza datorită înființării Serviciului Sanitar Român, sub îndrumarea lui Carol Davila. Astfel, armata română deținea ambulanțe, acestea reprezentând elemente mobile ale sistemului sanitar, fiind repartizate câte una la patru divizii. De asemenea, fiecare regiment dispunea de 12 brancarde și patru coșuri cu materiale sanitare (pansamente, medicamente și instrumentar)²¹. Răniții erau evacuați și adăpostiți în corturi speciale cu pereți dubli, care erau special destinate bolnavilor și personalului medical²².

În Plevna, se spune, că Osman mai are provizii și muniții șase săptămâni, potrivit ziarului *Războiul*. „Tot ce vă pot spune – relatea corespondentul – este că turcii sunt niște eroi. Am văzut pe unul cu patru gloanțe în el și tot se bătea. Armele lor sunt excelente: bat cu precizie la 1500-1800 m”²³. Într-adevăr, armata otomană deținea un armament modern, compus în special din puști și carabine Peabody-Martini, Winchester și Remington²⁴. „Acum rușii sunt îndârjiți, am văzut la luarea Gorni-Dobnicului. Două ore au durat luptele la baionetă, 800 de arabi contra 2000 de infanteriști ruși. Mulți mușcau cu dinții. În luptă a intrat și un regiment de roșiori. Loveau cu săbiile în cap, de săreau creierii arabilor. Niciunul nu a mai rămas, dar au perit vitejește”²⁵.

Știrile despre capitularea Plevnei sunt numeroase și entuziaste. „Plevna a căzut – se putea citi într-o cronică de război – Constrâns de foame, Osman pașa a încercat să spargă încercuirea la 28 noiembrie printr-un atac în două părți asupra liniilor de împresurare spre Gorni-Etropolu (unde se găsea armata rusă) și spre Opanz (unde era prezentă armata română). În urma luptelor, Osman a reușit să ia un tranșeu și o redută rusească, și numai focul bateriilor românești i-a putut alunga. Lupta de la Opanz a fost crâncenă. Turcii au luat trei redute de la români, care au reușit să le recucerească, capturând 7900 de otomani. Osman rănit la picior a fost nevoit să capituleze. Numărul turcilor morți și răniți se ridică la 10000, acestora adăugându-se 40000 de prizonieri”²⁶.

Osman Pașa a capitulat în fața colonelului Cerchez, însoțit de coloneii Arion și Berindei, care s-au deplasat în casa unde era adăpostit comandantul turc.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 41, p. 329

²⁰ *Spiritul războinic în armata română*, în *Ibidem*, nr. 42, p. 338

²¹ G. Brabu, *op. cit.*, p. 21

²² *Ibidem*, p. 41

²³ *De pe câmpul de război*, în *Biserica și școala*, 1877, nr. 43, p. 347

²⁴ Mihai Pelin, *op. cit.*, p. 27

²⁵ *De pe câmpul de război*, în *Biserica și școala*, 1877, nr. 43, p. 347

²⁶ *Biserica și școala*, 1877, nr. 46, p. 371

Acesta a declarat că se consideră prizonierul armatei române, declarând că „românii sunt un popor mic, dar plin de vitejie și de politețe”²⁷.

Potrivit relatărilor a numeroase ziare care aveau trimiși speciali în zonele de conflict de la sud de Dunăre, trupele românești au fost cele dintâi care au intrat în Plevna și tot ele „au resimțit avântul furios și disperat al turcilor”. Au ocupat cele trei redute cu asalt. Din 70 de tunuri capturate, românii au primit 30. „Veselia e mare – aprecia un corespondent – și generală. În cartierul de la Grivița toți au sărbătorit luarea Plevnei”²⁸.

Analizând toate relatările acestor ziare de pe teatrele de război din Balcani, avem posibilitatea de a ne forma o imagine mai unitară despre armata română și atitudinea ei pe câmpul de luptă. Având detașarea celor 130 de ani trecuți de la evenimentele majore din anii 1877-1878, avem posibilitatea să emitem o serie de judecăți de valoare, care să fie formulate în virtutea adevărului istoric. Astfel, conform relatărilor, putem așeza tânăra armată română alături de cele mai ordonate și mai serioase armate ale continentului. Ea a acționat în cele mai grele sectoare ale confruntărilor militare, acest fapt fiind recunoscut de toți martorii oculari. De altfel, multe relatări ale acestora, au prezentat atitudinea arogantă a armatei țariste față de tânăra armată română, transpusă în practică prin încredințarea celor mai grele misiuni și de multe ori în prima linie, acest fapt încercând să mascheze gradul inferior de pregătire a rușilor în fața unor situații complicate a frontului. Românii au dovedit prin această atitudine hotărâtă și neînfrică în fața morții, un spirit de solidaritate națională în jurul unei idei fundamentale: câștigarea independenței statale. Această atitudine a onorat întreaga națiune română care a purtat greul războiului și i-a permis să se înscrie, sub domnia viitorului rege Carol I, pe o coordonată europeană, modernă, finalizându-se astfel o nouă etapă din îndelungatul procesul istoric de constituire a statului național unitar român.

²⁷ *Ibidem*, nr. 48, p. 386

²⁸ *Ibidem*, nr. 47, p. 378

DESPRE „GRÂNE” ȘI „PÂINI” ÎN ALIMENTAȚIA TRADIȚIONALĂ DIN JUDEȚUL ARAD

*Gabriel HĂLMĂGEAN**

Abstract: *Bread from wheat flour is the staple food of the inhabitants of Arad area. Incidentally Arad County is known for its cereals in the lowland part of the vast plains of western Romania . In the mountains of the county grain cultivation practice conditions are less favorable , residents here dealing more with farming and fruit growing. Ploughmen villagers were very careful in exploiting the earth, which was well-groomed and worked to achieve a culture which ensures much needed meal for daily food. When wheat was missing for various reasons or it was not enough , he was replaced by secondary cereals .*

The bread made from wheat flour mixed with corn flour , barley flour bread or bread dough was enriched with potatoes. This changes both taste and color and nutritional yield of bread. It remains an indisputable fact , namely that wheat and wheat bread meal are the main component of the common man in Arad .

Key words: *bread, wheat, grain, meal, food*

I. Alimentația tradițională, concepte și condiții

Alimentația deține un loc central în existența omului și implică, poate mai mult ca orice activitate umană o serie de tehnici și simboluri, reguli sociale și norme de comportament, interdicții și prescripții¹. Un vechi proverb german susține „spune-mi ce mănânci ca să-ți spun cine ești”², demonstrând astfel că alimentația reprezintă și o marcă identitară, care ține seama de factori precum natura și clima, foarte importanți în a defini subzistența umană. Așadar o antropologie a alimentației nu poate fi disociată de studiul asupra modului de viață și mai ales de mijloacele socio-economice ale unei populații³.

Studierea sistemului alimentației tradiționale necesită un efort de sinteză deosebit, neapărat interdisciplinar, însumând contribuții din partea economiei, medicinei și al științelor umaniste (istorie, etnologie, sociologie, psihologie, filologie)⁴.

* Ph D. candidate, University of Oradea.

¹ O. Văduva, *Pași spre sacru. Din etnologia alimentației românești*, București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 5.

² M. Mesnil, *Ethnologie européenne, pains de partage & pains d'échange*, Centre d'ethnologie Européenne, 1ère et 2ème Lic. Sciences Sociales, Journalisme, Histoire de l'Art, 1993-1994, p. 1.

³ *Ibidem*.

⁴ O. Văduva, *op. cit.*, p. 9.

Adam Maurizio în lucrarea sa *Historire d'alimentation vegetales* pledează pentru o durată lungă în istoria alimentației, considerând că două mari revoluții marchează destinul alimentar al oamenilor: cea petrecută în paleolitic, când omul devine din omnivor, carnivor și ce-a de-a doua, în epoca neolitică, când are loc revoluția agriculturii. Braudel vine și adaugă o legătură între alimentație și demografie, în opinia sa numărul oamenilor influențează regimul alimentar, dar în același timp pune și o diferențiere socială între puținii muncători de carne, aristocrația războinică și numeroșii muncători de produse vegetale, țărani⁵.

Creșterea demografică fără precedent din secolul al XVIII-lea pune sistemul productiv la grea încercare, producându-se o nouă revoluție agricolă ce permite solului un mai bun randament dar și schimbări în regimul alimentar prin adoptarea pe scară largă a porumbului și mai târziu a cartofului. De remarcat este că țărănul european folosește noile produse conform obiceiurilor sale alimentare (porumbul transformat în făină de mălai este făcut mămăligă, iar cartoful este folosit în aluatul de pâine), foarte diferite de utilizările lor în America⁶.

II. Condiții geo-climatice în județul Arad

Clima și geografia sunt elemente definitorii în ceea ce privește influența pe care o au asupra cultivării plantelor cerealiere care satisfac necesarul de hrană al unei populații.

Așezat în partea de vest a României, județul Arad se împarte topografic în zona de șes, în partea sa vestică foarte potrivită și zona deluroasă și muntoasă în partea de est, mai puțin potrivită pentru agricultură.

Media temperaturilor este de 11,5 ° C, cu un maxim de 46 ° C și un minim de 17-27 ° C sub zero, iar media precipitațiilor anuale este de 576 mm la șes și 735 mm la deal⁷.

Învelișul de soluri al județului Arad este variat, remarcându-se prin întindere cernoziomurile, solurile brune și solurile silvestre, care ocupă câmpiile, dealurile respectiv regiunile muntoase. Solurile cu o fertilitate ridicată fac din teritoriul județului o întindere cu un fond funciar apreciabil.

Zona de contact a muntelui cu câmpia, o zonă deluroasă este prielnică practicării viticulturii cu adânci rezonanțe istorice, iar zona montană este prielnică creșterii animalelor și pomiculturii dar nepotrivită pentru practica cultivării cerealelor.

III. Despre cultura cerealelor în județul Arad

„Grâul apare în Europa drept și ceea ce este – un personaj complex”⁸ afirmă Fernand Braudel. De altfel, importanța grâului este demonstrată de denumirea generică dată cerealelor – „grâne”.

Grâul care hrănește omul i-a fost acestuia și călău. Legată de destinul Europei încă de la originile sale, pâinea își exercită tirania prin exigențele impuse de culturile de cereale panificabile. Grâul, ocupând acest loc central în societățile

⁵ F. Braudel, *Structurile cotidianului*, București, Editura Meridiane, 1984, p. 114.

⁶ M. Fontanari, *Foamea și abundența*, Iași, Editura Polirom, 2003, p. 127.

⁷ Arhivele Naționale – Serviciul Județean Arad (în continuare ANSJA), Fond Camera Agricolă a Județului Arad (în continuare CAJA), dosar 4/1931, f. 6.

⁸ Fernand Braudel, *op. cit.*, p. 118.

europene, a generat în jurul lui o constelație de tehnici care se derulează de la semănat (arat, invenția plugului sau a grapei și a brăzdarului, sistemul de brazde, de îngrășăminte), cules și până la transformarea grâului în făină, culminând cu procesul de panificație.

Cultura grâului, pretențioasă cu pământul și pretențioasă cu lucrul pământului, semnifică și gestiunea unui spațiu și a raporturilor sociale marcate de interdependența dintre crescătorii de animale și agricultori (unii având nevoie de furaje, ceilalți de bălegar)⁹.

Cerealele pregătite în fel și chip au constituit multă vreme componenta principală a mesei țărănești; în sud-estul european grâul era larg răspândit, iar în Europa occidentală și centrală i se adaugă secara, importantă pentru făcutul pâinii¹⁰.

În fapt, datorită randamentului său slab, grâul a fost de multe ori înlocuit cu așa-zisele cereale inferioare (orz, ovăz, secară, mei), cu o productivitate mult mai mare. Sortimentele de grâu se clasifică în funcție de calitatea lui în „capul grâului”, socotit a fi cel mai bun, cu o cantitate suficientă de amidon pentru a asigura hrana necesară, „grâul mijlociu” și „grâul mic” în fapt un grâu amestecat cu o altă cereală – secară de obicei, dar și mei. Din toate aceste cereale se face pâine, acolo unde lipsește grâul¹¹. Țăranul mănâncă puțin grâu, cerealele secundare constituind principală componentă a hranei țărănești (amestec de grâu cu secară, orz, ovăz, porumb și hrișcă)¹².

Încă din perioada medievală documentele atestă o agricultură bine dezvoltată în condițiile epocii, pe teritoriul județului Arad, unde se cultiva grâu, alac, ovăz, mei și hrișcă¹³. Conscripția din 1746 dovedește importanța cerealieră a localităților Șiclău, Socodor, Șimand, Pecica, Curtici, Macea, Mișca, Chișineu-Criș, Sinte Mare, Cinte, Șepreuș, Sinte Mică¹⁴. În secolul al XVIII-lea, în majoritatea comunelor se practica asolamentul bienal, iar în comunele din partea vestică a județului și asolamentul trienal. Puterea productivă a localităților se măsura în cubule de grâu care era semănătura principală. Se mai semănau și orz, ovăz și porumb¹⁵. Conform informațiilor din Conscripția de la 1746 se poate concluziona că pământul ținutului Aradului era în bună măsură împădurit, iar locuitorii se confruntau cu dificultăți din lipsa terenului cultivabil și a deselor inundații cauzate de revărsarea apelor¹⁶. Semănătura de căpetenie rămâne grâul pentru câmpie, iar oamenii trăiau cu pâine din făină de grâu, însă situația se schimbă în partea de est a județului, unde din cauza condițiilor potrivnice se cultiva mai mult porumb¹⁷.

În deceniile care urmează reglementării urbariale din anul 1771, cantitatea pământului arabil va crește considerabil prin defrișări și deșteleniri și se răspândește

⁹ M. Mesnil, A. Popova, *Etnologul, între șarpe și balaur*, București, Editura Paideia, 1997, p. 205.

¹⁰ W. Roesner, *Țăranii în istoria Europei*, Iași, Editura Polirom, 2003, p. 168.

¹¹ F. Braudel, *op.cit.*, p. 118.

¹² *Ibidem*, p. 151.

¹³ *Aradul permanentă în istoria patriei*, Arad, 1978, p. 110.

¹⁴ *Ibidem*, p. 36.

¹⁵ Gheorghe Ciuhandu, *Românii din Câmpia Aradului: de acum două veacuri cu un excurs istoric până la 1752 și însemnări istorice politice ulterioare*, Timișoara, Editura Marineasa, 2005 p. 114.

¹⁶ *Ibidem*, p. 117.

¹⁷ *Ibidem*, p. 119.

tot mai mult asolamentul trienal. Se dezvoltă în același timp și tehnica lucrărilor agricole, se răspândește pe scară largă folosirea calului ca forță de tracțiune, iar grâul înlocuiește treptat meiul¹⁸.

Între anii 1820–1848 dezvoltarea agriculturii are la bază formarea marilor domenii modernizate și orientate spre producția marfă¹⁹. Astfel, s-a introdus în agricultura arădeană dezmiriștirea, arătura adâncă și gunoiera sistematică a pământului. Uneltele agricole au fost procurate din străinătate, s-a apelat la munca salariată și s-au angajat topografi, ingineri și agronomi²⁰.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea marile domenii din județul Arad au devenit mari producătoare de cereale marfă, apelând pe scară largă la munca salariată și dispunând de suficiente resurse financiare pentru a-și procura mașini agricole performante dezvoltând producția cerealieră nu numai sub aspectul cantității, ci și sub cel al calității²¹. De altfel într-o dare de seamă a Camerei pentru Agricultură a Județului Arad pe anii 1925 – 1931 se scrie: „în vremurile vechi dinaintea războiului regiunea noastră era una din cele mai vestite grânare ale monarhiei (Austro-Ungare). Calitatea superioară a grânelor noastre a fost cunoscută și până la cele mai îndepărtate piețe de pe continent (european)”²².

După Primul Război Mondial și realizarea reformei agrare această prosperitate a culturii cerealelor a dispărut tot mai mult. Micile proprietăți rezultate în urma reformei agrare nu aveau puterea și nici dotarea marilor complexe latifundiare din trecut.

Noile autorități au încercat prin înființarea Camerelor de agricultură să ajute pe micii proprietari să-și raționalizeze și să-și îmbunătățească performanța economică. Astfel, s-au inițiat campanii de informare a țăranilor plugari, s-a distribuit sămânță de grâu selecționată, s-au achiziționat triere pentru curățirea sămânței, s-au achiziționat mașini agricole (batoze, semănători etc) toate pentru a ajunge din nou la vechiul statut de puternică regiune agricolă²³.

Dacă zona de câmpie era recunoscută pentru producția sa cerealieră, partea estică a județului Arad este o zonă muntoasă cu înălțimi mici (până în 1000 m), unde culmile netede, cu pante domoale ale Munților Codru Moma și Munților Zarandului, au favorizat o viață pastoral-agrară intensă dovedită de folosirea în comun, de către mai multe sate, a pășunilor și pădurilor²⁴.

În regiunea Hălmagiului cultura cerealelor se află în permanent conflict cu interesele silvice, fiind tot mai puțin rentabilă și acoperind numai în parte consumul de cereale redus la minimum de existență. Un lucru este clar atât în perioada interbelică cât și mai târziu, după cel de-al doilea război mondial: agricultura de aici nu putea oferi decât o parte din cerealele necesare subsistenței acestei populații. De pildă, Traian Mager detailează problema alimentației în zonă, menționând că o

¹⁸ *Aradul permanentă ...*, p. 174.

¹⁹ Sunt menționate în *Aradul permanentă ...*, p. 176 organizarea marilor domenii din zona Chișineu-Criș, Pâncota, Sebiș, Șicula, Șiria, Semlac etc.

²⁰ *Ibidem*, p. 176.

²¹ *Ibidem*, p. 306.

²² ANSJA, fond cit., dosar 4/1931, f. 7.

²³ *Ibidem*, f. 8 și passim.

²⁴ *Aradul permanentă ...*, p. 31.

populație de 20.311 suflete consumă anual 886 de vagoane de grâu și porumb, dar producția locală era de numai 402 vagoane²⁵. Deficitul este asigurat prin călătoriile sezoniere pe care „moții” le întreprind în zonele de câmpie ale județului Arad și prin Banat, unde schimbă fructe, articole de industrie casnică a lemnului (scânduri, cozi de sapă, furci, obezi pentru roți) și oale pe cereale, „bucate”. Acest obicei nu se schimbă nici după război.

Munca agricolă s-a făcut cu unelte rudimentare: plugul de lemn cu corman neschimbător care zgâria pământul cu o singură brazdă la dus și se reîntorcea la capătul ogorului pe gol. Plugul de lemn cu corman schimbător, vine ca o inovație tehnică mai târzie care putea să brăzdeze pământul și la întoarcere. În paralel, suprafețe variabile au continuat să fie lucrate cu sapa din cauza terenului care nu permitea folosirea atelajului²⁶.

Pământul de culoare galbenă, lutos era neprielnic agriculturii, iar pământul lucrat în fiecare an își secătuiă repede slaba lui putere de rodire. De aceea, el s-a semănat multă vreme cu grâu de primăvară care dădea roade într-un timp mult mai scurt, iar în anul următor era alternat cu pășune și lăsat să primească astfel, îngrășământul natural imperios necesar²⁷. Aici este evidentă legătura pe care Braudel o făcea între om, pământ și animale. Păstoritul este stâns corelat cu agricultura, asigurând îngrășământul natural atât de necesar cerealelor din care se produce pâinea²⁸.

Agricultura deficitară a dezvoltat într-o zonă cu întinse suprafețe de fânețe naturale și pășune - creșterea animalelor. În trecut aceasta era o ocupație rentabilă care producea venituri suplimentare în viața economică a locuitorilor, alimentând târgurile săptămânale și anuale cu vite mari, cu oi, capre și porci. Scăderea numărului de vite și oi pe gospodărie în timpul celui de-al doilea război mondial a influențat nefavorabil și culturile de cereale, lipsite de îngrășămintele naturale²⁹. Toamna și primăvara pământul arabil era acoprit cu „gunoi”, dar și așa, pământul trebuia lăsat să se odihnească între trei, patru sau chiar zece ani, după care era luat din nou în cultură³⁰.

²⁵ T. Mager, „Aspecte din Munții Apuseni. Ținutul Hălmeagului, jud. Arad, manifestări economice”, în *Hotarul*, 1938, nr. 4, p. 5.

²⁶ Ghe. Focșa, „Aspecte etnografice din Țara Zarandului” în *Studii și cercetări, Muzeul satului*, București, 1971, p. 3

²⁷ *Ibidem*, p. 8.

²⁸ Acest fapt este menționat și de Lucia Apolzan, „Observații asupra ocupațiilor agricole în Munții Apuseni”, în *Apulum*, II, Alba-Iulia, 1943-1945, p. 299, Valeriu Butură, *Sisteme de agricultură în Munții Apuseni*, în *Apulum*, VIII, Alba-Iulia, 1971, p. 511 și Ioan Toșa, „Sisteme de agricultură transilvăneană”, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1974-1975 (AMET)*, Cluj-Napoca, 1975, p. 109.

²⁹ Ghe. Focșa, *art.cit.*, p. 11.

³⁰ Ioan Toșa, *art.cit.*, p. 106.

IV. Sisteme de agricultură, lucrări agricole în județul Arad

În ceea ce privește sistemele de agricultură se practica asolamentul biennial, triennial și mai târziu după primul război mondial cu precădere sistemul intensiv sau „cu ogor verde”. În cadrul asolamentului triennial generalizarea ogorului cu trei câmpuri s-a făcut relativ târziu, el lovindu-se de împotrivirea țăranilor, aceștia văzându-și periclitată micșorarea pășunilor și implicit creșterea animalelor³¹. Măsurile oficialităților habsburgice și exemplul marilor proprietari au dus la generalizarea acestui sistem de agricultură și în cadrul proprietăților țărănești. În perioada dintre cele două războaie mondiale ogorul cu trei câmpuri a fost utilizat și în satele din zona de dealuri și câmpie a Aradului.

În agricultura de tip intensiv pământurile sunt exploatate în fiecare an, iar fertilizarea lui se face prin alternarea culturilor cerealiere cu cele furajere și prin intermediul îngrășămintelor³².

Câmpul cultivat se numea *holdă* sau *țarină*. Se cultiva grâu, din care se făcea pâine, porumb, pentru hrana animalelor și mai puțin pentru fierturi (mămăligi), ovăz, lucernă și trifoi. Proporția dintre grâu și porumb era de circa 50-50 %, având în vedere importanța celor două pentru necesitățile alimentare ale familiei și furajarea animalelor.

Partea verde a holdei era dată de perzența lucernei, care mergea și câte cinci, șase ani pe același loc și a trifoiului, care mergea cam doi, trei ani la rând pe același sol. Acest sistem de cultivare îmbogățește solul, pentru că lucerna avea rădăcini adânci care după ce putrezeau afânau solul cu azot și îl pregăteau pentru cultivarea plantelor cerealiere.

Sămânța de grâu se procura din recolta trecută, dar existau și cazuri în care țăranii schimbau sămânța între ei, ca să obțină grâul cu bobul cel mai mare, de cea mai bună calitate. Aceste schimburi aveau loc fie între vecini, fie la târgurile din zonă, unde se întâlneau și își verificau marfa.

În perioada interbelică, Camera de agricultură a distribuit sămânță de grâu selecționată, din soiurile *Bankut*, *Odvoș* sau *Sămânța 117*³³.

Pentru a-l feri de boli (tăciune, mălură) țăranii „porzoleau” sămânța de grâu, adică o amestecau cu sulfat de cupru, *piatră vântată*.

Muncile agricole se desfășurau după un calendar al țăranului român și de multe ori erau însoțite odinioară de gesturi rituale menite să asigure succesul recoltei, să o ferească de calamități naturale și dăunători³⁴. În anchetele de istorie orală efectuate pentru Atlasul Etnografic Român referitoare la localități din jud. Arad sunt menționate practici despre obiceiuri legate de lucrările agricole. Astfel, când se pornea plugul era obiceiul de a stropi atelajul cu apă, aghiazmă (Hălmăgel, Gurahonț, Mîsca, Șiria, Troaș, Macea), se spunea „Doamne Ajută!”, „Doamne Ajută să hălădesc

³¹ *Ibidem*, p. 116.

³² *Ibidem*, p. 118.

³³ ANSJA, fond cit., dosar 4/1931, f. 8.

³⁴ Gesturile rituale care însoțesc muncile câmpului de la pregătirea „ogorului” – aratul, la semănat și secerat sunt menționate de I. Chivu, *Cultul grâului și al pâinii la români*, București, Editura Minerva, 1997, p. 42, N. Bot, „Funcțiile agrare ale colindatului” în *AMET*, IX, Cluj-Napoca, 1977, p. 313, M. Bocșe, „Grâul-finalitate și simbol”, în *AMET*, IX, Cluj-Napoca, 1977, p. 263, p. 267.

(reușesc)”, sau „Doamne Ajută” și o rugăciune, „Doamne Ajută” și făceau semnul crucii³⁵. Din aceeași categorie de acțiuni, rostiri și gesturi făcute pentru reușita muncilor agricole se înscrie și descântatul atelajului (plug și vite)³⁶.

Pământul de cultură trebuia arat, astfel el era aerisit și pregătit pentru a produce o recoltă cât mai bună. Se ara, adică se făcea „ogor”. Muncile agricole se desfășurau gradual după cum se succedau anotimpurile. Semănatul se făcea în trecut cu mâna, de către un bărbat priceput, cu experiență, ca să nu fie prea des sau prea rar. Suprafețele de teren nu erau socotite în m², ci după câte șinice de grâu se semăna (120 l de semințe ajungeau pentru 43-50 de arii)³⁷. Când semănatul se făcea cu semănătoarea, acesta avea după ea o grapă de spini (grapă ușoară), *porumbar*, să nu ajungă păsările la sămânță³⁸.

Primăvara începea să iasă „gozul” (buruieni) prin el, iar grâul trebuia plivit, „...oamenii se duceau la plivit cu *oticul* (o lamă de oțel sub formă de daltă așezată în capătul unei cozi de lemn)³⁹ de scaieți și de toate cele, apoi după ce terminam de curățat grâul, începeam lucrul la porumb”⁴⁰. Principalul inamic al grâului era pălămida, o buruienă cu frunza lată și cu spini, care deranja la seceriș, înțepa la mână⁴¹. Plivitul cu oticul se făcea de obicei în luna aprilie, când planta de grâu avea aproximativ 15 – 20 de cm.

Recoltatul începea de prin 15 iulie, grâul fiind probat înainte. El trebuia să aibă culoarea aurie sau să dispară ultima nuanță de verde din spic. Se mai proba și prin sfărâmarea în mână a bobului, iar dacă era încă nepregătit, adică *copt în ceară* îl mai lăseau câteva zile⁴².

Seceratul mobiliza întreaga comunitate satească, toți membrii familiei în stare să muncească erau plecați la câmp. În sat mai rămâneau doar bătrânii și copiii mici, care aveau grijă de gospodărie. Din astfel de mutații s-au născut în satele de câmpie sălașele, locuințe cu caracter sezonier, pe toată durata muncilor la câmp, ele aveau toate caracteristicile unei locuiri permanente⁴³.

La câmp se mergea cu o echipă de oameni împărțită în *cosași*, *mănuncheri*, *legători*, *strângeri* și *greblari*, fiecare dintre ei cu un scop anume așa cum o arată denumirile lor. În urma fiecărui cosaș, venea femeia care făcea grâul mănunchi și îl pune pe legători care erau întinse în prealabil de un copil. Se forma astfel un snop și se puneau lângă *călchie*. Legăturile de spice le făceau bărbații și femeile deopotrivă, snopii rezultați fiind așezați în „cruci”, care putea fi din 25 de snopi. Ele se așezau pe mijlocul holdei pentru a evita umiditatea, jos se pune un snop numit „popă” cu spicele spre apus, după care se clădeau ceilalți snopi, sub formă de cruce, cu spicele spre interior. Deasupra se așeza alt „popă”, cu spicele tot spre apus⁴⁴. Snopii astfel legați erau lăsați aproximativ două săptămâni „să se coacă în călchie,

³⁵ *Sărbători și obiceiuri*, vol II, București, Editura Enciclopedică, 2002, p. 241.

³⁶ Braiț Saveta, n. 1936, Văsoaia, jud. Arad.

³⁷ I. Godea, *Bârsa comună din Țara zarandului- monografie*, Arad, Editura Mirador, 2012, p. 150.

³⁸ denumirea *porumbar* îi vine de la porumbele din care era confecționată această grapă.

³⁹ Informație Aurel Barbură, Mișca, jud. Arad.

⁴⁰ Informație Ioan Stana, Șepreuș, jud. Arad.

⁴¹ Informație Aurel Barbură, Mișca, jud. Arad.

⁴² Coacerea în ceară presupunea că bobul era încă tare.

⁴³ I. Chivu, *op.cit.*, p. 51.

⁴⁴ *Aradul permanentă ...*, p. 36.

că era grâul mai sănătos așa”⁴⁵. Urma greblatul spicelor de pe câmp cu o greblă de dimensiuni mari, cu o lungime de circa 1,5-2 m.

Treieratul grâului era o activitate care se făcea în modul cel mai arhaic cu „îmblăciul”, o unealtă din lemn format din două părți cu care grâul se „îmblătea”, adică se separau boabele de grâu de spice. De asemenea, la treierat mai erau utilizate animalele mari de tracțiune care călcau spicele pe o arie, aflată în ocol sau în afară, în altă parte din sat. De obicei *aria* era o suprafață necultivabilă, pământul fiind bătătorit la treierat. Paiele se aruncau în sus cu furca de lemn, operație repetată până când boabele se adunau pe „vatră”; mai erau utilizate pentru treierat și „ciururile”.

Intrată de timpuriu în circuitul dezvoltării tehnice moderne, agricultura practică în părțile Aradului a evoluat cu repeziciune, uneltele agricole vechi fiind înlocuite cu aletele caracteristice unei zone puternice a cultivării pământului⁴⁶.

După ce grâul era uscat se adunau neamurile cu căruțele și se transportau la batoză, unde se făceau *stoguri* din grâu. Stogul era constituit din cruci așezate în mai multe rânduri – „câte socoteai că intră – iar deasupra se forma ca o coamă, stogurile având forma unei case, astfel nici nu se răsturna și ploaia nu pătrundea în interior”⁴⁷. Când intra batoza în lan „îi călca cam o căruță pentru fiecare ca să aibă omupentru pâine, că fără pâine nu poți să muncești”. Proprietarul batozei primea o parte din recoltă, „cam 10 % din cantitate, în funcție și de calitatea mașinii. Odată cu apariția batozelor, alesul boabelor de grâu de pleavă se făcea cu vânturătoarea. La batoză se alegea grâul pe calitate, fiind împărțit în „a-ntâia, a doua și a treia, cel gozos, cel mai slab grâu”⁴⁸. Când treieratul era încheiat grâul era depozitat în saci și era transportat la casa gospodarului, unde era așezat în podul casei, la loc uscat, sau în magazii special construite.

Din pod grâul era măcinat la moară în funcție de necesitățile alimentare ale familiei. Făina era mai bună dacă grâul era în postmaturație. Nu se măcina niciodată grâu mai mult decât era necesar pentru că făina ținută un timp mai îndelungat își pierdea din calitate și făcea viermi.

V. „Pâini” și „pâini”

Dacă existau diverse sortimente de grâu, au existat și mai multe calități de făină și implicit sortimente de pâine. Adeseori din pâine nu mai rămâne decât numele, pentru că ea este făcută din făină de mei, din mălai, din secară sau orz. Pâinea albă din făină de grâu, era o raritate până în secolul al XVIII-lea, era o pâine pe care o serveau la masă oamenii bogați sau era destinată exclusiv bisericii, pâine „popească”. Dacă țărani cultivau grâu curat, acesta era destinat vânzării, iar pentru consumul propriu el era rezervat meselor rituale când se preparau diferite tipuri de colaci, prescuri și parastase, ori preparate ale sărbătorilor, plăcinte, cozonaci. De asemenea, se făceau și preparate care erau utilizate în mesele cotidiene dar care nu

⁴⁵ Informație Ioan Stana, Șepreuș, jud. Arad.

⁴⁶ *Aradul permanentă...*, p. 41.

⁴⁷ Informație Vlăduț Dumitru, Mișca, jud. Arad.

⁴⁸ Informație Ioan Stana, Șepreuș, jud. Arad.

necesitau mari cantități de făină sau se făcea pâine neagră, fără a separa tărâțele, tocmai pentru a obține o cantitate mai mare de pâine⁴⁹.

Abia între 1750 și 1850 are loc adevărata revoluție a pâinii albe: atunci grâul înlocuiește celelalte cereale, prima dată în Anglia și apoi treptat și în restul Europei. Pâinea se face din ce în ce mai multe făini curățate de conținutul lor de tărâțe. În același timp se răspândește părerea că numai pâinea, aluat fermentat, priește sănătății consumatorilor⁵⁰.

Tehnica de preparare a pâinii, procesul de panificație era o activitate exercitată exclusiv de către femei. Fâina se cernea, se amesteca cu apă caldă și cu ferment, se frământa și se lăsa la dospit. După ce „creștea”, coca astfel formată se porționa și se introducea în cuptor sau sub țest. Pâine se făcea cam o dată pe săptămână, de obicei sâmbăta, după nevoile alimentare ale familiei.

Pe lângă pâinea din făină de grâu, atunci când din diverse motive aceasta lipsea sau nu era îndeajuns se făcea pâine din alte făini: „când nu era făină din grâu, ... aduceam orz, ne-am dus cu el la moară, l-am măcinat și am făcut pită și din orz, învelită cu făină de mălai; se cam rupea, să cam împrăștia da o puneam în laboșe de stătea mai adunată”⁵¹.

Se făcea și pâine din porumb, „cucuruz”: „opăream făina, ceea ce știa mama cât să bage, o lăsa să se răcească și o frământam ca cealaltă din făină de grâu...”⁵². Ceea ce se poate remarca este că pâinea din făină de mălai nu creștea ca și pâinea din grâu.

O altă informatoare ne relatează și despre alte sortimente de pâine: „mai dăm mult când o fost greu în loc de făină (din grâu) mai fierbeam cartofi sau opăream dârțe (tărâțe), ... cu apă fiartă, le lăsam să se răcească și după aceea făceam aluatul de seara, la 1-2 frământam și dimineața scoteam pita din cuptor, ... mergeam cu lipie la straiță la legători sau la sapă.”⁵³. Această pâine era de fapt o turtă. Pâinea de cartofi era însă apreciată pentru gustul ei, „era mai bună, mai moale ... fierbeam cartofii, îi zdrobeam și apoi îi zoleam prin aluatul de pită cu făină”⁵⁴.

În toate zonele județului Arad, unde am realizat cercetări de teren, sunt câteva lucruri de care se ține seama la prepararea pâinii: frământatul aluatului este socotit încheiat când coca se desprinde de pe mâini; aluatul porționat este introdus în cuptor numai atunci când acesta este bine încins, fapt verificat prin aruncarea unei mâini de făină în cuptor sau se observă că „scânteiază vatra”, sau „albește cărămida”; vatra cuptorului trebuie curățată foarte bine, pentru că dacă rămâne jar arde pâinea; înainte de a introduce pâinea la copt se udă cu apă să nu se ardă; nu se coace vinerea, socotită ca zi nefastă pentru arderea cuptorului, zi în care de altfel nu se spală, nu se coase, iar explicația furnizată este că „așa știu de la bunica, mama lu' mama...” sau „așa am aflat, așa fac”.

⁴⁹ Barbu Ștefănescu, *Între pâini*, Cluj-Napoca, Editura Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2012, p. 252.

⁵⁰ F. Braudel, *op.cit.*, p. 154.

⁵¹ Informație Betea Lucreția, Târnăvița, jud. Arad.

⁵² Informație Maria Mihoc, Beliu, jud. Arad.

⁵³ Informație Turcaș Ana, Mișca, jud. Arad.

⁵⁴ Informație Betea Lucreția, Târnăvița, jud. Arad.

În toate cazurile tehnica de preparare a pâinii, indiferent că vorbim de alimentația cotidiană sau pâinea pentru biserică este însoțită de o serie de gesturi și expresii care au menirea de a asigura succesul procesului de panificație. De la început, de când se cernă făina și înainte de frământat se spune „Doamne ajută!” și se face semnul crucii. Seara când se lăsa aluatul la dospit se spunea „să-ți aduci aminte de dospit ca soarele de răsărit și fetele de mărit!”⁵⁵. La încheierea frământatului, pe aluat se face o cruce simbolică deasupra aluatului și se spune „Doamne mulțam!”. Înainte de a așeza pâinea în cuptor se spune „cele mici cât cele mari, cele mari și mai mari” sau „să crească pitele cât cuptor”⁵⁶, după care acesta se înfunda⁵⁶.

Fermentul folosit în panificație este drojdia de bere, dar înainte se folosea „cumnău” sau „clumău”. Acesta are un rol fundamental pentru că în cazul în care nu este bun se strică pâinea. Cumnăul se făcea din aluatul de pâine rămas pe albă, troaca de lemn în care se frământa. El era răzuit, după care era trecut prin făina de mălai, frământat și lăsat la uscat. Se mai putea adăuga și spumă de pe vin ca să-l acrească mai bine. Cumnăul era rupt în bucățele mici, de mărimea unei prune ca să nu se mucegăiască la mijloc și era păstrat în cămară într-o straiță de cânepă sau o coșară din nuiiele, ferit de umezeală. Înainte de a face pâinea, era scos și lăsat de cu seară la muiat în apă caldă, fiind mai apoi introdus într-o parte a albiei împreună cu făină și apă și lăsat la acrit, înainte de a începe frământatul.

Pâinea făcută cu cumnău ne spun femeile: „avea altu` gust, era mai acră și parcă mai bună și nu se strica așa repede ca pita făcută cu drojdie”⁵⁷.

Unelte folosite în procesul de panificație sunt confecționate din lemn și au fiecare un rol practic: *ruda* – un băț lung cu care se învârtă în cuptor ca să ardă vatra bine, *drâgla* – cu care se trage jarul din cuptor și *lopata* - cu care se introduce pâinea în cuptor una câte una.

Pâinea se coace în cuptor în majoritatea zonelor din județul Arad, numai pe Valea Mureșului, ca o influență din Banat am găsit cazuri în care oamenii utilizează țestul în panificație. Țestul are forma unui clopot, confecționat din metal în această zonă, sub care este introdus aluatul de pâine atunci când este bine încins⁵⁸.

Procesul de panificație presupune o așezare stabilă, el leagă de pământ, necesitând efort și timp pentru a obține o pâine de bună calitate. El este propriu regiunilor de șes bogate în cereale, dar este practicat și în zonele mai înalte cu aceeași consecvență și ritmicitate.

Concluzii

Pâinea se diferențiază în funcție de materiile componente, în ceea ce privește culoarea, gustul și calitatea nutrițională, dar și diferențiază la rândul ei societatea și oamenii. Pâinea albă este consumată de regulă de clasele nobiliare, fiind un lux pentru majoritatea populației. Ea se regăsește pe masa omului de rând

⁵⁵ Informație Maria Mihoc, Beliu, jud. Arad.

⁵⁶ Informație Betea Lucreția, Târnăvița; Nicoară Elena, Vidra; Stana Florica, Șepreuș, jud. Arad.

⁵⁷ Informație Turcaș Ana, Mișca; Betea Lucreția, Târnăvița; Stana Florica, Șepreuș; Maria Mihoc, Beliu; Nicoară Elena, Vidra, jud. Arad.

⁵⁸ Ion Chelcea, „Țestul de copt pâine” în *Revista muzeelor și monumentelor*, București, 1978, nr. 2, p. 170.

la marile sărbători din ciclul familial sau calendaristic. De asemenea, pâinea proaspătă este apanajul celor avuți, în timp ce pâinea tare este consumată de țărani.

Un alt aspect important este acela care diferențiază alimentația din oraș, care este mai diversificată, mai bogată, de hrana de la sat unde alimentația vegetală care are la bază cerealele este preponderentă. Pe de altă parte în imaginarul societăților europene hegemonia grâului a construit ideologia pâinii albe, care în fapt nu exista până undeva în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și spre sfârșitul secolului al XIX-lea.

În spațiul românesc există o diferențiere între spațiul extracarpatic, unde cereala de bază este secole de-a rândul meiul, urmat din secolul al XVIII-lea de porumb, care se consuma sub forma fierturilor, terciurilor și a turtelor, și românii din Imperiul austriac, implicit locuitorii din ținutul Aradului, care mâncau pâine din grâu, din cereale amestecate sau cu cartofi. În general alimentația e mult mai puțin vegetariană, iar laptele și brânzeturile joacă un rol însemnat în hrana țaranului român din teritoriile Austro-Ungariei⁵⁹.

Vremea joacă un rol fundamental în agricultură, influențând în mod evident recoltele, care în funcție de cum a fost anul, ploios, secetos sau normal, putrezesc, sunt puține sau „belșugoase”⁶⁰. Astfel perioadele când au loc calamități naturale, precum secetă sau inundații, prețul grâului crește considerabil, având repercusiuni și asupra alimentației oamenilor de rând. Recoltele slabe antrenează un sentiment de insecuritate alimentară în rândurile populației de rând, iar când pâinea lipsește de pe masă, acest fapt aduce cu sine foamete și mizerie. În același timp, recoltele bogate asigură liniștea și prosperitatea.

Povestea „grânelor” și a „pâinii” se împletesc una cu cealaltă, se completează și formează o dualitate care și-a pus amprenta de netăgăduit asupra destinului continentului european.

RO: „Această lucrare a beneficiat de suport financiar prin proiectul “Excelență interdisciplinară în cercetarea științifică doctorală din România – EXCELLENTIA” cofinanțat din *Fondul Social European*, prin *Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013*, contract nr. POSDRU/187/1.5/S/155425.”

⁵⁹ Ion Claudian, *op. cit.*, p. 126.

⁶⁰ Ioan Godea, *op. cit.*, p. 290.

EVOLUȚIA COSTUMULUI TRADIȚIONAL ROMÂNESC DIN SĂLAJ ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI XX

Gabriela DRAGHI (HOSSU)*

Abstract: *The present work outlines the evolution of the Romanian traditional folk costume in Sălaj County through the first part of the 20th century. The goal of the paper is to express the varied pace of the evolution of the Romanian traditional folk costume during a period of time insufficiently researched in Sălaj County. Our approach is based on surveying those pieces of costume that are to be abandoned but also of those that replace other components of the traditional costume. Archives, libraries, private collections have been researched along with gathering precious data on site. The conclusions revealed important information about the raw materials used, the tailoring style, the technology, decoration applied, the variety of costumes based on age, gender, season, social status and occasion.*

Key words: *traditional, evolution, tailoring style, decoration*

Analizând reperele istorice, în dorința de a înțelege evoluția și transformările suferite de portul tradițional, femeiesc și bărbătesc în anumite perioade de timp, putem constata că, până la sfârșitul secolului al XIX-lea, acesta a fost oarecum conservat datorită faptului că hainele se țeseau și se coseau în casă pentru întreaga familie¹. După această dată, costumele tradiționale românești sălăjeane au suferit o serie de transformări, care s-au datorat influenței unor factori diferiți ce au contribuit la evoluția acestuia. Pornind de la faptul că Sălajul a cunoscut mai multe modificări teritoriale, iar după anul 1950 județul a fost desființat, teritoriul lui intrând în componența regiunilor Cluj, Baia-Mare (MM) și Oradea (BH), considerăm necesară o prezentare a zonelor etnografice ale județului, pentru a reda cât mai fidel evoluția costumului tradițional românesc de aici în prima jumătate a secolului XX².

Pornind de la modificările teritoriale pe care le-a suferit Sălajul, ținând cont de împărțirea acestuia pe zone etnografice, precum și de influențele reciproce între zonele și subzonele etnografice, încercăm să surprindem în această lucrare ritmul evoluției costumului tradițional românesc în prima jumătate a secolului XX. Demersul nostru se bazează pe cele mai vechi informații scrise, legate de piesele de port care alcătuiesc costumele sălăjeane, completate cu informații orale, dar și cu analiza elementelor de port originale la care am avut acces. Subliniem că, toate aceste informații ne-au condus la conturarea unei imagini mai clare asupra transformărilor

* Ph candidate, University of Oradea.

¹ Dionisie Stoica, Ioan P. Lazăr, *Schița Monografică a Sălajului*, Institut tipografic și de editură în Șimleul Silvaniei, 1908, p. 97.

² T. Morariu, V. Sorocovschi, *Județul Sălaj*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972, p.13.

suferite de costumul tradițional românesc sălăjean în ceea ce privește materialele folosite, utilizarea anumitor tehnici de execuție, alegerea motivelor, dispunerea ornamenticii, utilizarea în anumite proporții a cromaticii.

Costumul tradițional românesc sălăjean este un element important care, alături de alte criterii legate de ocupațiile localnicilor, obiceiurile, tradițiile, preferințele pentru unele tipuri de construcții, planurile de organizare a gospodăriilor, a contribuit la realizarea diverselor delimitări prin care s-au creat zonele și subzonele etnografice ale județului Sălaj. Astfel, etnograful Valeriu Butură, amintește zona etnografică Sălaj ca fiind cea care „cuprinde satele din unitatea reliefată complexă dintre Someș și Crișul Repede, dominată de Măgura Șimleului, culmea Meseșului și Munții Plopiș”, identificând astfel trei subzone și anume: Codrul Sălajului, subzona Silvaniei și subzona Someșană³.

O altă zonare a propus etnograful sălăjean Camelia Burghеле, o împărțire a Sălajului în două zone etnografice mari: zona etnografică Meseș care „cuprinde 73 de sate, parte așezate la poalele versantului nordic al Culmii Meseșului, parte situate în bazinele hidrografice ale Almașului și Agrijului, de la izvoarele acestor râuri până la vărsarea lor în Someș”⁴, și zona etnografică Sălaj. De asemenea, celor două mari zone etnografice li se alătură și zona Codru, care cuprinde satele din nordul Sălajului, „un areal cultural ce se suprapune, în mare parte, peste teritoriul administrativ al județului Satu-Mare”⁵.

Pornind de la zonările propuse de cercetători și ținând cont de modificările teritoriale, lucrarea încearcă să prezinte ritmul diferit de evoluție a costumului tradițional românesc sălăjean în prima jumătate a secolului XX. Am luat ca reper, pe de o parte, anul 1900 ca an de referință după care se înregistrează treptat, transformări în ceea ce privește stilul de croi, abandonarea sau înlocuirea unor piese de port, preluarea altora de la etniile conlocuitoare, înlocuirea materiilor prime obținute în gospodărie cu cele cumpărate, folosirea anumitor tehnici de execuție a ornamenticii, precum și de o diferențiere clară a cromaticii pe categorii de vârstă, iar pe de altă parte, anul 1950, ca an în care încep să dispară anumite piese din ansamblul costumului tradițional românesc sălăjean.

Materia primă

Sălăjenii utilizau ca materii prime pentru confecționarea pieselor de port fibrele vegetale, fibrele de origine animală, pielea și blana. Pe la începutul anului 1900 din cânepa și inul care se obțineau în gospodărie, se confecționau piesele care se îmbracă direct pe corp: cămașa, poalele și izmenele, de regulă cele purtate la muncă. Inul a fost înlocuit treptat cu bumbacul cumpărat din prăvăliile sătești. Prin combinația cânepii cu bumbacul se obținea o pânză mai fină decât cea țesută din cânepă și in, iar mai târziu se folosea numai bumbacul din care erau croite piesele de sărbătoare.

Din lână de oaie se obținea *pănura*, oțesătură folosită pentru confecționarea hainelor de iarnă, iar părul animalelor a constituit material de bază pentru urzeală în confecționarea zadiilor de lână. La confecționarea cușmelor, pieptarelor și bondelor păcurarilor era folosită blana de oaie.

³ Valeriu Butură, *Etnografia poporului român*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1978, p. 41.

⁴ Ioan Augustin Goia, *Zona Etnografică Meseș*, Editura Sport Turism, 1982, București, p. 9.

⁵ Camelia Burghеле, *Șapte zile în Țara Silvaniei*, Editura Caiete Silvane, 2011, Zalău, p. 28.

Opincile, cizmele, chimirele și straițele bărbățești erau confecționate din piele de vacă. Opincile erau croite și confecționate în gospodărie de către bărbați iar cizmele, chimirele și straițele bărbățești erau confecționate de meseriași sau cumpărate din târguri. Tot pe la 1900, pentru realizarea ornamentării pieselor de port se utiliza un material produs în gospodărie *spăma sură* care a fost treptat înlocuit cu materiale cumpărate: *fităul* (bumbacul colorat) și *bărca* (lânica cumpărată). Broderiile erau de culoare cenușie urmate apoi, până în deceniul cinci al secolului XX, de broderii de culoare albă, cromatica broderiilor diferențiindu-se pe categorii de vârstă: culoarea roșie pentru fete și femeile tinere și culoarea neagră pentru femeile bătrâne⁶. Mai târziu, în perioada interbelică „se utilizează o cromatică mai bogată, din fitău roșu, albastru, galben, verde.”⁷

În primele cinci decenii ale secolului XX, în Sălaj erau utilizate trei tehnici de ornamentație: țesutul în război, cusutul și aplicarea unor materiale cu rol estetic. Astfel, erau țesute următoarele piese de port care compun costumele tradiționale femeiești: zadiile de lână, mâneci și umeri ale cămașilor, marginea de jos a poalelor, șorturile, și sumenele. Specific portului bărbătesc din vestul țării, purtat și de feciorii sălăjeni după primul război mondial, șurțul era ornamentat la poală cu „șir” ales în război sau mai târziu cusut.

Costumul femeiesc

Studierea tuturor surselor ce fac referire la costumele tradiționale românești sălăjeane ne oferă posibilitatea de a constata existența unor piese de port comune și specifice regiunii Transilvania.

Costumul femeiesc este primul care se desprinde de fondul premergător. O importanță deosebită, în acest sens, o prezintă cele două piese componente ale costumului femeiesc din zona etnografică Meseș „cămașa cu ciupag” și zadiile „cu trup vânăt”, care se regăsesc și pe gravurile din 1859 realizate de Zilahi Miklos. Chiar dacă la sfârșitul secolului al XIX-lea în Câmpia Transilvaniei, costumele femeiești compuse din „cămașa cu ciupag” și zadiile de lână „cu trup vânăt”, a fost în mare parte abandonat, în Sălaj cele două piese se purtau și după anul 1900 în partea de sud-vest, mai precis în „Buciumi și alte sate învecinate”⁸.

În satele din nordul zonei Meseș, piesele caracteristice și care diferențiază costumele femeiești de celelalte zone etnografice din Sălaj sunt cele două piese amintite cunoscute local și sub numele de „cămașa cu porlog” sau „spăcelul cu porlog” și „zadiile cu pod”⁹.

„Spăcelul cu porlog” era scurt, cu pieptul încrețit, ornamentat prin cusătura „închingătorește pă crețele”, executată pe muchia crețurilor. Sub gulerul spăcelului

⁶ Ioan Augustin Goia, „Evoluția portului popular în subzona Sub-Meseș județul Sălaj”, în *Acta Mvsei Porolissensis*, (Zalău), 1981, nr. V, p. 753.

⁷ Arhivele Naționale-Serviciul Județean Sălaj, *Porturile populare din regiunea Cluj*, colecția personală „Leontin Ghergariu”, act nr. 36, f. 62.

⁸ Valeriu Butură, *op.cit.*, p. 307.

⁹ Ioan Augustin Goia, *Zona Etnografică Meseș*, p.128.

erau prinse mânecile încrețite, care aveau o „fodără” în partea de jos, strânse cu brățări cusute peste crețuri¹⁰.

Purtat atât de fete cât și de femeile tinere înainte de 1900, spăcelul cu porlogul trapezoidal („ciupag”), este purtat după acest an numai de femeile în vârstă. Acest spăcel dispăre înainte de 1935, odată cu moartea celei care îl poartă. Cromatica prezintă o diferențiere pe categorii de vârstă: la femeile tinere roșu iar la femeile bătrâne negru.

Considerăm de asemenea, necesar să precizăm că după 1900 în același timp cu „spăcelul cu porlog” există și „spăcelul cu fodără și petice” alături de care apare și spăcelul cu fodără „curuit pă stani”. Ultimele două tipuri de spăcele mai evolute care au mâneca prinsă din umăr, au fost abandonate treptat, dispărând ceva mai târziu, înainte de anul 1930. Spăcelul cu fodără „curuit pă stani”, avea mânecile prinse din umăr, strânse la o anumită distanță cu „brățări” cusute peste crețuri, terminate în partea de jos cu o fodre largi. Gulerul îngust și marginile fodelor erau executate cu cusutura „închingătorește pe fir”.

Un alt tip de spăcel, purtat de fetele și femeile tinere este spăcelul cu „pumnari” care înlocuiește „spăcelul cu fodără și petice”. Acest tip de spăcel, precum și cel „curuit pă stani” fac parte din tipul „poncho”. Cel mai des întâlnit în Sălaj era spăcelul cu „pumnari”. Așa cum reiese și din denumirea lui este cel la care mâneca este prinsă din umăr și se încheie cu o manșetă la încheietura pumnului și pieptul închis cu nasturi. Ornamentația de pe mâneci era cu „șir păstă cot” ales în război dispus orizontal sau cu „șir pă mânăcă” cusut, dispus vertical pe lungimea mânecii. De asemenea, umerii și gulerul prezintă diferite cusături cu rol decorativ. Acest tip de spăcel apare după anul 1910 și se poartă și după anul 1950.

În satele din nordul Sălajului, mai precis din zona Codru, vechea cămașa femeiască cunoscută sub numele de „spăcelul românesc” este înlocuită după primul război mondial cu cămașa croită pe „stani”. Broderia acestui tip de cămașă este făcută cu acul prin cusătura „crucește”, este întregită de utilizarea unei cromatici mai bogate din bumbac „fitău” roșu, galben, albastru și verde. Un aspect important care trebuie menționat este legat de gura cămășii care „este croită pe ambele umere”¹¹.

Cu influențe semnificative dinspre județul Bihor, cămașa femeiască de pe Valea Barcăului are o ornamentație împărțită în două registre pe pieptul cămășii sub forma unui dreptunghi. De asemenea, mânecile largi ale cămășii erau „strânse deasupra umerilor și la încheietura mâinii”¹².

Între anii 1900-1950, în Sălaj se disting câteva tipuri de poale. Poalele cu „bartă” care se purtau cu spăcelul scurt cu „ciupag” pe la 1900, simple și fără ornamente. Aceste poale se purtau cu zadiile de lână (catrințe) prinse în față și în spate. După anul 1915, poalele cu „bartă” sunt înlocuite de poalele cu „brăcinar”. Acestea erau croite de regulă din șase lați uniți prin încheietura ornamentală numită „ciur”. Cele care erau purtate cu zadiile de lână (catrințe) erau ornate în partea de

¹⁰ Jana Negoită, „Broderia pe crețuri: geneză și semnificație”, în *Acta Musei Porolissensis*, 1977, nr.1, p.374.

¹¹ Arhivele Naționale-Serviciul Județean Sălaj, *Porturile populare din regiunea Cluj*, colecția personală „Leontin Ghergariu”, act nr. 36, f. 62.

¹² Camelia Burghel, *Repere de cultură tradițională sălăjeană*, Editura Porolissum a Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău, 2006, p. 53.

jos cu un „șir împrejur”, iar cele care se purtau cu o singură zădie dispusă în față erau ornate cu un „șir întrerupt” țesut în război ori ales cu cordenciul. Zădiile purtate în față care completa aceste poale erau confecționate din pânză sau mai târziu din material de orăș.

Ca o particularitate proprie județului Sălaj, trebuie menționate poalele româncelor sălăjene din centrul și nordul județului, care prezintă un decor cusut pe muchiile crețurilor, sub partea din spate a beteliei sau a „pomnatei”¹³. De remarcă că la aceste poale se purta o zădie în față.

După anul 1900, nevestele tinere abandonează treptat cele două zădii de lână purtate în față și în spate, locul lor fiind luat de zădiile purtate în față, confecționate din pânză sau lână toarsă și vopsită. După primul război mondial, fetele înstărite sunt primele care adoptă șorțul „de târg”, confecționat din materiale înflorate de preferință cele închise la culoare dar și „zădiile cu bucurie” cumpărate din târgul de la Huedin, care vor constitui mai târziu un model pentru șorțurile în zonă. Pe de altă parte, femeile bătrâne poartă zădiile de lână puțin după anul 1935.

În zona Codru, femeile purtau vara o zădie confecționată din cașmir, iar iarna purtau o zădie de lână care era țesută cu „brăduleți” după care era plisată¹⁴.

Pe Valea Barcăului, zădiile erau de culoare neagră, plisate și ornamentate cu „șire” verticale pe care erau cusute romburi mici de diferite culori: vișinii, albastre, albe, galbene și verzi.

Trebuie să precizăm că zădiile de lână perechi (catrințele), s-au purtat în Sălaj în perioada la care facem referire doar în zona Meseș, mai puțin în localitățile Meseșeni de Sus și Șereidei în care aceste zădii au fost mai repede abandonate. În celelalte zone etnografice din Sălaj, femeile purtau o singură zădie dispusă în față peste poală, deoarece făceau parte din „aria transilvăneană de răspândire a costumului femeiesc cu rochii albe”¹⁵.

Indiferent de zona etnografică din Sălaj, fetele fecioare purtau zădie numai în față. De asemenea, mireasa întotdeauna purta o zădie albă țesută numai în față¹⁶.

În localitatea Bănișor, ca semn distinctiv, pentru a se putea deosebi de nune, mireasa purta două zădii prinse în față una peste alta, din care cea care era prinsă deasupra era mai scurtă decât cea purtată dedesubt¹⁷.

Peste spăcel femeile au purtat pieptare din piele de oaie, „jileie”, „laibere” (veste confecționate din pănură) sau suman. Pieptarele deschise în față, confecționate de către jocarii locali, cu croiul drept, purtate iarna erau de culoare albă, simple și nu erau ornamentate, pe când cele purtate la sărbători erau cumpărate din târguri sau comandate meșteșugarilor din Huedin și erau bogat ornamentate pe toată suprafața cu o broderie realizată cu lână de culoare bordo, verde, neagră și

¹³ Nicolae Dunăre, „Elemente de unitate și varietate culturală românească în portul popular din Sălaj”, în *Acta Mvsei Porolissensis*, 1977, nr. 1, pp. 390-391.

¹⁴ Grigorie M. Croitoru, Maria V. Croitoru, *Meșteșug și artă populară în satul Aluniș (text și fotografii ilustrative)*, Editura Caiete Silvane, Zalău, 2008, p. 55.

¹⁵ Valeriu Butură, *op.cit.*, p. 320.

¹⁶ Camelia Burghel, *La nuntă în satele sălăjene - O lectură antropologică a tradițiilor nupțiale*, Editura Caiete Silvane, Zalău, Editura Etnologică, București, 2014, p.118.

¹⁷ Ioan Augustin Goia, „Evoluția portului popular în subzona Sub-Meseș județul Sălaj”, în *Acta Mvsei Porolissensis*, 1981, nr. V, p. 764.

galbenă, punctată cu aplicații de piele și cu bumbi metalici. După anul 1900, numai cei care aveau o stare materială bună își permiteau luxul de a cumpăra un pieptar întreg ornamentat deoarece „pentru un exemplar se plătea prețul unui juncan”¹⁸.

După abandonarea „spăcelului cu porlog” și a „zadiilor cu pod” prin înlocuirea acestora cu spăcelul cu fodră și cel croit pe stani cu pumnari (care aveau mâneca croită din umăr și gura în față), pieptarul devine piesă componentă nelipsită din costumul tradițional de sărbătoare, și purtat frecvent de femei după primul război mondial.

Laiberele confecționate din pănură sunt purtate de femei în zona etnografică Sălaj și în zona Codru și în tot Sălajul de către copii. În zona Codru mai înainte de purtarea laiberelor, femeile purtau peste spăcel o „năframă după cap” care era ornamentată pe colțul din spate cu motive florale¹⁹.

Croite pe corp, laiberele erau ornamentate cu cusături discrete în zona Codrului și cu o ornamentică mai bogată în localitățile sălăjene de pe Valea Barcăului, care de altfel prezentau și unele asemănări datorate influenței portului din regiunea Crișana. Alături de spăcelul, poala și zadia albă țesută, laibărul negru ornamentat cu cusături cu flori era una din piesele componente ale costumului tradițional îmbrăcat de mireasă „mireasa avea laibăr mândru, strâmtuț, dă sărbătoare”²⁰.

Sumanele purtate iarna, erau confecționate din pănură „sură” și se îmbrăcau direct peste spăcel sau se purtau pe umeri „îmbăierat”. Lungimea lor nu depășea nivelul genunchilor. Erau croite „pă stani” la care se prindeau patru clinii care erau dispuși în față și pe părți. Ornamentat discret inițial, evoluează în ornamentică mai târziu, acest lucru fiind generat de postavul colorat cumpărat din prăvăliile sătești. Astfel, la ansamblarea clinilor, în cusături erau prinși ciucuri și „fășii” de postav colorat. Sumanele purtate de femei aveau o ornamentică mult mai bogată decât sumanele purtate de bărbați. De asemenea, ca o diferențiere în timp a portului sumanelor pe categorii de vârstă, bogat ornamentate erau și cele purtate de fetele și nevestele tinere față de cele purtate de femeile bătrâne.

După 1900, peste spăcel în timpul anului sau iarna pe sub suman femeile au purtat o „buică” de culoare „mierăie”, scurtă care era „ornamentată cu nasturi negri de sticlă sau de metal”²¹. Croită sub influență orășenească, această „buică” era confecționată din postav albastru de către meșteșugarii din Huedin. În aceeași perioadă, în anotimpul rece în localitățile de pe Valea Someșului, femeile au purtat o „buică” ceva mai lungă care avea culoarea neagră²².

Pe la 1900, femeile umblau desculțe vara, dar în zilele de lucru, pentru a-și proteja picioarele, purtau opinci cu vârful bont confecționate acasă, din piele de vacă tăbăcită, care era cumpărată din târg. Opincile se purtau cu obiele care

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Grigorie M. Croitoru, Maria V. Croitoru, *Meșteșug și artă populară în satul Aluniș (text și fotografii ilustrative)*, p. 56.

²⁰ Camelia Burghel, *La nuntă în satele sălăjene - O lectură antropologică a tradițiilor nupțiale*, p.118.

²¹ Ioan Augustin Goia, „Evoluția portului popular în subzona Sub-Meseș județul Sălaj”, în *Acta Mvsei Porolissensis*, 1981, nr.V, p. 765.

²² Arhivele Naționale-Serviciul Județean Sălaj, *Porturile populare din regiunea Cluj*, colecția personală „Leontin Ghergariu”, act nr. 36, f. 64.

înfășurau piciorul până la genunchi. Peste an, în opinci se purtau obiele din pânză, iar iarna pe sub obielele de pânză se purtau obiele din lână. Mai târziu opincile din piele de vită sunt abandonate, iar apoi înlocuite cu opincile de cauciuc care erau mai rezistente și purtate indiferent de anotimp sau de starea materială a celei care le poartă. Totuși, starea materială a făcut și în trecut o diferențiere a încălțămintei purtate în zilele de sărbătoare. Astfel, femeile sărace purtau opinci, iar cele mai înstărite purtau cisme roșii confecționate în atelierele din Zalău și Huedin.

Portul femeilor sălăjene era completat de găteala capului și de podoabe. Fetele își împleteau părul în două „tici”. Cea mai prețioasă podoabă este cea purtată pe cap, de fetele feciorite din localitățile Șeredei, Marin și Meseșenii de Sus. „Cununa” sau „muruna” cum era denumită local, se purta în zilele de sărbătoare sau duminica la dans. Era confecționată de femei pricepute din sat, din hârtie creponată roșie, pe care erau aplicate oglinjoare tăiate romb, mărgelile din sticlă și bănuți de argint, fixate pe un suport de sârmă care se prindea în pieptănătura capului. Pe creasta cununii, fetele bogate prindeau pene de păun²³.

Fetele purtau la gât mărgelile de „stoli” și „zgărduțe”, iar mai târziu și nevestele tinere au purtat mărgelile de piatră și zgărduțe.

La începutul anilor 1900, femeile își acopereau capul cu o „cârpă albă” (năframă țesută în gospodărie), care se lega în față sub bărbie. Mai târziu, după anul 1915 „cârpă albă” a fost înlocuită cu „chischineu” care se lega la ceafă, peste colț sau în față sub bărbie (bătrânește). După anul 1930, femeile sălăjene își cumpărau năfrămile din târg. Astfel, cele din Buciumi zona Meseș, purtau o năframă mare, de culoare neagră, înflorată în care predomina culoarea galbenă. În zona Codru, nevestele tinere purtau năfrâmi galbene, ornamentate cu motive florale cusute cu ață de culoare maro, iar femeile bătrâne purtau năfrâmi de culoare închisă, de obicei negre. Pe Valea Barcăului, în zilele de lucru a fost purtat un „chischineu” de culoare deschisă iar cel purtat duminică și de sărbători era din păr negru cu flori roșii sau albastre²⁴.

Costumul bărbătesc

Costumul bărbătesc a evoluat și el, dar în același timp a păstrat și a conservat elemente caracteristice specifice costumului din nord-vestul Transilvaniei, în special în portul de vară, caracterizat prin prezența cămășii scurte purtate peste „gacile” largi²⁵.

Vechiul costum bărbătesc s-a purtat și după anul 1900. Prezența cămășilor bărbătești a cărei lungime acoperea șoldurile și care aveau mânecile largi sau strânse la încheietura mâinii cu „pumnari” (manșete), făceau parte din îmbrăcăminte bătrânilor. Vara cămașa era purtată peste gaci și strânsă peste mijloc cu un chimir „chisău”, iar iarna era purtată în cioareci. Gulerul, umerii și pumnarii cămășii erau ornamentate cu cusături realizate cu „fitău” roșu, albastru și negru.

²³ Dombay Emeric, *Dansuri Populare din Județul Sălaj- Vol.I.*, Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al Județului Sălaj, Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă, 1976, p.147.

²⁴ Camelia Burghele, *Repere de cultură tradițională sălăjeană*, Editura Porolissum a Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău, 2006, p.54.

²⁵ Aurelia Doagă, *Îi și cămăși românești*, Editura Tehnică București, 1981, p. 31.

Mai târziu, cămășile lungi au fost înlocuite cu cămăși mai scurte, din pânză de casă, croite „pă stani” a căror mâneci erau prinse în „pumnari” în defavoarea mâneșilor largi care dispar odată cu scurtarea cămășii. Gulerul cămășii noi este mai lat decât la vechea cămașă, iar gura cămeșii este închisă cu un șnur. Ornamentația prezintă „cusături mai simple, albe, de obicei cu motive geometrice sau florale stilizate”²⁶.

Trebuie remarcată evoluția cămășii bărbătești din zona Meseș, sub influența croiului orășenesc, care a prezentat o dublare a gulerului și a pumnarilor cămășii, precum și o înlocuire a modului de închidere al cămășii prin nasturi.

În portul de vară, feciorii și bărbații sălăjeni îmbrăcau cămașa scurtă, peste izmene largi și scurte până sub genunchi cunoscute sub numele de „gaci”. Gacile erau croite din patru sau șase lați de pânză, iar în partea de sus erau încrețite într-o „bartă”, strânse pe mijloc cu o sfoară (brăcinar). De obicei lipsea ornamentația de pe „gaci” sau era realizată discret cu alb. Croite din doi sau trei lați de pânză, puteau fi purtate și iarna pe sub cioarecii din pânura albă.

La începutul secolului XX, în zilele de lucru, bărbații sălăjeni purtau peste cămașă „jileie” (veste confecționate din pânură). În zilele de sărbătoare, bărbații din zona Codrului, purtau peste cămașă laibăr negru. În zona Meseș, sub influențele portului orășenesc, feciorii purtau peste cămașă laibărul scurt din postav albastru cu nasturi sau pieptarul deschis în față, asemănător celui femeiesc, dar puțin mai lung, care se cumpărau din târg. Pieptarele purtate de feciorii și de bărbații din localitatea Buciumi, considerate un lux, erau cusute pe aproape toată suprafața cu „motive florale, executate cu lănică neagră, cu șiruri de nasturi negri din sticlă și aplicații din piele.”²⁷

După primul război mondial, în componența costumului bărbătesc, pătrunde „șurțul”, confecționat din doi lați de pânză albă, care era purtat în față peste „gacile” largi. Specific portului bărbătesc din vestului țării, purtat numai de feciori, era ornamentat la poală cu un registru decorativ, numit local „șir” ales în război sau mai târziu cusut „discret vârgat în Sălaj, ca la poala rochiilor”²⁸.

Piesă componentă a costumului tradițional bărbătesc, chimirul purtat peste cămașa lungă până la 1900, este abandonat datorită adoptării cămășilor scurte purtate peste „gaci”. Bărbații purtau iarna „cioareci”, confecționați din pânură albă. În zona Meseș, ornamentația era dispusă pe cusăturile exterioare pe care erau aplicații de postav roșu și negru. În zona Codru, ornamentația dispusă pe cusăturile exterioare era realizată cu o fâșie de stofă neagră.

Între anii 1930 – 1935, în zona Meseș, cioarecii de pânură sunt înlocuiți de pantalonii din lână nepiuată sau de pantalonii confecționați din cânepă vopsită în negru prin utilizarea coajei de nucă sau a scoarței de arin²⁹.

Din cadrul îmbrăcăminte de iarnă amintim și pieptarele „înfundate”, purtate de bătrâni în jurul anului 1900. Acestea se încheiau pe partea stângă sub braț și se purtau pe sub suman. Simple, de culoare albă, fără ornamentații, erau confecționate de către jocarii locali.

²⁶ Camelia Burghel, *Repere de cultură tradițională sălăjeană*, p. 53.

²⁷ Domby Emeric, *Dansuri Populare din Județul Sălaj*- Vol.I, p. 25.

²⁸ Valeriu Butură, *op.cit.*, p. 321.

²⁹ Ioan Augustin Goia, „Evoluția portului popular în subzona Sub-Meseș județul Sălaj”, în *Acta Mvsei Porolissensis*, 1981, nr.V, p. 768.

Confecționate din pănură „sură”, sumanele purtate de bărbați iarna, nu se îmbrăcau pe mâneci ci se purtau pe umeri „îmbăierate”. Lungimea lor nu depășea nivelul genunchilor. Croite „pă stani” în clini, erau ornamentate discret comparativ cu sumanele purtate de femei. Sumanul bărbătesc evoluează într-un ritm diferit față de cel femeiesc. Astfel, că acesta este înlocuit de un suman mai scurt, cunoscut sub diverse denumiri: „friș”, „uios”, „căbat” sau „căput”. Acest suman avea umerii netăiați, se îmbrăca pe mâneci, avea buzunare și era încheiat cu nasturi. Sub influența orășenească, înaintea celui de-al doilea război mondial, sumanul care a suferit deja modificări este iarăși înlocuit cu un alt model de căbat, care este confecționat din pănură de casă. Noul căbat era tăiat la umeri, avea guler și o gaică la spate prinsă cu nasturi.

În localitățile din nordul Sălajului, mai precis în zona Codru, peste suman iarna se purta și „guba” o haină mițoasă purtată frecvent în nordul Transilvaniei. Aceasta era confecționată de meșteșugarii din Jibou și Cehul Silvaniei³⁰.

Nelipsită din portul bărbătesc din Sălaj, „straița” de piele, nu era confecționată în propria gospodărie, la fel ca alte piese componente ale costumului tradițional, ci era cumpărată din târguri. Aceasta era folosită de obicei pentru purtarea merindei și era purtată atât de feciori cât și de bărbați, iar ornamentica ei era realizată cu ținte metalice.

În zilele de lucru, bărbații purtau opinci cu vârful bont confecționate de ei acasă din piele de vacă tăbăcită, care era cumpărată din târg. Peste an, erau purtate cu obiele albe de pânză, care înfășurau piciorul până la genunchi, iar iarna se purtau obiele din lână pe sub obielele de pânză. Uneori, destul de rar, sălăjenii mai săraci își confecționau opincile din „pănură”³¹. Cizmele negre de box, confecționate în atelierelor din Zalău și Huedin, erau purtate la sărbători doar de bărbații cei mai înstăriți. Cizmele cu tureac moale și fără călcăie purtate de bărbați, vor fi înlocuite după anul 1914, cu cizme cu tureac tare și cu tocuri³².

Mai târziu, în perioada interbelică, de sărbători se purtau bocancii, iar după al doilea război mondial, opincile din piele de vită care nu sunt foarte rezistente, sunt abandonate și înlocuite cu opincile de cauciuc.

Vara, bărbații au purtat „clopuri de paie”, care erau confecționate acasă de bătrâni. Și aceste piese au suferit transformări în timp. Clopul inițial, împletit cu calotă mai joasă a fost înlocuit cu clopul de paie cu o calotă mai ridicată. Ca semn distinctiv, feciorii purtau „pană” la clop, până în momentul în care intrau în categoria bărbaților însurați. Mai târziu, după al doilea război mondial, atât bărbații cât și feciorii, purtau la sărbători „clopul de păr” care era cumpărat din prăvăliile satești, la care aceștia din urmă prind ca podoabă „struț” (pană de păun) și mărgel.

Iarna, se purta căciula confecționată din blană de miel, de culoare neagră, albă sau brumărie, țuguată și îndoită la vârf.

³⁰ Tancred Bănățeanu, *Arta populară din nordul Transilvaniei*, Casa Creației Populare a Județului Maramureș, Maramureș, 1969, p. 46.

³¹ Grigorie M. Croitoru, Maria V. Croitoru, *Meșteșug și artă populară în satul Aluniș (text și fotografii ilustrative)*, p. 56.

³² Arhivele Naționale-Serviciul Județean Sălaj, *Porturile populare din regiunea Cluj*, colecția personală „Leontin Ghergariu”, act nr. 36, f. 60.

Concluzii

Analizând costumele tradiționale românești din Sălaj din prima jumătate a secolului XX, constatăm că anul 1900 marchează un moment de răscruce în evoluția sa. Astfel, mai întâi costumele femeiești, apoi cele bărbătești se desprind de fondul premergător după care abandonează iar mai apoi înlocuiesc piese componente din structura lor.

Transformările datorate stilului de croi generează, în cazul spăcelului, schimbări în dispunerea ornamentației. Prin racordarea mânecii la umăr, ornamentația se transferă la guler, umeri, mâneci și pumnari la spăcelul cu pumnari, și la guler, umeri, fode la spăcelul croit pe stani, față de spăcelul cu ciupag la care ornamentația era dispusă la piept și pe guler.

Odată cu modificările stilului de croi și ornamentală se schimbă și cromatica. Broderiile erau făcute cu cânepă cenușie sau bumbac alb, urmate apoi, până în deceniul cinci al secolului XX, de broderii de culoare roșie pentru fetele și nevestele tinere și culoare neagră pentru vârstnice, completate în perioada interbelică de broderii realizate cu bumbac roșu, albastru, galben și verde ca urmare a posibilității de cumpărare din târguri de către diferite categorii de populație a acestor materii prime.

Transformări vizibile și foarte rapide în stilul de croi se pot remarca și în înlocuirea sumanului bărbătesc cu cabatul croit orășenește.

Remarcăm în portul anumitor piese o diferențiere a stării materiale a purtătorului și anume purtarea opincilor de către femeile sărace și a cizmelor roșii de către cele bogate. Muruna, ca podoabă purtată pe cap la sărbători numai de fetele fecioare și bogate, va fi purtată mai târziu și de cele sărace, datorită prețului scăzut a materialelor folosite la confecționarea ei. Amintim și pieptarele ornamentate pe toată suprafața, cumpărate din târguri și purtate atât de femei cât și de bărbații cu stare materială bună, cu precizarea că pentru un exemplar se plătea prețul unui juncan, motiv pentru care pieptarul a fost considerat un lux.

Costumul tradițional sălăjean femeiești a evoluat și datorită influențelor orășenești, prin adoptarea unor piese cumpărate din târg, care inițial au fost purtate doar cu ocazia sărbătorilor: șorturi din materiale înflorate, zadii cu bucuri, pieptare, buici, cizme și năfrâmi. De altfel și costumele bărbătești au adoptat: pălării de păr, pieptare, chimire, cizme, straițe și laibărele de postav albastru (purat de feciorii din zona Meseș). Preluarea treptată a acestor piese de port, inițial de către cei care-și puteau permite procurarea lor, ceea ce le asigura o diferențiere a stării materiale în comunitate, un anumit prestigiu, a determinat în timp înlocuirea unor piese lucrate în casă și chiar renunțarea la anumite îndeletniciri legate de obținerea materialelor necesare realizării unor componente din costumele tradiționale. Costumele tradiționale românești sălăjeane marchează în evoluția sa o trecere dinspre simplitate și sobrietate spre varietate. În prima jumătate a secolului XX, s-a perfecționat, s-a dezvoltat și s-a individualizat.

RO: „Această lucrare a beneficiat de suport financiar prin proiectul “Excelență interdisciplinară în cercetarea științifică doctorală din România – EXCELLENTIA” cofinanțat din *Fondul Social European*, prin *Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013*, contract nr.POSDRU/187/1.5/S/155425.”

RELĂȚIILE ȘTIINȚIFICE ALE ARHEOLOGULUI SÁNDOR FERENCZI CU DUMITRU M. TEODORESCU

Laura ARDELEAN*

Abstract: *In this study it is presented the academic relationship between two prestigious archaeologists Sándor Ferenczi and Dumitru M. Teodorescu. The scientific collaboration between them started when D. M. Teodorescu became professor at the University of Cluj, at the archaeological department. Sándor Ferenczi, as his assistant, participated to the archaeological researches from Hunedoara Mountains and he was also sent by his professor to do researches at Cristești, close to Tg.Mureș. These results were published by Sándor Ferenczi and the archaeological material excavated on the roman period site belongs to the collection of the museum of Tg.Mureș.*

Keywords: *assistant, professor, collaboration, University of Cluj, excavations at Cristești*

Zona bogată a ținutului natal în vestigii arheologice din diferite perioade istorice de la Zlatna și-a pus amprenta încă din copilărie pe destinul arheologului Sándor Ferenczi stârnindu-i curiozitatea și interesul pentru deslușirea diferitelor perioade istorice prezente în Munții Apuseni. Acesta va fi motivul pentru care după absolvirea Liceului reformat din Orăștie în anul 1912, s-a înscris la Universitatea Francisc Iosif I din Cluj, specialitatea *istorie-filologie clasică*. Izbucnirea războiului îl determină să-și întrerupă studiile universitare, fiind înrolat în armată în 1914, de unde se întoarce numai în toamna anului 1918, reluându-și perseverent studiile. Încă din anul 1913 a fost angajat (din anul I de facultate) ca practicant la Institutul de Arheologie și Numismatică de pe lângă Universitatea din Cluj, unde va lucra, după revenirea din armată și până la încheierea studiilor la Universitatea „Regele Ferdinand I” în anul 1920¹. A devenit membru al Societății Muzeului Ardelean încă din 1913, după cum reiese din „Procesul verbal al celei de a 55-a ședință ordinară a Societății Muzeului Ardelean”, care a avut loc în sala festivă a universității clujene din data de 30 martie 1913². După terminarea studiilor superioare a devenit preparator și mai apoi asistent la catedra de istorie antică de la Universitatea din Cluj.

Fapt important de remarcat, adună între timp material documentar în vederea redactării studiului „mai voluminos”: *Așezările dacice și romane de pe Dealul Grădiștei și din împrejurimi*, definitivat în anul 1921, pe care și-l dorea ca

* University of Oradea, e-mail: lalaardelean@yahoo.com

¹ Arhivele Naționale – Direcția Județeană Cluj (în continuare AN-DJCJ), *fond Societatea Muzeului Ardelean*, dos. 52, f. 45

² *Procesul verbal al celei de-a 55-a ședințe ordinare a Societății Muzeului Ardelean*, în *Erdélyi Múzeum*, Cluj, 1913, p. 89

material de bază a tezei sale de doctorat. Unele părți din această lucrare vor fi publicate *postum* de către cercetătorul Constantin Daicoviciu³. După numirea lui D. M. Teodorescu profesor titular definitiv la Universitatea din Cluj, Sándor Ferenczi este angajat în calitate de practicant la Institutul de Antichități (Institutul de Studii Clasice), fiind avansat la gradul de asistent, prim colaborator al profesorului D. M. Teodorescu, participând la săpăturile de la Grădiștea Muncelului și Costești până în anul 1928 (1929?), inițiate de către acesta prin organizarea de periegheze încă din vara anului 1921, cercetări considerate importante pentru a putea demara săpături arheologice sistematice pentru studiul sistemului defensiv dacic⁴.

Cercetările și investigațiile pe teren în județul Harghita au fost materializate în anul 1938, când cercetătorul clujean Sándor Ferenczi și-a publicat dizertația de doctorat intitulată *Cetăți dacice în județul Ciuc*⁵.

Preocupările sale științifice s-au axat pe cercetări privind istoria dacilor, a provinciei romane Dacia, originea secuilor, cetățile medievale timpurii.

Din 1941 a lucrat la Muzeul Ardelean și mai apoi la biblioteca Universității din Cluj.

Din păcate, împrejurările nefavorabile datorate celui de-al doilea război mondial îi curmă cariera științifică. Nu cunoaștem cu exactitate data trimiterii acestuia în război, probabil în 1944, însă este cert că în luna decembrie al acelui an, apare pe statul de plată al Muzeului Ardelean, așa cum reiese din „Bugetul retribuțiilor funcționarilor științifici și personalului tehnic numiți și plătiți din partea statului la Muzeul Ardelean”, unde la nr.crt.1 apare *Dr. Ferenczy Sándor*, în calitate de bibliotecar, cu un salariu lunar de 1000 lei (5lei/oră), la care se adaugă adausul familiar în valoare de 180 lei, pentru cei trei membri, așadar un total de 1180 lei⁶.

Sándor Ferenczi – cum am specificat deja – i-a fost asistent și prim colaborator al profesorului D.M. Teodorescu, titularul catedrei de arheologie de la Universitatea din Cluj din 1921⁷ și arheolog cunoscut prin cercetările efectuate încă înainte de primul război mondial, și în colaborare cu Vasile Pârvan în Dobrogea, mai ales la Callatis. Devenit profesor definitiv la Universitatea Daciei Superioare – cum numea universitatea clujeană Onisifor Ghibu⁸, D. M. Teodorescu va întreprinde, la sugestia și sub îndrumarea atentă a lui Vasile Pârvan, cercetări și săpături arheologice în Munții Hunedoarei⁹.

³ C. Daicoviciu, Al. Ferenczi, *Așezările dacice din Munții Orăștiei*, București, 1951, p. 66-116

⁴ M. Sâmpetru, Dumitru M. Teodorescu (1881-1947), în *Thraco-Dacica*, XVII, 1-2, 1996, p. 271

⁵ Al. Ferenczi, *Cetăți antice în județul Ciuc*, în *ACMIT*, IV, 1932-1938 (în continuare Al. Ferenczi, *Cetăți antice...*), p. 235-352

⁶ AN-DJCJ, fond Societatea Muzeului Ardelean, 1894-1946, dos. 52, f. 397

⁷ M. Sâmpetru, *op.cit.*, p. 270

⁸ O. Ghibu, *Universitatea Daciei Superioare*, București, 1929, p. 33- 60; cf. și V. Pârvan, *Universitatea Națională a Daciei Superioare. Păreri propuse public Marelui Stat Național al Românilor din Ardeal, Banat și Țara Ungurească*, în *Luceafărul*, XIV, 6, București, 15 martie 1919, p. 105-116; Al. Zub (ed.), *Scrieri*, București, 1981 (în continuare Al. Zub (ed.), *Scrieri...*), p. 163

⁹ D. M. Teodorescu, *Cetățile antice din Munții Hunedoarei. Cercetări arheologice în Munții Hunedoarei*, în *Publicațiile Comisiunii Monumentelor Istorice, Secția pentru Transilvania*, II, 1923, p. 7-24

D. M. Teodorescu a publicat apoi cele două micromonografii intitulate *Cetatea dacă de la Costești*¹⁰ și *Cetatea dacică de la Grădiștea Muncelului*¹¹, așa cum este cunoscut în lumea științifică istoriografică, Sándor Ferenczi l-a ajutat pe profesorul său nemijlocit, cu interes deosebit și cu toată priceperea, încă de la început, când în vara anului 1921 s-au organizat periegeze în Munții Orăștiei, „iar în lipsa (de multe ori de durată, din cauza multiplelor sarcini ale acestuia) de la săpături, Ferenczi Sándor le-a condus cu toată competența, acribia necesară, asumându-și întreaga responsabilitate pentru desfășurarea corectă a lucrărilor în curs, care au fost continuate până în anul 1928 (?1929). Ferenczi Sándor a întocmit jurnalul de săpătură, a executat toate desenele tehnice necesare (planurile, profilurile etc.) și a girat săpăturile din punct de vedere financiar”¹².

La rândul său Sándor Ferenczi și-a valorificat rezultatele eforturilor sale, publicând lucrările:

1. *Die Ausgrabungen bei Kostaschd*, în *Korrespondenzblatt der Vereius für Siebenbürgische Landeskunde*, XLIX, 1926, p. 141-144, 323, 329 și

2. *Relieful de la Grădiștea Muncelului păstrat în Muzeul din Deva*, în *Sargetia*, I, 1937, p. 111-153.

Relațiile dintre profesorul D. M. Teodorescu și asistentul și primul său colaborator au fost, ca și cu magistrul Vasile Pârvan, cordiale, de colaborare în interesul lor comun de scoatere la iveală a unor vestigii dacice și romane. Mărturie stau, printre altele, cercetările de la Cristești executate de către Sándor Ferenczi, după cum relatează nemijlocit însuși autorul: „Am făcut săpăturile împreună cu Dl. A. Filimon din Târgul Mureș, în urma încredințării dlor profesori universitari I. Andrieșescu și D. M. Teodorescu”¹³, cât și concluziile la care ajunge în urma săpăturilor arheologice întreprinse în vara anului 1928, în cunoscuta stațiune romană de la Cristești, lângă Tg. Mureș: „Din punctul de vedere al cercetărilor sistematice asupra limesului dacic, întreprinse de dl. profesor Em. Panaitescu, avem aici mai mult un rezultat negativ: castrul de la Cristești nu mai există, cum *a fost stabilit* (s.n.) de altfel de către d-nii profesori Em. Panaitescu și D. M. Teodorescu în anul 1925, cu prilejul unei orientări de orientare generală”¹⁴. Au scos însă la iveală nenumărate piese din așezarea romană civilă, cuptoare, material ceramic etc. care au intrat în colecția muzeului din Tg. Mureș, iar mai apoi în expoziția de bază a acestei instituții.

Rezultatele cercetărilor au fost publicate de către Sándor Ferenczi¹⁵, care stabilește, în urma analizei decorului, că materialului ceramic descoperit păstrează elemente vechi locale¹⁶.

¹⁰ Idem, *Cetatea dacă de la Costești*, în *ACMIT*, II, 1929, p. 265-298

¹¹ Idem, *Cetatea dacică de la Grădiștea Muncelului*, în *ACMIT*, III, 1930-1931, p. 45-68

¹² Dr. István Ferenczi, în S. Dumitrașcu, *Arheologia română la început și sfârșit de mileniu*, Oradea, 1995, p. 302

¹³ Aurel Filimon (1891-1946), arheolog și muzeograf la Muzeul din Tg. Mureș

¹⁴ Al. Ferenczi, *Raport asupra unei excursii arheologice în județul Trei Scaune*, în *ACMIT*, I, 1926-1928 (în continuare Al. Ferenczi, *Raport asupra unei excursii arheologice...*), p. 217

¹⁵ Al. Ferenczi, *Raport asupra unei excursii arheologice...*, p.216-217

¹⁶ C. Daicoviciu, *Dacica. Studii și articole privind istoria veche a pământului românesc*, Seria Bibliotheca Musei Napocensis, I, Cluj, 1969, p. 144

Aceste relații de colaborare sinceră și benefică, puse în slujba științei au rămas continue și constante până la trecerea celor doi cercetători în neființă. Cercetările acestora, materializate în publicații și în obiecte de patrimoniu care sporesc inventarele colecțiilor mai multor muzee din țară, rămân mărturie de necontestat a contribuției de netăgăduit la dezvelirea unei părți din istoria țării noastre.

GERMAN LIBRARIES UNDER THE NATIONAL SOCIALIST REGIME

*Septimiu Lucian JURCA**

Abstract: *The aim of this article is to analyze the German libraries' relations with the National Socialist Regime between 1933 and 1945. The research will approach the activity and the attitude of university and regional libraries directors, such as the Prussian State Library, the Bavarian State Library and the German National Library, mentioning, in the same time, the share in which these directors were members of the National Socialist German Workers' Party. Additionally, we will emphasize the changes introduced since 1933 in the education for librarianship, the discrimination of the librarians based on political and racial grounds, the forced retirements, the disciplinary measures and the criteria of staff promotion in order to identify the consequences of the personnel policy and the reactions of the librarians to the abusive measures.*

Keywords: *Libraries, Germany, National Socialism, Antisemitism, Political Discrimination*

Between 1933 and 1945, many German librarians had a positive attitude towards the regime, even those who were not party members. The libraries yearbooks adopted an objective tone, but in certain cases they also published eulogistic texts of the libraries' directors for the German political leadership: "geniality, energy and perseverance of the leader have substantially contributed to obtaining of major successes in Germany and abroad."¹

The Newsletter of the Prussian State Library, entitled "Our State Library", published articles with a strong ideological emphasis. This publication was created in December 1st, 1938 and had gradually become a mouthpiece of the national socialist propaganda. The editors came from the library's employees, approaching both professional and political themes. After the outbreak of the Second World War, there has been created a new column, named "Stories of our soldiers", within which were published heroic notes of former employees, who were on the front

* Septimiu Lucian Jurca is a PhD candidate in history at the Faculty of History and Philosophy, Babeş-Bolyai University of Cluj. E-mail: sep_jurca@yahoo.com.

The author wishes to thank for the financial support provided from the program co-financed by THE SECTORAL OPERATIONAL PROGRAM FOR HUMAN RESOURCES DEVELOPMENT, Contract **POS DRU 6/1.5/S/3** – "DOCTORAL STUDIES, A MAJOR FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF SOCIO-ECONOMIC AND HUMANISTIC STUDIES".

¹ Richard Dertsch, *Jahresbericht*, Mainz, Universitätsbibliothek, 1939, p. 9.

line.² On the other hand, the journal was offering information related to the library staff and other various changes, the events' schedule, the distinctions granted, the most recent acquisitions or donations, etc. Numerous materials contained quotations from Hitler or from other Party preeminent members' discourses. However, we should note that the general director of the Prussian State Library, Hugo Andres Krüß, did not publish any article in this journal.

Members of the National Socialist German Workers' Party as Library Directors

Among the library directors in Germany, there was a significant number of members or sympathizers of the National Socialist German Workers' Party. Being a party member did not involve the support of all its measures or ideology.

The access to positions in the public sector was often conditioned, between 1933 and 1945, by the membership to NSGWP³, while a resignation from this party was synonymous with the dismissal from work.⁴ Since 1937, many people were enrolled in the party without being consulted beforehand. Also, the adherence to the paramilitary organization "The Assault Division"⁵ took place without the consent of the functionaries, within the training courses in the National Socialist spirit, which employees were required to attend.⁶

However, many librarians showed courage refusing to become members of the NSGWP and assuming possible negative repercussions. So, simple party membership did not automatically mean that the person was an ardent supporter of the totalitarian state. There were some librarians who, despite the allegiance to the Nazi political organization, did not follow the instructions hierarchically received or found a less intrusive way to apply them⁷, which do not absolve these employees of the guilt of spreading National Socialist ideas.

The number of the NSGWP members among librarians before 1933 was small. According to the archive documents⁸, there were only 13 librarians enrolled in Hitler's political party during the Weimar Republic.⁹ From these 13 functionaries, only Rudolf Kummer, Rudolf Buttmann, Hans Peter des Condres and Heinrich Clarius subsequently occupied senior positions, so we can conclude that achieving a director position was not conditioned by the early NSGWP membership.¹⁰ Therefore, the librarians' situation was not different from that of other high ranking

² Werner Kratsch, „Alltag an der Front“, in *Unsere Staatsbibliothek*, nr. 20, 1940, p. 11.

³ National Socialist German Workers' Party.

⁴ Hans Hattenhauer, *Geschichte des Beamtentums*, Köln, Heymann, 1980, pp. 296-297.

⁵ Sturmabteilung.

⁶ Leo Hapts, *Aspekte der nationalsozialistischen Herrschaft in Köln und im Rheinland. Beiträge und Quellen*, Köln, dme-Verlag, 1983, pp. 104-105.

⁷ Manfred Heinemann, *Erziehung und Schulung im Dritten Reich*, Stuttgart, Klett-Cotta, 1980, p. 16.

⁸ Bundesarchiv Berlin, RWEV R21/10599.

⁹ Bundesarchiv Berlin, BP R21/10671, PA Arthur Fink.

¹⁰ Engelbrecht Boese, „Die Bestandspolitik der Öffentlichen Büchereien im Dritten Reich“, in *Bibliotheksdienst*, nr. 17, 1983, p. 281.

officials.¹¹ Of the 34 directors of university libraries in Germany between 1933 and 1945, 12 were members of the party. Excepting Joachim Kirchner, Richard Oehler and Gustav Abb, the heads of these institutions had a discreet presence within the political organization, with little laudatory statements to the National Socialist Regime, directors such as Hermann Corsten, Karl Preisendanz and Josef Kindervater had only a formal adhesion to the party.¹²

The vacancies were filled, in most of cases, by people who shared the national socialist ideology. There were a number of university libraries' directors who were dismissed and thus being affected institutions in Berlin, Göttingen, Münster, Würzburg, Kiel, Gießen, Leipzig, München, Heidelberg and Halle. Excepting the new library director from Würzburg, all the other persons named were party members.

Changes were also made in the management of state libraries, Georg Reismüller being removed as general director of the Bavarian State Library and replaced with Rudolf Buttmann, which was one of the first members of NSGWP.¹³ Hugo Andres Krüß remained the head of the Prussian State Library and joined the party in 1940.¹⁴ Additionally, the German National Library was managed, except for a brief interruption, by the same person, Heinrich Uhlendahl, who never became a party member.¹⁵

Therefore, in terms of leading positions within the state, university or national libraries, there was a significant politicisation, but not all the institutions were affected.

The education for librarianship

The librarians' formation became uniform throughout Germany since 1938, with the adoption of new examination regulations. On this occasion, they renounced the old curricula that were previously managed by every land. The candidates who aimed a position within the university libraries had to fulfill some conditions, which included a faculty graduation and the possession of a doctorate in science. Also, in the competition were admitted only candidates who were members of the NSGWP. If the competitors were married, they had to prove that their spouses belonged to the Aryan race. The candidates had to declare whether they were members of a Masonic Lodge or a similar organization. The registration dossier was usually submitted to the head of the library, which drew up an assessment report of the candidate and sent the documents to the Ministry of Education in Germany.

The decision regarding the admission or the non-admission of a competitor was taken at this level. The candidates, who have been accepted, were attending a

¹¹ Friedbert Schenck, *Die Einstellung der deutschen Beamten zur Weimarer Republik*, Darmstadt, Eigenverlag, 1984, p. 222.

¹² We have reached at this conclusion on the basis of the archives mentioned at the 8 and 9 footnotes.

¹³ Bayerisches Hauptstaatsarchiv, M41371, Removal Decision taken in October 8, 1935.

¹⁴ Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz, I HA 76/566, Letter of Krüß addressed to the Ministry of Education, resulting that he had become member of the NSGWP, April 1, 1940.

¹⁵ Hildegard Riedel, *Faschistische Kultur und Wissenschaftspolitik*, Leipzig, Hochschulschrift, 1969, p. 195.

training course of two years, first doing an internship either in a university library, or in the regional libraries from Stuttgart and Dresden, or at the German National Library. During the first year, the trainee had to attend also political training courses. The activity of the second year was held at the Prussian State Library or at the Bavarian State Library. At the end of the two years, an examination has taken place, and, after its promotion, the candidate was assigned to a library.¹⁶

The trainee was subject, during its preparation, of political indoctrination attempts, which he could not refuse. The marks obtained in the political training courses, which lasted between three and six weeks, were important because they decided whether the person had the required qualities of a future civil servant.¹⁷ The goal of these courses was to determine the librarian to do first its „duty to the people”, and secondly to perform his professional obligations.¹⁸

The mandatory reading list of the intern included National Socialist Papers.¹⁹ Wolf von Both, member of the Board of Directors of the Prussian State Library, frequently organized seminars in which were approached specific issues of the National Socialist thinking.²⁰ Along with the specialty subjects from the graduation examinations of the library and information studies, were also present questions related to the National Socialist thinking, such as: the Army of the Third Reich, governors of regions, German Labour Front or the Jewish question.²¹ The share of policy issues versus the library science ones was of ten percent. From the 90 minutes provided for the specialty exam, 9 minutes were allocated to political issues.²² The subjects chosen by trainees for their graduation papers were non-political. A list of dissertations submitted at the Prussian State Library between 1930 and 1936 shows that there is not a single paper that addresses political issues.²³

Unlike other countries, in Germany women played a minor role in the university libraries. In 1934, only five women were active within the university libraries²⁴, and, since 1938, theoretically, females were not allowed anymore into this field. It was recommended that if there were candidates of different gender, but

¹⁶ Bundesarchiv Berlin, RWEV 2544 Z II a (b)/38, Ausbildung und Prüfungsordnung für den wissenschaftlichen Bibliotheksdienst, in Amtblatt des Reichsministeriums für Wissenschaft, Erziehung und Volksbildung, nr. 4, 1938, pp. 423-426.

¹⁷ Mainz University Library, Nachlaß Hermann Fuchs, Manuskript, p. 50.

¹⁸ Hermann Sauter, „Bücherei und Buchhandel”, in *Bücherei und Bildungspflege*, nr. 100, 1933, pp. 706-707.

¹⁹ Bundesarchiv Berlin, RWEV 2544 Z II a (b)/38, Ausbildung und Prüfungsordnung für den wissenschaftlichen Bibliotheksdienst, in Amtblatt des Reichsministeriums für Wissenschaft, Erziehung und Volksbildung, nr. 4, 1938, pp. 423-426.

²⁰ Jahrbuch der Preußischen Staatsbibliothek, Berlin, 1937, p. 7.

²¹ Bundesarchiv Berlin, BP R 21/10680, PA Julius Gross.

²² Bundesarchiv Berlin, BP R21/10749, PA Herbert Wegener, The examination took place in March 24, 1941.

²³ Staatsbibliothek zu Berlin Preußischer Kulturbesitz, Fond Acta I 2, List of the graduation papers.

²⁴ Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz, I HA 76/567.

with similar skills and qualifications, to be favored men.²⁵ In addition, married women whose husbands had a satisfactory income were dismissed.²⁶ This measure was criticized by professionals because it prevented access and promotion of the women librarians holding a high qualification.²⁷ After the outbreak of World War II, the mentioned regulation was no longer followed and women were employed due to the lack of male staff who was on the front line.²⁸

In conclusion, we can say that the education for librarianship was subject of a growing politicization. On the other hand, the small number of women employed in university libraries and the lack of promotion opportunities were signs of a policy of discrimination.

Dismissals, forced retirements and staff promotion policy

Librarians of Jewish origin or those, who had been members of other party than NSGWP, were dismissed. On April 7th, 1933, there was created the legal framework necessary to implement the above mentioned abusing measures by adopting a new law²⁹, which regulated the public service.³⁰ According to this law's provisions, most civil servants of Jewish origin were dismissed. The only exception was represented by the employees who had demonstrated that they had fought on the front line in World War I, or they were the son or father of a killed soldier, or they were civil servants before 1914. After the National Socialist Regime came into power, the officials were obliged to fill in a form in order to apply the civil service law entered into force on April 7th, 1933.³¹ This legislation did not take into account only the employees of Jewish origin, but all civil servants who were unreliable due to their past political affiliation.³² The rate of dismissals gained momentum with the adoption of the Citizenship Law on September 15, 1935, which removed the clause regarding the persons who had fought in World War I, meaning the provision which exempted the dismissal of many Jewish employees.

These measures were followed by the adoption of the German Civil Servant Law on January 26, 1937, which prohibited the exercise of this profession for the citizens who did not belong to the Aryan race. A research from 1937 on staff policy in the public administration of the Third Reich revealed that there were not Jewish employees anymore serving the German State.³³

Being obliged to comply with the mentioned law, the libraries fired a large number of people. The exact figure is unknown due to a lack of the archive material, but the data provided by Eduard Yarnall Hartshorne, on 15 librarians, are

²⁵ Bundesarchiv Berlin, RWEV 24088, Disposition of the Ministry of Education, December 2, 1933.

²⁶ Mainz University Library, Nachlaß Hermann Fuchs, Manuskript, p. 49.

²⁷ Bundesarchiv Berlin, BP R21/10703, PA Elisabeth Kreyenborg.

²⁸ Bundesarchiv Berlin, BP R21/10711, PA Maria Möller.

²⁹ Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums.

³⁰ Hans Seel, *Erneuerung des Berufsbeamtentums*, Berlin, Heymann, 1933, p. 6.

³¹ Mainz University Library, PA Charlotte Schneider. In this dossier is such a file.

³² Seel, *op. cit.*, p. 6.

³³ Erwin Schütze, „Beamtenpolitik im Dritten Reich“, in Hans Pfundtner, *Dr. Wilhelm Frick und sein Ministerium*, München, Eher, 1937, p. 49.

questionable.³⁴ Alexandra Habermann indicates nominally a number of librarians who were expelled from their work place for political or racial reasons.³⁵

Frankfurt am Main Public Library fired the following employees: Aron Freimann, Otto Schiff, Ulrich Leo, Edgar Breitenbach, Ernst Vatter, Wilhelm Weinreich, Walter Schürmayer and Adolf Waas.³⁶ The Prussian State Library was forced, in 1933, to dismiss Max Husung, Hans Lindau, Ernst Honigmann, Robert Lachmann, Gerhard Alexander, and Hermann Pick. The General Director of the Prussian State Library said on this situation that: „the dismissal of the six librarians of Jewish origin facilitated the access of a new generation of librarians.”³⁷ Two years later, other two librarians had to leave the library, Arthur Spanier and Walter Gottschalk.³⁸ Most of these people were highly qualified, therefore their dismissal was a loss for the institution. The management of certain libraries disapproved the implementation of these arbitrary directives, and for the individuals concerned such measures were incomprehensible.

Arnold Singer was an employee of Freiburg University Library, and, because of its Jewish origin, he was early retired under the law of public service. Despite the support received from the library director, the application of this law could not be avoided. Arnold Singer expressed his consternation in a letter: „I am German. I have always felt and thought like a German. My parental home was a place where German traditions and language were highly appreciated. My family’s loyalty to Germany was demonstrated through my brother, who was serving officer and killed in 1916, in the heavy battle at Verdun.”³⁹

Initially, he received a pension, but later it was withdrawn because he did not have a contribution of at least 10 years, putting him in a difficult financial situation:

„It is impossible for me to find a job at a magazine, a newspaper or radio since the provisions of the same law prohibit the access to it. I hope, however, that there will be a solution to this desperate situation.”⁴⁰

Arnold Singer was able to emigrate, but he always hoped that he could return to Germany, managing to repatriate only after the end of World War II.

His tragic destiny emerges from his letter of 1940. He regretted that libraries were deprived of some of their highly qualified staff, which was a loss for the German libraries. He wrote: „My family has repeatedly shown its loyalty to the homeland, many relatives losing their lives on the front line. My wife and I are deeply attached to Germany and we hope to come back as soon as possible.”⁴¹

³⁴ Eduard Yarnall Hartshorne, *The German Universities and National Socialism*, London, Allen & Unwin, 1937 p. 93.

³⁵ Alexandra Habermann, *Lexikon deutscher wissenschaftlicher Bibliothekare 1925 – 1980*, Frankfurt am Main, Klostermann, 1985, p. 7.

³⁶ *Ibidem*, p. 377.

³⁷ Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz, I HA 76/567, Letter of Hugo Andres Krüß addressed to the German Ministry of Education, November 23, 1935.

³⁸ Hartshorne, *op. cit.*, p. 93.

³⁹ Staatsbibliothek zu Berlin Preußischer Kulturbesitz, Acta XII 2, Complaint.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*.

Jewish librarians, who were living abroad, and, according to the law, they were entitled to a pension, lacked confidence that their financial rights would be respected. Regular payments were conditioned by the political attitude of immigrants, who were overseen by the German consulates staff. The same institution also reviewed the activities of the librarian Arthur Spanier, who was living in exile, holding that: „Dr. Arthur Spanier, former employee of the Prussian State Library, is working at Hebrew Union College in Cincinnati. Dr. Spanier did not express any political opinion in the public sphere.“⁴²

After coming to power the National Socialist Regime carried out a cleansing of the civil service through legislative measures, which affected librarians too. Primarily, it was the Jewish employees who lost their jobs, but civil servants who were politically unreliable were either dismissed or forced into retirement as well.

⁴² Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz, I HA 76/567, Information of the German Consulate in Cleveland, USA, December 28, 1939.

UNE PERSPECTIVE COMPARATIVE SUR LES JOURNAUX D'ANNE FRANK ET D'EVE HEYMAN

Antonio FAUR*

Abstract: *Anne Frank's diary (known because a world wide diffusion) and Eva Heyman's diary, a 13 years Jewish girl from Oradea, (has a narrow international circulation, although it should receive urgent and intensive coverage) have an outstanding informative value as representative sources about the tragic fate of Jewish youth, who has supported Nazism destructive measures. Both girls were victims of applying the "final solution" and ended in extermination camps. Therefore, their sacrifice is a symbol of a nation, that Hitler has proposed to eliminate from Europe. The author of this work carries out a comparative analysis of the two diaries, pointing out the common elements and aspects through which they are customized. Anne Frank's diary, for instance, is a narration, with a pronounced literary character, of her family's experience, self isolated in a hidden space of a building (the author was to become a great writer with a obvious talent). On the other hand, Eve Heyman's diary has a pronounced documentary character. It is considered as one of the few sources of information of this category, moreover, it was named a ghetto diary (because part of it was written in the ghetto of Oradea, where nearly 30,000 Hebrew were crowded).*

Keywords: *Eva Heyman, Anne Frank, comparison, diary, holocaust*

Dans ce sens, un regard comparatif sur les *Journaux* écrits, dans les conditions de la terreur fasciste (qui a atteint l'apogée avec l'application de la « solution finale » sur les Juifs (ethniques juifs) d'Europe centrale par Hitler), par deux jeunes auteurs- respectivement Anne Frank d'Amsterdam et Eve Heyman (d'Oradea) – peut mettre en évidence quelques constatations d'un vaste intérêt historiographique, témoignant le fait que des circonstances identiques produisent des gestes et des réactions similaires.

Avant de procéder à notre démarche de nature comparative, nous croyons utile de faire quelques précisions concernant le degré actuel de la connaissance, par des lecteurs, du contenu de *deux journaux*. Il est évident pour toute personne avisée que le *Journal d'Anne Frank* a bénéficié d'une diffusion mondiale (les Editions Bert Bakker d'Amsterdam ont publié jusqu'en 2009, 54 éditions) étant publié en plusieurs langues parmi lesquelles une récente apparition en roumain (les Editions Humanitas en 2011) à laquelle nous allons faire appel, pour argumenter les affirmations. Grâce à sa propulsion, au premier plan de l'attention publique mondiale, en tant que victime de l'Holocauste, elle est devenue une figure

* University of Oradea, e-mail: antoniofaur@yahoo.com

emblématique, bien connue et d'une certaine manière, singulière, bien que l'on ait signalé entre temps, d'autres petites filles juives, ayant une destinée semblable à celle d'Anne Frank. C'est pourquoi, il y a eu des chercheurs et historiens qui ont été tentés à associer Eve Heyman à la célèbre Anne Frank, ainsi qu'à la mémoire de certains Juifs anéantis par le fascisme européen. On a dit, par exemple, que, si Anne Frank est une personnalité symbolique pour les enfants juifs de l'Ouest de l'Europe, Eve Heyman peut être considérée, à juste titre, un symbole des victimes-enfants de l'Est du continent, mais qui, jusqu'à présent n'est pas assez bien connue. Il nous reste, à nous, ceux de la zone de son origine, le devoir scientifique et moral de faire connaître sa biographie, pour que celle-ci soit répandue dans tous les milieux, et surtout au milieu des jeunes.

Les deux *journaux*, qui ont été pensés et écrits (partiellement) dans un espace concentrationnaire, ont été le produit des événements ayant lieu entre 1940-1944, en Hollande et en Transylvanie du Nord. La première édition du livre d'Anne Frank a été publié en 1947 sous les soins de son père (Otto Frank), tandis que le *Journal* d'Eve a apparu l'année suivante à une maison d'Édition de Budapest, sous le titre *Ma fille, Eva*¹ grâce à l'implication de sa mère (Agnes Zsolt) dans l'activité de l'impression du manuscrit original (qui a appartenu à Eve Heyman).

Celle-ci l'a publié seulement après trois années de tourments et regrets, pour n'avoir pas pu sauver sa fille du ghetto d'Oradea. Donc, les deux manuscrits sont passés dans les mains des parents des auteurs mentionnées, et qui se sont occupés de leur publication et, par une démarche salutaire, ont contribué au renseignement des lecteurs du monde entier sur la tragédie des Juifs, en 1944, tragédie qui a connu des formes extrêmes à Oradea ainsi qu'à Amsterdam et dans d'autres endroits du continent européen sous l'occupation fasciste aussi.

La lecture des deux journaux est fascinante et elle a indubitablement, un impact certain sur les lecteurs.

Une parallèle serait intéressante, bien sûr entre les moments initiaux de l'écriture des journaux, qui ont été les jours d'anniversaire des deux jeunes filles (le 13 février celui d'Eve Heymon, le 12 juin celui d'Anne Frank). Eve Heymon avait 13 ans seulement lorsqu'elle avait recouru à l'écriture d'un journal, où elle puisse se confesser et écrire ses impressions sur la vie et sur la réalité. Anne Frank a commencé son *Journal* toujours à l'âge de 13 ans, mais le 12 juin 1942 par l'aveu suivant: „J'espère pouvoir te confier tout, comme je n'ai réussi à faire avec une autre personne jusqu'à présent”².

Donc, elle a conçu le *Journal* comme un document de sa vie intérieure, de ses impressions de l'âme et de l'esprit complexes, qui soient consignés avec la discrétion spécifique à de tels journaux. Mais elle a abandonné cette attitude au printemps 1944, lorsqu'elle a écouté un discours prononcé à la radio Orange, par le ministre hollandais de l'éducation (en exil, lui-aussi) qui a conseillé aux auditeurs

¹ Ágnes Zsolt, *Eva lányom (Fiica mea Eva), (Ma fille, Eva)*, Budapest, 1948

² *Le Journal d'Anne Frank (le 12 juin 1942 – le premier août 1944)*, La version définitive, traduction et notes par George Nicolăescu, Editions Humanitas, Bucarest, 2011, p.12

de sauver tous „les témoignages de souffrances” endurées par les habitants, „pendant l’occupation allemande”³.

De l’immense bibliographie de l’Holocauste, comme l’appréciait un grand connaisseur de la bibliographie sur la Hongrie et la Transylvanie de Nord, „les pages les plus sincères, les plus authentiques – et donc, les plus troublantes – sont celles de Journal, écrites lors même qu’a eu lieu l’oppression, ces terribles jours et nuits, quand les victimes attendaient d’une heure à l’autre d’être découvertes et arrêtées, ou elles étaient déjà dans le ghetto, ou sur la route sans retour vers Birkenau – Auschwitz”⁴.

Quels sont les traits qui définissent et en même temps, les éléments qui différencient les deux journaux? Ils ont été remarqués, en grand, par les prédécesseurs. Par exemple, on a affirmé, pour de bon en ce qui concerne le *Journal* d’Eve Heyman qu’il a „une incontestable valeur documentaire” car il a été écrit entre les murs d’un ghetto conçu par les fascistes comme „un premier et pénultième arrêt, après lequel c’était le néant”⁵.

De fait, la famille d’Eve Heyman a été enfermée dans le ghetto le 5 mai après une fiévreuse dans le ghetto le 5 mai, après une fiévreuse attente, dont l’auteur du journal écrivait les suivantes réflexions significatives : „Je suis trop petite pour pouvoir décrire ce que j’ai ressenti pendant que j’attendais que l’on nous amène dans le ghetto. Agi (Zsolt), (la mère d’Eve) soupirait de temps en temps et disait que nous méritions notre sort ; nous nous conduisions tels les animaux qui attendaient être tranchés à l’abattoir”⁶.

Les pages destinées à la présentation, pour la postérité, de la vie des Juifs d’Oradea dans le ghetto central de la ville (où le ghetto centrale, où quelques 22.000 Juifs de la ville sur le Crișul Repede ont été entassés, dans des conditions insalubres) sont d’un réalisme touchant, pouvant être incluses à la catégorie des sources documentaires historiques non seulement crédibles mais en même temps illustratives pour l’expérience de la vie en ghetto dans cette partie de l’Europe, car le ghetto auquel on fait allusion était à ce temps-là, le plus grand du territoire de la Hongrie et de la Transylvanie de Nord ; on y a organisé, par les gendarmes hongrois, un „endroit de la terreur”, où l’on a appliqué, par des criminels notoires, des méthodes barbares, telles que l’extorsion de l’argent et des bijoux d’une valeur particulière (en or ou en argent) des plus riches Juifs d’Oradea. Il y a nombre de pages du Journal d’Eve Heyman dans lesquelles celle-ci présente d’autres aspects de la manière de „fonctionnement” du ghetto d’Oradea. On en retiendra quelques – uns qu’on considère édificateurs, bien sur de la perspective historiographique. Voilà, par exemple, comment le contact avec l’atmosphère du ghetto s’est produit:

„Lorsque nous y sommes arrivés (plus exactement la famille Heyman – n.n.) il y avait déjà énormément de gens. Tous les meubles (des bâtiments – n.n.) étaient dans la cour et nous, on a essayé de se trouver une place. Je n’ai nullement réussi à compter combien nous habitions dans la maison, car les gens étaient

³ *Ibidem*, p. 7

⁴ Oliver Lustig, Introducere la *Jurnalul Evei Heyman*, intitulat *Am trăit atât de puțin*, Editura Alex, București, 1991, p. 7

⁵ *Ibidem*

⁶ *Ibidem*

allongés sur des matelas et dans le hall et sur les escaliers. On ne pouvait pas bouger, on marchait tout le temps sur les pieds de quelqu'un. Le soir nous avons voulu allumer l'électricité, mais on a constaté que l'on nous a débranchés du réseau: il ne convient pas (il ne messied) aux Juifs d'avoir l'électricité"⁷.

Après cinq jours de vie dans le ghetto, Eve Heyman déclare avoir l'impression „que cinq années s'y sont écoulées, tant de choses terribles se sont passées"⁸, choses dont elle parle ensuite tout en faisant des commentaires personnels dignes d'intérêt. Bien entendu, de plus grande valeur, sous rapport historique - documentaire, sont les impressions directes sur tout ce qu'elle a vu et a vécu dans le ghetto; c'étaient les premiers et les plus anciens témoignages véritables sur une telle expérience dans un ghetto d'Oradea.

Comme il était naturel, on a publié aussi d'autre récits au caractère mémorial, mais ceux-ci se sont produits ultérieurement au déploiement des événements, de sorte que leurs auteurs ont pu y réfléchir et filtrer certaines impulsions de la vie, en diminuant la valeur de leurs propres évocations.

Le 17 mai 1944, Eve Heyman arrive à la conclusion que „tout mal peut être (dans le ghetto- n.n.) encore pire". Et elle offre un exemple édificateur dans ce sens. Il s'agit de la façon absolument inhumaine dans laquelle les gendarmes déploient dans la „fabrique Dreher (un endroit choisi dans l'espace du ghetto où ils pouvaient recourir aux procédés terroristes les plus féroces), les interrogatoires". Ils fouillent les maisons du ghetto, ils choisissent les gens riches et les amènent à la fabrique de bière Dreher. Là-bas ils les torturent jusqu'à ce qu'ils avouent où ils avaient caché leur fortune. Je sais qu'ils les frappent affreusement. Agi dit que l'on entend les hurlements des victimes jusqu' à l'hôpital. Maintenant, dans les maisons tous (les Juifs) tremblent, en attendant leur tour à être torturés à Dreher"⁹.

Dans „cet endroit de la terreur", de triste souvenir, „les gens ne sont pas battus seulement mais aussi électrisés". Ceux qui pourtant étaient amenés à l'hôpital improvisé du ghetto, avaient une mine inquiétante, à certains „le sang coulait du nez et de la bouche", d'autres avaient „les dents cassées", les plantes des pieds si enflées qu'ils ne pouvaient pas tenir debout.

L'auteur du journal avoue ne pas pouvoir écrire sur la manière bestiale dont on traitait les femmes, donc elle ne consigne pas ces brutalités maxima, commises par des „misérables"¹⁰ dont les noms ont apparu clairement plus tard, en 1945-1946, lorsque plusieurs victimes ont déposé des témoignages au Tribunal du Peuple de Cluj, qui a condamné les criminels qui les ont commis, mais la plupart de ceux-ci se sont sauvés, en quittant le pays, quelques uns se cachent en Hongrie, où „l'on a perdu la trace".

Les enquêteurs d'occasion ont recouru aux plus perfides méthodes, pour arracher aux victimes des dévoilements, telle la terreur psychologique, deux comme l'on mentionne dans le journal : „On entend des hurlements de Dreher, si bien que, pour les atténuer, un gramophone électrique transmettait le long de la journée la mélodie (*Csak egy kislány van a világon*), *Une seule fillette il y a au monde*. Jour et nuit cette mélodie retentit dans le ghetto. Si pour une seconde le gramophone

⁷ *Ibidem*, p. 102

⁸ *Ibidem*

⁹ *Ibidem*, p 108-109

¹⁰ *Ibidem*, p. 109

s'arrête, les hurlements (de ceux que l'on torturait dans la fabrique Dreher – n.n.) sont entendus jusque chez nous”¹¹.

Du même document mémorial résulte aussi l'inquiétude qui a marqué Eve Heyman après avoir appris que le ghetto est „seulement une station”, car les mésaventures encore plus graves suivent si les déboires avaient à peine commencé: „Tous disent.... que l'on ramasse tous les Juifs du pays quelque part près du Balaton¹² et là on va travailler, *mais je ne crois pas*. Il doit être affreux dans le wagon ; et maintenant personne ne dit qu'ils nous amènent, tous disent *qu'ils nous amènent*, tous disent qu'ils nous déportent. Ce mot je ne l'ai pas entendu, mais maintenant Agi dit à l'oncle Bela (le beau-père d'Eve Heyman, n.n.)... *tu ne comprends pas, c'est nous qu'ils déportent*”¹³.

Il nous semble important que cette enfant aussi (ayant 13 ans et 3 mois) utilise le terme *déportation*, tout comme autres Juifs des environs, terme ultérieurement consacré par l'historiographie. D'ailleurs, même une rue d'Oradea a reçu, après la guerre ce nom. Il est incontestable que les Juifs ont été déportés entre 1941-1944, et ils n'ont pas été transportés par les trains¹⁴, comme certains publicistes et chercheurs ont essayé d'accréditer, intéressés à diminuer le fait monstrueux de certains fascistes hongrois et allemands, „de nettoyer la Hongrie et la Transylvanie de Nord d'un demi-million d'habitants juifs”.

Constatant, avec douleur que les habitants chrétiens de la ville d'Oradea, à quelques exceptions près, n'ont pas réagi à la tragédie de la population juive, Eve Heyman formule une appréciation qui nous semble correcte et vraie : „*Si les habitants d'Oradea n'avaient pas voulu que ces choses arrivent, ils auraient pu arrêter l'envoi au ghetto (la ghettoïsation) mais eux, ils s'en sont réjouis. Et même à présent peu leur importe ce qui nous arrive*”¹⁵ (n.s. - A.F.).

Depuis 1944 (respectivement depuis 1948, quand le *journal* a été imprimé et diffusé) les deux termes (*déportation* et *ghettoïsation*) sont entrés dans le circuit scientifique; à présent ils sont utilisés, sans réserve, dans les écrits historiques sur l'Holocauste.

Dans les dernières lignes de son *Journal*, la jeune Eve Heyman, dominée par un justifié pressentiment de la mort, laisse à la postérité un „cri” pénétrant pour

¹¹ *Ibidem*, p. 111-112

¹² C'était un faux bruit répandu avec efficacité par les autorités hongroises, pour induire une erreur, les Juifs, choquée par ce qui leur arrivait chaque jour, gardant pourtant l'espoir que ceux qui disposaient de leur sort ne manquaient pas totalement de sentiments de solidarité humaine. Ils se sont trompés, car *la machine à hacher des vies* nazie leur a appliqué, sans hésitation „la solution finale”.

¹³ Oliver Lustig, *op. cit.*, p. 115

¹⁴ C'est une tentative échouée de dénaturer la vérité historique qui est autant claire que documentée scientifiquement. Les autorités hongroises ont fait preuve de la plus grande vitesse à contribuer effectivement et décisivement à l'application de *la situation finale* sur le territoire de la Hongrie horthyste. Cela a été remarqué aussi par les nazis responsables du problème de la déportation des Juifs de la Hongrie, qui ont été surpris par la promptitude et l'efficacité avec lesquelles les autorités hongroises ont agi.

¹⁵ Eva Heyman, *op. cit.*, p. 115

la défense de sa vie : „je ne veux pas mourir, je veux vivre...J’attendrai la fin de la guerre dans un cellier, dans un grenier, ou dans n’importe quel trou, pourvu qu’ils ne me tuent pas, pourvu qu’ils me laissent vivre”¹⁶.

Selon notre opinion, ce passage nous offre l’occasion de passer à l’autre journal, celui d’Anne Frank, dont l’expérience s’est passée justement dans un grenier, tel qu’Eve Heyman l’aurait voulu à condition qu’elle échappe à une mort certaine, programmée par les nazis.

Anne Frank a écrit son *Journal* à un âge entre 13 et 15 ans, exprimant dans ses pages „clairement tant les antipathies et l’agacement que les sympathies”¹⁷.

La famille Frank a été obligée de se cacher à cause de la persécution nazie (le 6 juillet 1942) dans un abri, une maison d’Amsterdam, où fonctionnait l’affaire de son père et où travaillaient aussi ceux qui leur avaient procuré de la nourriture le temps de leur clandestinité, jusqu’au 1 août 1944 quand ils ont été arrêtés par les policiers allemands. L’espace du bâtiment qui a été utilisé par les membres de la famille Frank et quatre autres Juifs, des amis de la famille, a été appelée l’Annexe¹⁸ où les huit personnes se sont cachées et ont survécu, grâce à la solidarité de quelques anciens employés de la société, des gens de caractère, qui ont assumé tous les risques, jusqu’à leur découverte et leur transport dans un camp de transit pour les Juifs.

Anne Frank a recouru à une méthode originale pour relater les événements vécus, ainsi que les événements qui se déroulaient en dehors de l’endroit où les huit se sont auto claustrés (la plupart de nature politique et militaire). Elle a élaboré de courtes lettres qu’elle a adressées à une amie fictive, ayant le nom de Kitty¹⁹, qui n’est que son propre être intérieur.

Laissant l’impression de se confesser, Anne Frank consignait son message et son tourment intérieur à l’aide des moyens littéraires, prouvant une véritable vocation en ce sens ; elle aurait pu devenir, selon notre opinion, un grand écrivain. D’ailleurs, les signes de sa maturité peuvent être perçus clairement dans les dernières pages, quand le côté artistique est plus évident.

Il faut, sans doute, remarquer les multiples significations du *Journal* d’Anne Frank , les plus saisissants ayant leur origine dans les souffrances endurées (surtout la terreur psychologique quotidienne) par les personnes captives dans un univers si clos, mais qui leur a assuré pour un certain temps, la protection et la survivance, dans l’espoir que le sacrifice aurait été utile. Pour un tel aspect tragique de l’existence des Juifs pendant les années de la terreur institué par les nazis, Le *Journal* d’Anne Frank constitue un document humain, absolument édificateur, qui peut être multiplié en plusieurs cas. D’autant plus il faut mettre en relief le fait qu’il s’agit d’un témoignage convaincant, qui peut être généralisé, tout en lui conférant ainsi le caractère de source documentaire remarquable, qui est entrée dans le circuit mondial depuis longtemps et qui est appréciée tel un repère de la littérature du problème auquel on se rapporte.

¹⁶ *Ibidem*

¹⁷ *Le Journal d’Anne Frank...* , p.8

¹⁸ La description du bâtiment (telle l’Annexe respective) dans *Le Journal d’Anne Frank*.35 – 39.

¹⁹ *Le Journal d’Anne Frank...*, p.5

Tout en comparant les textes des deux journaux, on peut conclure qu'ils ont un élément commun et définitoire : la capacité de fournir des renseignements sur les réalités dramatiques de la Deuxième Guerre Mondiale, quand la population juive du continent a été soumise, par les nazis, à une politique d'extermination en masse. Les journaux se situent à la proximité des documents historiques des archives, mais ils ont, par leur visée directe, une plus grande influence sur les contemporains.

COLECTIVELE DE ÎMPUTERNICIȚI / CENZORI DIN CLUJ, ARAD ȘI TIMIȘOARA (1949 - 1954)

*Beata MÉNESI**

Abstract: *The early years of the DGPT (1949-1954) prevail, among other things, through the effort to organize a network of association censors in the country. Like every institution at its beginnings, it met a series of clogs in recruiting competent staff, initiating and perfecting its censorship work, headquarters problems, salary, relationships with other institutions etc.*

It had managed to overcome them, so that in 1954 we found a strengthened institution in control of the entire information system. DGPT had been branching gradually throughout the country and thus the censorship offices become functional in all its centres. The Transylvanian ones that overcome the same difficulties had a special situation in what concerns the ethnic the population, the publications in Hungarian and German languages, the border crossing points etc.

Because of its intense concern in recruiting and training of human resources, the DGPT has eventually managed to organize a staff that would respond positively to the more complex tasks.

Keywords: *censorship, associations, authorized, representatives, territorial structure*

Organizarea structurală a Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor (în continuare DGPT)¹ era concepută asemănător celorlalte organe de stat și de partid, având atât reprezentare centrală, cât și locală. La nivel local luaseră ființă birourile de cenzură, numite și colective de împuterniciți, care în desfășurarea activității lor se ghidau după instrucțiunile „strict confidențiale”, emise de DGPT. Pentru perioada de început, colectivele din provincie se confruntaseră cu o serie de probleme legate de locațiile în care funcționau², cu toate că organele desemnate,

* PhD Candidate, Doctoral School in History, University of Oradea; E-mail: menebea@yahoo.com

¹ În anul 1949, prin hotărâre a Consiliului de Miniștri (art. 2 din Decretul Nr. 214 din 20 mai 1949) Direcția Presei din Ministerul Artelor și Informațiilor este transformată în Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor de pe lângă Consiliul de Miniștri. Sarcina acesteia era aceea de a asigura cenzura și controlul, atât al presei din capitală și din provincie, cât și al tuturor tipăriturilor.

² În 1952, unele dintre colectivele din țară nu aveau sediu propriu. Multe funcționau pe lângă Sfatul Popular, unde lucrau împreună cu responsabilul de presă al Sfatului. Este cazul, spre exemplu, al împuternicitului de la Constanța, lipsit până și de telefon, ștampilă și care lucra într-o încăpere din tipografie împreună cu responsabilul politic, capul limpede și corectorii, munca cenzorului fiind, astfel, conturbată. Pe de altă parte, această situație genera adesea discuții asupra unor termeni, fraze sau chiar articole, pe care

Comitetele Provizorii³, făceau tot posibilul pentru a asigura condițiile optime necesare funcționării și întreținerii acestor sedii. În ceea ce privește achiziționarea rechizitelor de birou necesare, aceasta cădea în sarcina DGPT. Cei care lucrau în cadrul acestor birouri locale erau cenzorii, sau, cum îi vom mai regăsi în continuare, delegații ori împuterniciții, împărțiți fiind în două categorii: cenzori în calitate de salariați, bugetari ai DGPT și cenzori prin delegație, care puteau avea și alte funcții, ei nefiind salariați ai Direcției⁴.

Împuterniciții din provincie dețineau, în exclusivitate, controlul asupra tuturor domeniilor/structurilor informaționale, mai puțin asupra eliberării autorizațiilor de apariție pentru ziare, publicații periodice și cărți, sarcină de care se ocupa Direcția. Dintre atribuțiile⁵ cenzorilor locali, enumerăm următoarele: cenzura presei și tipăriturilor care apăreau în localitatea respectivă⁶, precum și controlul tipografiilor sau a oricăror altor imprimerii; controlul difuzării presei și cărții; controlul bibliotecilor (publice, școlare, universitare, cămine culturale, etc.); controlul și cenzura emisiunilor (de știri, conferințe, etc.) ale posturilor locale de radioamplificare; cenzura presei și tipăriturilor sosite din străinătate în punctele vamale locale, pentru particulari sau instituții, organizații de mase, etc. precum și autorizarea expedierii în străinătate a tipăriturilor sau obiectelor de artă (tablouri, gravuri, manuscrise, hărți).

Cenzorii erau cei care controlau și verificau folosirea tiparului pentru ca acesta să nu fie utilizat în scopuri contrarii „regimului... de democrație populară”⁷ prin apariția tipăriturilor necorespunzătoare sau neautorizate. Munca cenzorilor se desfășura după un orar bine fixat, specificându-se orele de serviciu pentru cenzură⁸, astfel încât să nu cauzeze întârzieri ziarelor. Cenzura tipăriturilor se realiza fie direct în tipografie, fie la sediul biroului local de cenzură. „Bunul de imprimat” se putea acorda pe manuscris, ori pe spalt, în cele mai multe cazuri apărând pe spalt, după ultima corectură a tipografiei. Ziarele, revistele și publicațiile periodice cenzurate în manuscris sau spalt, se cenzurau și în pagină după ultima revizie tipografică, la tipărirea primului exemplar. Spalturile se trimiteau pentru control în trei exemplare, dintre care unul se înapoia tipografiei cu mențiunea „bun de

cenzorul le găsea nepublicabile sau le propunea spre schimbare, dar de multe ori acesta ceda când se punea presiune asupra sa. În alte situații însuși delegatul era nevoit să caute un spațiu corespunzător sediului. Este cazul lui Schwartz Herman din Bârlad care după ce găsisse o cameră prielnică, a trimis o notă informativă DGPT - ului însoțită de devizul privind costul lucrărilor de zidărie și reparații necesare pentru buna funcționare a sediului.

³ Se regăseau, în general, pe lângă Secretariatele Comitetele Provizorii.

⁴ Erau doar colaboratori, iar indemnizația lor lunară era atribuită în raport cu munca depusă. Numărul de cenzori pentru fiecare localitate, precum și localitățile în care își prestau aceștia serviciile erau stabilite de DGPT. Se avea în vedere complexitatea muncii pe care urmau să o depună, respectiv număr de publicații, muzee, biblioteci, anticariate, vamă etc.

⁵ Stabilite în baza Decretului Marii Adunări Naționale Nr. 214/1949 și Hotărârii Consiliului de Miniștri Nr. 612/1949.

⁶ În anul 1951, în provincie apăreau 59 ziare cotidiene, săptămânale și bisăptămânale și 4 ziare de întreprindere.

⁷ Arhivele Naționale Istorie Centrale (în continuare ANIC), Fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dosar 17/1952, f. 2.

⁸ Se stabileau la propunerea cenzorilor, în raport cu necesitățile locale.

imprimat” sau „cenzurat”, iar celelalte două se păstrau în arhiva biroului (un exemplar din toate spaturile cenzurate era trimis lunar, împreună cu raportul de activitate la Direcție, iar celălalt exemplar era distrus prin ardere după două luni).

Pentru eliminarea oricăror obstacole ce se puteau ivi și a eventualelor neînțelegeri care periclitau munca de cenzură, se căuta stabilirea unor „relații de colaborare juste” cu reprezentanții redacțiilor, tipografiilor, precum și cu celelalte organe locale. Nu se reușea însă întotdeauna, existând situații în care directorii, respectiv responsabili tipografiilor locale, erau sever sancționați pentru executarea unor tipărituri necenzurate⁹. Constatarea acestor „infracțiuni”¹⁰ se făcea de către cenzorul local, care consemna totul într-un proces-verbal și-l înainta către DGPT împreună cu propunerile de sancționare (pentru aviz¹¹).

Cenzorii erau direct răspunzători de nerespectarea dispozițiilor legale privind apariția tipăriturilor. Aveau obligația de a verifica periodic (cel puțin o dată pe săptămână) tipografiile, pentru a evita tipărirea unor lucrări necenzurate. Unele colective făceau un control de suprafață¹², superficial, munca lor de teren caracterizându-se prin lipsă de orientare. În cazurile în care unele tipografii tipăreau cărți sau alte imprimate aparținând editurilor din capitală, cenzorii aveau obligația de a verifica dacă manuscrisele obținuseră „bun de imprimat” din partea DGPT. În caz contrar tipărirea era oprită, iar Direcția era înștiințată cu privire la ilegalitățile comise. Hotărârile cenzorilor erau obligatorii și trebuiau respectate. În cazurile când apăreau divergențe între cenzorul local și alte organe locale, cenzorul era obligat a cere, telefonic¹³, instrucțiuni Direcției.

Pentru ca munca cenzorilor să fie cât mai precisă și mai eficace în ceea ce privește controlul știrilor¹⁴, precum și cenzura presei și tipăriturilor, Direcția se îngrijea să le transmită instrucțiuni¹⁵ riguroase, actualizate periodic. Utilizând acest

⁹ Orice nerespectare a „bunului de imprimat” sau tipăritură apărută fără cenzură era considerată tipărire ilegală, iar tipografia respectivă se sancționa conform Decretului Nr. 291/1949.

¹⁰ ANIC, Fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dosar 17/1952, f. 3.

¹¹ În cazurile urgente avizul se solicita telefonic.

¹² De exemplu la Timișoara, Turnu Severin și Călărași delegații nu controlaseră plicurile de comenzi pe o perioadă de timp în urmă să vadă dacă tipografia respectă „bunul de imprimat”. Ei se mulțumeau să controleze numai imprimatele care erau în mașină în ziua și ora respectivă.

¹³ Se lua legătura cu directorul presei sau șeful Serviciului Presei și Tipăriturilor din țară, la numărul de telefon 2.41.09, cu taxă inversă (în cazurile urgente se cerea legătura telefonică indiferent de oră).

¹⁴ Erau controlate inclusiv și stațiile de radioamplificare și radioficare din fabrici și uzine.

¹⁵ Care cuprindeau exact ce trebuia să fie cenzurat, și anume: știrile, articolele sau imaginile tendențioase, manifestări ale dușmanului de clasă, îndreptate împotriva regimului, Constituției sau altor legi ale R.P.R.; știrile, articolele sau imaginile menite să incite împotriva Partidului, a Guvernului, Armatei sau organelor puterii de Stat; știrile, articolele sau imaginile menite să incite împotriva U.R.S.S., a conducătorilor sovietici și a țărilor de democrație populară sau să defăimeze aceste țări; știrile, articolele sau imaginile care prin natura lor ar contribui la slăbirea și subminarea alianței dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, la înăbușirea luptei de clasă sau la propagarea urei de rasă împotriva naționalităților conlocuitoare; știrile, articolele sau imaginile menite să aducă la cunoștința opiniei publice activitatea sau manifestările dușmanului de clasă din țară sau

„codex al cenzurii” ei reușeau să se ridice la nivelul standardelor impuse de directivele regimului, directive îndreptate împotriva imperialiștilor socotiți dușmani ai internaționalismului proletar și care, potrivit politicii Partidului, nu aveau alt scop decât negarea luptei de clasă ori diminuarea spiritului patriotic al oamenilor muncii.

Cele mai vechi și mai mari colective de cenșori din Transilvania au fost cele de la Cluj¹⁶ și Arad¹⁷. Colectivul de la Timișoara¹⁸ se înființează mai târziu, dar are un specific aparte.

Încă din primii ani de activitate, împuterniciții de la Arad se remarcaseră prin spirit de inițiativă și perseverență. În dorința de a contribui la îmbunătățirea muncii profesionale a delegaților din provincie, colectivul de la Arad a propus organizarea unei întreceri¹⁹ între orașele Arad, Oradea, Timișoara și Craiova, având ca perioadă de derulare un an, cu etape la 23 august, 7 noiembrie și 30 decembrie 1952. Au propus, de asemenea, obiectivele întrecerii și punctajul cu ajutorul căruia

din străinătate, activitate sau manifestări ce ar fi de natură să provoace activitatea dușmanilor de clasă din țară, să alimenteze zvonurile tendențioase, etc.; știrile, articolele sau imaginile care ar susține sau ar populariza manifestările științifice, artistice, etc. imperialiste sau puse în slujba imperialiștilor, dușmani ai internaționalismului proletar, anti-marxist-leniniste, care urmăresc negarea luptei de clasă sau slăbirea sentimentului de dragoste de patrie la oamenii muncii manuale și intelectuale; știrile, articolele sau imaginile care profesează principii religioase dăunătoare legilor țării, puse în slujba dușmanului de clasă și a imperialiștilor; știrile, articolele sau imaginile precum și orice alte tipărituri care ar fi de natură să primejduiască securitatea țării, să furnizeze dușmanului de clasă sau imperialiștilor informații militare, despre apărarea națională, deplasări de trupe, concentrări sau orice alte informații de acest fel; știrile, articolele sau imaginile de natură să furnizeze dușmanului de clasă sau imperialiștilor informații despre lucrările de interes național sau hărți turistice și de orice altă natură; știrile, articolele sau orice alte tipărituri care ar fi de natură să furnizeze agenților imperialiști informații statistice de domeniul economic, al organizării administrative, al securității sau al amplasării ori detaliilor tehnice ale întreprinderilor, instalațiilor industriale, electrice, de forță motrice, spitale, etc.; știrile, articolele sau imaginile de natură să provoace panică: despre epidemii, incendii, inundații, secetă, nenorociri de mari proporții, accidente de cale ferată, etc. crime, jafuri, tâlhării. Asemenea știri nu apăreau decât după consultarea organelor locale (cu avizul securității) și cu avizul Direcției; cenșorii luau măsuri să nu apară în presă sau să se reproducă în orice alt mod știri, informații, reproduse din presa sau radio – ul imperialist sau din orice alte surse neautorizate; se cenșurau din presa locală telegramele sau știrile radiotelegrafice care nu proveneau de la Agerpres, T.A.S.S., sau posturile de radio din țară; cenșorii acordau o deosebită atenție fotografiilor și clișeeleor conducătorilor politici din țară și străinătate; de asemenea trebuiau să verifice după lucrările apărute în editura P.M.R. citatele din clasicii marxism-leninismului sau ai conducătorilor Partidului care ar urmau să apară în presă, afișe sau orice alte tipărituri; cenșorii acordau toată atenția lucrărilor tipografice semnalând orice creare de tipar care ar fi denaturat înțelesul frazei și trebuiau să ia măsuri ca să facă corecturile necesare.

¹⁶ În 1949, la înființarea DGPT, la Cluj existau 2 cenșori (din totalul de 6 câți erau în provincie).

¹⁷ În 1949, la înființarea DGPT, la Arad exista 1 cenșor (din totalul de 6 câți erau în provincie).

¹⁸ În 1949, la înființarea DGPT se preconiza recrutarea a 2 cenșori salariați pentru Timișoara.

¹⁹ ANIC, Fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dosar 16/1952, f. 30.

să se poată ține evidența lor la București²⁰, unde Direcția Generală făcea toată corespondența cu privire la schimbul de experiență²¹ între delegați. Inițiativa a fost primită cu o maximă apreciere din partea Direcției, care menționa că „acest lucru dovedește că se încadrează în efortul colectiv al oamenilor muncii din țara noastră, care se avîntă cu tot mai mult entuziasm în întreceri socialiste” și considera că această propunere este un foarte bun mijloc de a mări vigilența, conștiinciozitatea și simțul de răspundere atât de necesare muncii de control a delegaților. Puiu Silvia, inițiatoarea întrecerii socialiste dintre delegați²², fiind preocupată de bunul mers al muncii din Direcția Generală și de îmbunătățirea calității acestora în cadrul colectivului de la Arad, fusese promovată pe scara ierarhică a promovărilor de la XI/3 (745 lei) la XI/2 (827,50 lei). Pe lângă promovări, la Arad s-au împărțit și sancțiuni constând în „mustrare în scris”²³ acordate lectorului Stanciu Georgeta²⁴ și delegatului Manheim Carol²⁵, pe care-l întâlnim în corpul delegaților de la Arad și câțiva ani mai târziu, mai exact în 1954, când, de data aceasta, este apreciat de Direcție ca fiind singurul dintre delegați ce făcea sesizări în legătură cu problemele politico-ideologice, restul cenzorilor axându-se doar pe deconspirările secretelor de stat²⁶.

În 1954, pe lângă condițiile vitrege din tipografie, unde își desfășurau activitatea, existau încă lipsuri în cadrul colectivului arădean. La controlul ziarelor, delegații nu cereau semnătura din partea redacției, care să ateste că nu s-au făcut modificări. În vederea acordării vizei „Bun de difuzat”, delegații nu citeau ziarele în întregime, ci verificau doar paginile în care s-au făcut schimbări și pagina externă. Din lipsă de material documentar, nu verificau nici citatele. Dincolo de aceste probleme, care s-au rezolvat în timp, delegații se străduiau să-și îndeplinească sarcinile conform instrucțiunilor primite din partea DGPT, excepție făcând delegata Daragiu Silvia care fusese atenționată că „citea prea repede ziarul”. În ceea ce privește relațiile dintre colectivul de delegați și redacții, în general acestea erau principiale, excepția în acest sector de lucru fiind delegatul Ehling Ludovic²⁷ care, datorită tendinței sale de a face stilizări, intra adesea în conflict cu redactorul ziarului *Vörös Lobogó*. Acesta mai avea obiceiul de a discuta chestiuni de serviciu de față cu persoane străine. Deși colectivul de la Arad era incomplet și mai avea

²⁰ Activitatea în cadrul întrecerii se desfășura pe baza Planului de Muncă divizat pe zile și pe oameni, iar realizările se stabileau pe baza rapoartelor trimise Direcției Generale a Presei.

²¹ Se realizau prin scrisori trimise la 15 și 30 ale fiecărei luni, scrise la mașină în trei exemplare dintre care unul se trimitea la timpul fixat delegaților care participau la întrecere, prin intermediul Direcției Generale, altul rămânea Direcției, iar al treilea exemplar se păstra în arhivă.

²² ANIC, Fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dosar 14/1952, f. 31.

²³ *Ibidem*, f. 106.

²⁴ Cei doi au fost sancționați pentru superficialitatea cu care au controlat ziarul *Flacăra Roșie*, nr. 2288, din 4 decembrie 1951.

²⁵ În *Flacăra Roșie* nr. 2302, din 4 decembrie 1951 a apărut următoarea greșeală: „După război U.R.S.S. a sprijinit refacerea economică de război”.

²⁶ ANIC, Fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dosar 18/1954, f. 8.

²⁷ Nici ședințele de analiză a muncii nu decurgeau cum trebuia, deoarece nu suporta să fie criticat, ba mai mult, se supraprecia.

nevoie de 4 delegați pentru a face față sarcinilor în condiții optime, organizarea muncii era bună.

În primii ani de activitate, asemănător multor colective, și cel de la Cluj s-a confruntat în special cu probleme de recrutare a personalului. În 1952, delegatul Munkácsi Adalbert a trezit interesul Comisiei Guvernamentale, care, în loc să-i ofere o funcție mai mare în cadrul DGPT, l-a repartizat Ministerului Securității Statului²⁸, lăsând, astfel, descompletat colectivul din Cluj²⁹. În același an, delegata Timar Magdalena a fost recrutată ca activistă a Comitetului Regional P.M.R.. Responsabila colectivului de delegați din Cluj era, la acea dată, Erős Blanka, care, datorită conștiinciozității de care dădea dovadă³⁰, a fost promovată pe scara ierarhică a încadrărilor obținând un grad mai înalt, evident mai bine remunerat³¹. Între cei promovați din colectivul de la Cluj se număra și Leonid Martin³², despre care se spunea că era foarte conștiincios, punând interesele Direcției Generale înaintea celor personale.

Și colectivul clujean se confrunta cu o serie de probleme, una dintre acestea fiind aceea a sediului, care, în 1954, devenise neîncăpător. Delegata Mihalcea Aurelia a discutat cu șeful secției financiare pentru un schimb de încăperi, dar în cele din urmă s-a obținut un birou la tipografie, unde delegații puteau citi nestingheriți ziarele. O altă cerință a colectivului clujean a fost aceea ca delegații să poată servi masa la cantina partidului, deoarece nu aveau asigurate condiții bune în această privință. La rândul lor, redacțiile au cerut ca delegații să citească pagina a patra a ziarelor odată cu capul limpede, ceea ce nu a fost admis. Apăruseră divergențe între delegați, precum cel dintre Mihalcea și Meszaros, de vină dovedindu-se a fi cel din urmă, considerat a fi foarte încăpățânat. Rapoartele de activitate se întocmeau într-un mod foarte complicat, ceea ce ducea la trimiterea lor cu întârziere. Delegații ajungeau cu greu la un punct de vedere comun în privința îndreptărilor pe care trebuiau să le facă, iar de aceea, pentru rezolvarea problemei, fiecare delegat care făcea îndreptări trebuia să le comunice întregului colectiv. Nu foloseau cele mai adecvate metode de muncă în efectuarea controalelor inopinante.

Din rapoartele instructorilor de teren, aflăm informații în plus cu privire la membrii colectivului, calitățile și lipsurile lor din punctul de vedere al activității pe care trebuiau să o depună: Mihalcea Aurelia – o bună organizatoare a muncii, dar nu destul de energică; Balint Martin – avea spirit critic, dar nu cunoștea suficient instrucțiunile; Kiss Somai Francisc – se orienta mai greu decât Balint; Cristorian Cornel – s-a ridicat mult în muncă, dar lăsa impresia că nu e sincer; Meszaros Ion – nu era disciplinat; Ban și Coch Ștefan – aveau pregătire profesională, dar nu aveau spirit critic și autocritic; Bukky Etelka – nu ajuta colectivul, dar cei de la radio erau mulțumiți de ea³³.

²⁸ ANIC, Fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dosar 14/1952, f. 20.

²⁹ Nota din 20 octombrie 1952 mai conținea precizarea „Nu se poate interveni”.

³⁰ Conform unei note din 20 septembrie 1952 „este bine pregătită și în munca ei nu precupește timp și efort. Are foarte multe sesizări de adâncime, fiind de un real folos tuturor publicațiilor locale”.

³¹ De la XI/1 cu un salariu de 910 lei la XII/2, grad aferent unui salariu de 1027,50 lei.

³² De la X/3 cu un salariu de 605 lei la X/2 cu un salariu de 667 lei.

³³ ANIC, Fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dosar 18/1954, f. 28.

Colectivul de cenzori de la Timișoara, în raport cu celelalte colective din zona Transilvaniei, s-a încheiat destul de greu. Deși, încă din 1949, se preconiza recrutarea a doi cenzori salariați, în 1951 nu exista niciunul. Unul din factorii ce a îngreunat formarea colectivului de la Timișoara a fost componența etnică a populației din această regiune a frontierei româno-iugoslave. O situație mai clară a acelor vremuri din această zonă a țării ne este prezentată într-o notă informativă din 18 noiembrie 1952, ce poartă ștampilele „Strict secret” și „Foarte urgent”, întocmită de instructorul de teren, Ion Ardeleanu, în urma deplasării sale în comunele situate pe frontiera româno-iugoslavă. Aspectele depistate erau considerate de către acesta „deosebit de periculoase”³⁴.

Unul dintre aspecte viza faptul că în această zonă cadrele de partid și de stat fuseseră persoane venite din alte regiuni ale țării. Organizațiile de partid, care aveau de îndeplinit sarcini extrem de complexe specifice regiunii de frontieră, aveau în componența lor multe elemente „dubioase” în ceea ce privește poziția lor față de regim. Paza sediilor de partid și ale instituțiilor de Stat era considerată nesigură, dovedind lipsa de vigilență a organelor de partid și de Stat tocmai într-o regiune unde, se aprecia, ar fi fost mai necesară ca oriunde.

În asemenea condiții, DGPT a întâmpinat greutăți mari în munca de recrutare a cenzorilor. Considera că e nevoie de studierea cu atenție a problemei privind compoziția populației și, în consecință, luarea unor măsuri potrivite pentru îmbunătățirea situației. Considera că ar fi util trimiterea unui număr mare de cadre competente din alte regiuni ale țării, atât pe linie de partid, cât și pe linie de Stat.

În ceea ce privește stațiile de radioficare și radioamplificare, organele centrale și locale răspunzătoare nu au înțeles caracterul specific al regiunii și necesitatea asigurării pazei stricte a posturilor și a verificării emisiunilor pentru a evita folosirea lor de dușmanii de dinăuntru și de peste graniță. Nefiind asigurată paza stațiilor, în localuri puteau circula tot felul de oameni. Se consemnase pentru această perioadă chiar și un „act dușmănos” la Moldova Veche, unde microfonul a fost deteriorat în așa măsură încât nu se mai puteau face emisiuni locale. Un alt incident (tot la Moldova Veche) sesizat de un activist al Comitetului Raional era că stația în loc să transmită emisiunea postului Timișoara transmitea emisiunea postului Belgrad. Responsabila tehnică a justificat această eroare spunând că a ieșit pentru scurt timp, iar „aparatură s-a mutat singur de la Timișoara la Belgrad”³⁵.

O lipsă de vigilență condamnabilă s-a constatat și în cadrul Comitetelor de redacție și a crainicilor, fapt ieșit la iveală în timpul recrutării de cenzori³⁶.

³⁴ Un fragment din dosarul 21/1952, fila 18, prezintă unul dintre aspectele periculoase depistate de instructorul de teren: „În populația exclusiv țărănească și de naționalitate sârbă din comunele Moldova Veche, Belobreșca și Socol ca și în alte comune de pe linia de frontieră dintre Orșova-Socol aproape că nu se găsesc oameni care să nu fi trăit acolo un timp mai îndelungat, sau să nu aibe rude apropiate în Iugoslavia. În Jimbolia și Orșova majoritatea familiilor germane și maghiare au rude fugite cu trupele hitleriste și hortiste, iar printre cei români sunt foarte multe elemente cu activitate intensă legionară în trecut.”

³⁵ ANIC, Fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dosar 21/1952, f. 20.

³⁶ La Orșova a fost recomandat pentru munca de cenzor, crainica stației, Selaru Petra, o „membră de partid foarte capabilă”, dar despre care s-a aflat că a fost secretara tehnică a legionarilor, cânta și în corul bisericesc care servea, de altfel, și drept cor al legionarilor.

Pentru soluționarea acestor probleme DGPT a propus unele variante: paza stațiilor în localitățile de frontieră să fie preluată de către miliție; Ministerul Poștelor și Telecomunicațiilor să ia măsuri pentru mai buna înzestrare tehnică a stațiilor³⁷, de asemenea să le asigure cu cadre bine verificate, aduse din altă parte; Comitetul de Radio să nu se mulțumească cu măsura birocratică de a cere formal lista comitetelor de redacție, fără să le fi verificat; ar fi indicat ca să aducă responsabili de redacție din altă parte, iar membrii redacției și crainicii să fie recrutați după o verificare temeinică făcută cu ajutorul organelor de partid și ale securității.

Greutățile pe care le întâmpina Direcția în recrutarea delegaților erau mai acut resimțite în regiunea Timișoarei, comparativ cu alte zone ale țării, motivele fiind cele amintite. Sarcina cădea asupra instructorilor de teren, care deplasându-se în localitățile cu pricina se prezentau la Comitetele Regionale sau Raionale P.M.R., solicitând recomandarea de persoane, care, după formalitățile necesare³⁸, puteau fi investite în funcția de delegat al Direcției Generale a Presei. În cazul Timișoarei, regionala de partid a propus cenzori numai după foarte multe insistențe și intervenții ale Direcției.

În anul 1952, Colectivul de cenzură din Timișoara era format din trei cenzori: Opreanu Nicolae (origine socială - muncitorească, membru U.T.M., 8 clase liceu), Csorics Ștefan (origine socială - muncitorească, membru PMR din iunie 1945, 6 clase primare) și Isac Emilia (origine socială – țaran sărac, membră PMR din ianuarie 1945).

În 1954, în componența colectivului apar mici modificări: locul Emiliei Isac e preluat de Gati Elisabeta (4 clase primare), iar Bihari Zoltan (fost cenzor în Caransebeș, origine socială – mic burghez, membru PMR din 1 mai 1945, 4 clase liceu) devine al patrulea membru al Colectivului din Timișoara.

Noua membră, Gati Elisabeta³⁹ lucra, pe cont propriu, ziarul *Szabad Szó*⁴⁰. La început a avut divergențe cu secretarul de redacție în privința intervențiilor, acestea aplanându-se pe parcurs datorită lui Bihari Zoltan, care a intervenit în conflictul dintre cei doi.

În urma unei vizite pe teren, desfășurată în perioada 15 – 28 martie 1954, instructorul Badea N. constatare că membrii colectivului „s-au înfumurat, sunt încrezuți și au început să nu mai fie preocupați de învățământ, de ținerea ședințelor și de trimiterea la timp a rapoartelor de activitate”. Ca urmare a atenționării, au fost luate măsuri de îndreptare: Csorics Ștefan va frecventa regulat cercul de învățământ, membrii colectivului strâng legătura cu Organul Regional.

³⁷ „La Belobreșca difuzoarele titoiștilor sunt mai puternice decât ale noastre.” – consemnează Ion Ardeleanu în nota informativă din 18 noiembrie 1952.

³⁸ Erau propuși de Comitetele județene, pe cât posibil din rândul licențiaților, studenților, profesorilor, fiind, apoi, recrutați și verificați atât de către Secția de Propagandă și Agitație, cât și de Secția de Cadre a Comitetului județean. Dosarele cuprinzând caracterizările propușilor, erau trimise spre aprobare Direcției de Cadre a C.C. al P.M.R..

³⁹ „E mulțumită de munca la Direcție, se acomodează în colectiv și va putea face față sarcinilor”. – consemnează un proces-verbal din 31 martie 1954.

⁴⁰ Înainte de venirea Elisabetei Gati, acest ziar era lucrat de Csorics Ștefan, într-un mod extrem de superficial.

Prin participarea la consfăturile de la București, prin instructajul efectuat în cadrul controlului pe teren, delegații au reușit să capete o mai bună orientare în muncă. Aceasta s-a concretizat fie prin îndreptări din ce în ce mai multe, mai bune și de mai mare importanță, fie printr-o aplicare justă a instrucțiunilor primite de la Direcție în controlul ziarelor, al tipografiilor, stațiilor de radioamplificare și radioficare, DCA etc⁴¹.

În concluzie, colectivele de cenzură de la Cluj, Arad și Timișoara au avut un specific aparte, datorită componenței etnice a populației, apariției unor publicații în limbile maghiară și germană, existenței punctelor de vamă etc. Dincolo de acestea, greutățile începutului au fost asemănătoare cu cele ale celorlalte colective din țară: recrutarea unui personal competent, inițierea și perfecționarea acestuia în specificul muncii de cenzură, probleme de sediu, de salarizare, de relații cu alte instituții etc. Au reușit să le depășească, astfel încât, după cinci ani de existență (în 1954), întreg sistemul informațional din România este controlat de către DGPT prin intermediul colectivelor de cenzură din provincie.

Cele trei colective de cenzori s-au ridicat treptat la standardele impuse prin directivele DGPT, reușind să facă o muncă de calitate. Au reușit să-și imprime autoritatea necesară față de toate persoanele cu care lucrau (la ziar, la stații, DCA etc.), iarcele din Cluj și Timișoara s-au evidențiat pentru inițiativa de a sesiza în rapoarte și greșelile descoperite ulterior, după apariția ziarului.

⁴¹ Liliana Corobca, *Instituția cenzurii comuniste în România*, vol. II, Editura Ratio et Revelatio, Oradea, 2014, p. 117.

PORTRET ȘI DOSAR DE PROPAGANDIST. STUDIU DE CAZ: GHEORGHE BOROGA

Ion ZAINEA*

Abstract: *Seen as an educator, a trainer of men's communist's attitudes, embodying a symbol of communist politics, the chief work of propaganda and agitation of the 60s had to possess knowledge and skills to enable to lead skillfully and competently the activity in this area, but also to have a past accordancing to the requirements of the regime, a „healthy” origin, because only this way it was possible to achieve the confidence of the party and to hope to ascent in the communist political elite. The case/portrait presented by us, that of Gheorghe Boroga, is relevant from this point of view; the same trust was necessary no matter the level of propaganda work.*

Key-words: *communism, agitator, file, portrait, symbol*

Conducerea comunistă a folosit propaganda ca mijloc de difuzare a propriei ideologii, motiv pentru care s-a preocupat încontinuu de organizarea cât mai riguroasă a acestui domeniu, respectiv al actorilor mesajului propagandistic. Ca urmare, avem de-a face cu un proces de specializare, de profesionalizare a celor ce trebuiau să se ocupe de transmiterea mesajului propagandistic. Spre deosebire de agitatorul anilor '50, propagandistul anilor '60 și următorilor nu era doar un simplu agent în teritoriu al puterii politice, ci era văzut drept un educator, un formator al atitudinilor omului nou, comunist, întruchipa un simbol al politicii comuniste.

Studiul nostru aduce în atenție portretul, respectiv dosarul unui asemenea specialist/propagandist, format în anii '50 și cu activitate în anii '60. Este vorba de Gheorghe Boroga, șeful Secției Propagandă la Comitetul regional de partid Galați¹. S-a născut la 19 iulie 1931 în localitatea Mărtinești, raionul Focșani, regiunea Galați. Tatăl său, Aurel Boroga, originar din Calafat, absolvent al unei școli de viticultură, membru PNL (cum se menționează într-un document, deși în actele de mai târziu, din dosarul fiului său, apare că nu a făcut niciun fel de politică), se angajase, prin 1925-1926, ca logofăt pe moșia lui Gheorghe Plagino din Mărtinești, iar mai târziu a îndeplinit funcția de ajutor de administrator pe aceeași moșie, până în 1946-1947. Moșia fiind preluată, și-a pierdut slujba, iar la scurt timp a decedat în urma unui accident (lovit de tren în timp ce mergea spre Ploiești sau Brașov, în căutarea unei slujbe). Facem mențiunea că în dosarul lui Gheorghe Boroga, la rubrica

* University of Oradea; e-mail: ionszainea@yahoo.com

¹ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare ANIC), Fond CC al PCR, Secția Propagandă și Agitație, dosar 36/1960. Dosarul, având 37 de file, anul 1960 fiind, probabil, anul în care s-a început întocmirea lui, conține informații referitoare la viața și activitatea lui Gheorghe Boroga până în anul 1966.

„originea socială” tatăl său apare ca „muncitor agricol”, posedând două ha de pământ, cu care a fost împrăștiat prin reforma agrară din 1945, pământ preluat de Sfatul popular după moartea sa. Mama lui Boroga, Lola (Roza), născută Frontz, de naționalitate germană, se trăgea dintr-o familie de cărămidari stabiliți la marginea orașului Calafat, și a decedat în 1935, pe când Gheorghe avea doar patru ani. Tatăl lui Boroga s-a recăsătorit în două rânduri. Cea de-a doua soție, Eleonora, provenind dintr-o familie de țărani din comuna Budești, a decedat și ea în 1942. S-a căsătorit ulterior cu Maria din Focșani. După moartea tatălui său, Gheorghe Boroga, împreună cu sora sa, Aurora Suzana, au fost întreținuți de rude din partea tatălui.

Clasele primare le face Gheorghe Boroga în comuna Budești, raionul Focșani, de unde era cea de-a doua soție a tatălui său, iar apoi urmează Școala de Arte și Meserii din Râmnicu Sărat, în perioada 1942-1947, unde a absolvit doar cinci clase. Cum reiese din „Nota de relații” întocmită la 11 martie 1966 de Murărescu Constantin, instructor în Secția de Cadre a CC al PCR, a fost un elev slab la învățătură, rămânând, în aproape toți anii, corigent la 2-3 materii, cele cinci clase absolvindu-le cu medii între 6 și 6,20. După moartea tatălui său, în 1947, s-a mutat la Liceul Industrial din Calafat, unde a locuit la bunica sa și unde a urmat clasele a VI-a și a VII-a. În 1949, Școala de Arte și Meserii din Calafat s-a desființat și Boroga a terminat clasa a VIII-a (1949-1950) la școala Medie Tehnică Nr. 1 din București, unde a locuit la o mătușă din partea tatălui. Situația lui la învățătură s-a menținut aceeași, slabă, și nu a fost înscris în vreo organizație politică.

În septembrie 1950, după absolvirea școlii, este repartizat la Uzina Metalurgică „Progresul” Brăila, unde lucrează ca lăcătuș până în anul 1951, când este trimis să urmeze Facultatea Muncitorească din orașul Stalin (Brașov). După terminarea acestei facultăți (1953) a fost repartizat să urmeze Facultatea de Comerț Exterior București, pe care a absolvit-o în anul 1957². În „Nota de relații”, întocmită de instructorul în sectorul Cadre al Comitetului Orășenesc de Partid București, Constantin Ion, în 21 septembrie 1965, se menționează ca era „un element bun la învățătură, cu multă voință, foarte corect”, fiind în permanență preocupat de a-și însuși cele predate la cursuri și prezentându-se la examene foarte bine pregătit. Fiind „ponderat, liniștit, serios, respectuos față de colegi și corpul didactic”, și-a atras aprecierea tuturor, ca urmare a fost ales membru în biroul UTM pe an și al Comitetului de sindicat pe facultate. Facem însă mențiunea că nota de relații este foarte posibil să nu oglindească adevărata realitate, fiind elaborată mult ulterior perioadei anilor de facultate, când i se întocmea dosarul de partid, pe baza informațiilor furnizate instructorului de foștii colegi de studenție Abagiu Radu (director la Trustul Fructexport), Ionescu Lazăr (economist la Ministerul Comerțului Exterior) și Zadarosni Roman (economist la Fructexport), toți membri de partid.

Este repartizat de către facultate la Galați, la Vamă, unde lucrează timp de o lună, după care pleacă, din lipsă de locuință, la Uzina Metalurgică „Progresul” Brăila, la Serviciul Control Tehnic. Pentru această perioadă este apreciat ca „un tovarăș care a dat dovadă de pricepere și capacitate, descurcându-se ușor în problemele ce i-au revenit. Lupta pentru calitatea produselor și ajuta tovarășii mai puțin pregătiți dându-le explicații pentru a preveni din timp rebutarea pieselor. A avut o comportare

² ANIC, Fond CC al PCR, Secția Propagandă și Agitație, dosar 36/1960, f. 7.

tovărășească față de conducători și colegi”³. Pe linie UTM a fost, în această perioadă, secretarul organizației pe sector. Pentru rezultatele bune obținute atât pe linie profesională, cât și politică, la 10 martie 1958 a fost primit candidat de partid de Organizația de bază Uzinaj, din cadrul UM „Progresul” Brăila. Lucrează aici până în anul 1958, când este trimis la cursul de ziariști de pe lângă Școala Superioară de Partid „Ștefan Gheorghiu” din București. Din această perioadă are la dosar copii după aprecierea făcută în prag de absolvire (8 iulie 1960) de către decanul M. Siliște, cât și după calificativele obținute (foaia matricolă). Potrivit celei dintâi (aprecierea decanului, pe care se află și semnăturile secretarului Comitetului de partid, Chioreanu M., și a rectorului, G. Lupșe), cursul de doi ani l-a ajutat pe Gheorghe Boroga „să-și dezvolte pregătirea politică și ideologică”, obținând la examene, în general calificative bune⁴, scriind, la ziarul școală⁵, unele materiale publicabile, iar în practica la ziarele centrale dovedind „seriozitate în muncă, operativitate, bună orientare în selectarea și redactarea telegramelor externe”. Decanul aprecia că, totuși, față de pregătirea lui anterioară, ca absolvent al învățământului superior, „n-a progresat în suficientă măsură, datorită comodității și inconsecvenței în studiu. Nu a făcut întotdeauna suficiente eforturi pentru creșterea sa din punct de vedere politic, ideologic și cultural”. Îi recomandă „să muncească mai mult pentru calificarea lui gazetărească, să-și perfecționeze mijloacele de exprimare, să fie mai exigent față de rezultatele muncii lui”. Având în vedere și alte calități ale lui Boroga, „modest, disciplinat, sociabil, apropiat de tovarăși”, precum și îndeplinirea în bună măsură a sarcinilor avute pe linie sindicală, ca membru al Comitetului Sindicatului de secție, propunea să fie repartizat la un ziar central sau regional, la secția externă⁶.

La 17 noiembrie 1959, în perioada cursurilor la „Ștefan Gheorghiu”, Boroga este primit în rândul membrilor de partid, de către Organizația de bază PMR, cursul de ziariști, anul II. În august 1960 termină cursul și este pus la dispoziția Comitetului regional PMR Galați, fiind trimis să muncească la ziarul regional *Viața Nouă* din Galați, de unde, în noiembrie același an, este trimis la ziarul *Înainte* din Brăila. De aici a fost promovat în funcția de șef al Secției Propagandă la Comitetul Regional de Partid Galați. „Nota de relații” din 8 martie 1966, ultima, în ordine cronologică, din dosar, menționează că „este un tovarăș cu un nivel politic și ideologic corespunzător muncii pe care o are”, ocupându-se în continuare de pregătirea sa...⁷; că „în munca organizatorică a făcut față sarcinilor, reușind să cunoască problemele de care răspundea”; „a dat dovadă de spirit organizatoric și nu a precupețit timpul pentru ca acțiunile pe care le-a întreprins să fie rezolvate la timp”; „a muncit în colectiv, a ajutat și controlat în muncă organizațiile de partid, instructorii teritoriale și organizațiile de masă”; „în ședințele de partid a venit bine pregătit și a făcut diverse propuneri pentru

³ *Ibidem*. „Notă de studiu” întocmită de Comitetul Raional „16 Februarie”.

⁴ Anul I (1958-1959): Economie politică - 9, Materialism dialectic și istoric - 8, Relații internaționale - 8; Anul II (1959-1960): Istoria PCUS - 7, Construcția de partid - 5, Istoria PMR - 7, Relații internaționale - 7, Limba rusă - 9, Teoria presei - 8. ANIC, Fond CC al PCR, Secția Propagandă și Agitație, dosar 36/1960, f. 22.

⁵ ziarul de aplicație, cu circuit intern, pe care exersau cursanții.

⁶ ANIC, Fond CC al PCR, Secția Propagandă și Agitație, dosar 36/1960, f. 21.

⁷ Era, la acel moment, în anul II la cursul fără frecvență al școlii superioare de partid „Ștefan Gheorghiu”.

îmbunătățirea muncii” și că „ajutat de tovarășii cu care a lucrat a reușit să lichideze treptat din tendințele de îngâmfare de care a dat dovadă la început”, având, în familie și societate, o comportare corectă. Nota este întocmită de Murărescu Constantin, instructor la Secția de Cadre a CC al PCR, relațiile fiind luate de la întreaga elită de partid locală (din Galați), respectiv Ghinea Gheorghe, secretar al Comitetului regional de partid, Botezatu Aurel, prim-secretar la Comitetul orășenesc de partid, Pătrașcu Ion, instructor în Secția de propagandă la Comitetul regional Galați, Cimpoeșu Grigore și Tudorie Vasile, secretari ai Comitetului orășenesc de partid, Dumitru Hristache, șef sector carnet oraș Galați, Francisc Corneliu, prim secretar oraș al UTC Galați, Stan Alexandru, președinte al Sfatului popular oraș Galați, Grigorefon (?) și Bădin Nicolae, instructori ai Comitetului orășenesc de partid, Popescu Ion, președinte al CLS oraș Galați, Răuță Mircea, adjunct al Secției de propagandă al Comitetului regional de partid, fost secretar al Comitetului de partid la Institutul Politehnic Galați, Constantin George, adjunct al Comisiei economice a Comitetului regional de partid, fost secretar al Comitetului orășenesc de partid Galați⁸.

Analizând dosarul propagandistului Partidului Comunist, nu putem să nu remarcăm câteva aspecte. Mai întâi, uriașul efort pentru întocmirea lui, pentru refacerea, dar mai ales pentru verificarea biografiei unei persoane prea puțin însemnate, dar care ajunsese, printr-un context de împrejurări, într-o funcție importantă a Partidului, cum era și sectorul de propagandă și agitație. Sarcina aceasta a revenit instructorilor de la sectorul cadre, modalitatea utilizată constând în deplasări pe teren și discuții cu persoane ce puteau da relații cât mai exacte despre cel în cauză. Numărul acestor persoane, cum reiese din dosarul analizat, este de-a dreptul impresionant, selecția lor având în vedere, pe lângă buna cunoaștere și elementul/gradul de credibilitate, care era, firește, mai ridicat în cazul membrilor de partid ori a celor înscriși în sindicat. Lista „tovarășilor” cu care s-a discutat, pentru cunoașterea activității lui Gheorghe Boroga, în fiecare perioadă distinctă din viața acestuia, este elocventă. Pentru cunoașterea părinților, pe lângă studiul documentelor existente în arhiva Sfatului popular al comunei Mărtinești, s-au luat relații de la Ștefanache Nicolae, președintele Sfatului popular, Stanciu Ioniță, Petre Ștefanache și Matei Ștefan, locuitori ai comunei, de la cea de-a treia soție a tatălui său, Maria, de la primarul comunei, A. Călugărița, pentru starea materială, ca și de la vecinii din Focșani: Grigoriu Agneta, Sorescu Maria (deputată în Sfatul popular al orașului), Amăriucăi Ema și Aurel. Pentru perioada anilor 1920-1925, perioadă în care tatăl lui Boroga a fost administratorul moșiei lui George Plagino, s-au luat relații de la membrii CAP și totodată membrii de partid, Constantin Gh. Matei, Gheorghită Alexandru, responsabil constructor, Gheorghe Toma, mulgător, Stoica Nicolae, tâmplar, Irimia Caraman, Stoica Ștefanache, Gheorghe A. Matei, vicepreședinte CAP și secretar al comitetului de partid, de la bătrânii Lupu Gheorghe (86 ani), Haralambie Maxim (86 ani), Ion Gh. Ioniță (70 ani), Petre Ștefănachii, Ion D. Stoian și Iancu Toma, toți membrii CAP, toți foști lucrători pe moșia Plagino. Pentru perioada studiilor liceale, s-au purtat discuții cu Tudoric Vasile, secretar al Comitetului orășenesc de partid Galați, Preda Iancu, Văraru Dumitru, Bratosiu Dobre, Panait Șerban, Tudorache Mircea, toți profesori la școala specială din Râmnicu Sărat, maiorul Negoescu Constantin și Nicolae Alexandru,

⁸ ANIC, Fond CC al PCR, Secția Propagandă și Agitație, dosar 36/1960, f. 2.

inspector în corpul de control al Departamentului Gostat, ambii consăteni cu Boroga, și de la Guvard Alexandru, controlor tehnic la IUSCM Galați, membru de sindicat, cunoscut al lui Boroga din perioada anului ultim de liceu făcut în București. Pentru anii studenției la Facultatea de Comerț Exterior, și ca membru UTM, relații au fost luate de la foștii colegi Abagiu Radu (director la Trustul Fructexport), Ionescu Lazăr (economist la Ministerul Comerțului Exterior), Zadarojsni Roman (economist la Fructexport), Deleanu Dedu (director la Romtrans Galați), Sîrbu Gh., ofițer la MAI Galați, toți membri de partid, cât și de la decanul M. Siliște. Lista nu se oprește însă aici. Alte zeci de persoane au furnizat informații despre sora sa, Aurora Boroga, unchiul din Craiova, Nicolae Boroga, ca și despre rudele din partea soției, familia Ghecea din Brăilița.

Pentru întocmirea dosarului, care cuprinde, pe lângă „autobiografie”, „note de relații”, „constatări” și „aprecieri”, au trudit, în cazul lui Gheorghe Boroga, Murărescu Constantin, Mușuroi Barbu, Constantin Ion, Matache Gheorghe, Agrici Ilarion, instructori în Secția de Cadre a CC al PMR, Damian Sandu și Blamian (?), instructori cu evidența cadrelor la Comitetul orașenesc de partid Focșani.

Remarcăm, apoi, că dosarul conține informații detaliate nu doar cu privire la cel în cauză, ci și la familia acestuia (tată, mamă, frați, surori), rudele din partea tatălui, a mamei, fraților, surorilor, același lucru și în cazul soției, verificarea mergând până la rudele cele mai îndepărtate și colectivul de muncă, importante fiind îndeosebi informațiile privind starea socială și apartenența politică. Doar așa putea fi dovedită originea „sănătoasă”, doar așa se putea obține încrederea partidului și se putea spera la ascensiune în elita politică comunistă.

Cum arăta situația în ce-l privește pe protagonistul nostru? În autobiografia din dosar, Gheorghe Boroga afirmă că tatăl său a fost argat, n-a avut avere (exceptând cele două ha de pământ primite la reforma agrară din 1945, care, după moartea lui, în 1947, au intrat în posesia Sfatului popular Mărtinești), amintind-o ca mamă pe Eleonora, despre care afirmă că nu știe decât că se trăgea dintr-o familie de cărămidari stabilită la marginea orașului Calafat. Din „nota de relații” datată 8 martie 1966, întocmită de instructorul Murărescu Constantin, pe baza studierii documentelor existente în arhiva Sfatului Popular al comunei Mărtinești și discuțiile purtate cu Ștefanache Nicolae, președintele Sfatului Popular Comunal, Ion Emil, secretar al Sfatului, Stanciu Ioniță, Petre Ștefanache și Matei Ștefan, locuitori ai comunei Mărtinești, reiese, cum am arătat deja, că tatăl lui Boroga a fost logofăt, apoi ajutor de administrator pe moșia boierului Gheorghe Plagino, aflată pe raza comunei Mărtinești. De asemenea, că n-a avut avere, locuind tot timpul, împreună cu familia, în casele moșierului, și a fost membru PNL, iar mama lui Boroga se numea Lola (Roza) și era de etnie germană; că avea ca rude din partea tatălui, care se trăgea dintr-o familie fără avere, cu cinci copii, un unchi (Boroga Nicolae) șofer în Craiova, căsătorit, fără copii și avere, membru de partid, și o mătușă (Victoria, căsătorită în București cu Poșircă Constantin, funcționar la Direcția CFR), fără avere și fără să fi făcut politică în trecut sau prezent, din partea mamei necunoscând nicio rudă; avea o singură soră, necăsătorită, fără avere, membră UTM, ce locuia la mătușa din București și lucra la Întreprinderea de filatură și țesătorie „Aurora”; soția, Maria, născută Ghecea, din Brăilița, cu care se căsătorise în 1950, era casnică, nu avea avere, nu făcea politică; socrul, Ghecea Ilie, era muncitor la uzinele „Wilhelm Pieck” din Brăila, locuia în Brăilița, era membru PMR, nu avea avere,

doar o casă de locuit cu patru camere, fiind căsătorit cu Aurica, casnică, cu care avea șase copii: Gheorghe (strungar la uzinele „Wilhelm Pieck”, căsătorit, doi copii, fără avere, membru PMR), Ion (lăcătuș la uzinele „Wilhelm Pieck”, necăsătorit, fără avere, membru de partid), Elena (căsătorită cu Negru Constantin, croitor, fără avere, fără politică), Bucur (era în Franța, la Paris, din 1947) și Floarea (casnică, ce locuia cu părinții, fără avere, fără politică).

O reconstituire atât de amănunțită a trecutului unei persoane cu ascendenți în anii interbelici, perioadă în care el trăise o parte din viață, nu putea să nu conțină / să nu scoată la iveală și aspecte (persoane sau fapte) ce nu concordau, nu se încadrau în noua grilă de valori comunistă, constituind în dosar elemente ce trebuiau fie ascunse, fie ajustate, ori chiar poate, la nevoie, utilizate pentru șantaj. În cazul lui Gheorghe Boroga, nu dădea bine ocupația tatălui său, de logofăt apoi ajutor de administrator al moșiei unui boier, sau etnia germană a mamei; de asemenea, sora Aurora-Susana, ce suferise o condamnare, și cumnatul Ghecea Bucur ce se afla la Paris. Detalii în legătură cu Boroga Aurora aflăm din „nota de relații” întocmită de instructorul Matache Gheorghe, de la evidența cadrelor a Comitetului de partid „V.I. Lenin” din București, care în 9 martie 1966 s-a deplasat la Întreprinderea de filatură și țesătorie „Aurora”, unde a luat relații de la Heredea Maria, șef serviciu cadre, Ivăncescu Paraschiva, director adjunct, Diță Constanța, secretara organizației de bază PCR, Barbu Elena, inspector cadre, Palian Closeb, șef serviciu financiar și Mușat Maria, secretara organizației UTC a unității: Aurora fusese angajată în anul 1959, mai întâi ca muncitoare la secția finisaj, promovată ca funcționară-calculatoare în cadrul serviciului financiar, având în primire și gestiunea biletelor de odihnă și tratament, iar în urma unui control a fost găsită cu o lipsă în gestiune de 10.000 lei, fapt pentru care a fost judecată și condamnată la doi ani închisoare cu întreruperea pedepsei (1963); banii puși la loc a doua zi după cercetări, de „un tovarăș cu care ea vorbea” și regretele declarate la proces au salvat-o de închisoare și i-a oferit posibilitatea de a se reabilita.

Despre cumnatul Ghecea Bucur, în autobiografie, Boroga Gheorghe afirmă că nu l-a cunoscut, nu știe în ce împrejurări a plecat din țară în 1947 și s-a stabilit la Paris, nu ține legătura cu el, că i-a scris o singură dată cu ocazia apariției Decretului Prezidiului Marii Adunări Naționale cu privire la repatrierea cetățenilor români aflați în străinătate, iar la scrisoarea respectivă a primit „un răspuns sec, în care mă anunța că nu mă consideră cumnat cu el”⁹.

Prin urmare, fiind văzut drept un educator, un formator al atitudinilor omului comunist, întruchipând un simbol al politicii comuniste, responsabilul cu munca de propagandă și agitație al anilor '60 trebuia să posede cunoștințe și calități care să-i permită să conducă cu pricepere și competență activitatea în acest domeniu, dar și să aibă un trecut conform cu cerințele regimului, o origine „sănătoasă”, pentru că doar așa se putea bucura de încrederea partidului și putea spera la ascensiune în elita politică comunistă. Cazul/portretul prezentat de noi, Gheorghe Boroga, este credem, relevant din acest punct de vedere, aceeași încredere fiind necesară indiferent de nivelul la care se desfășura munca de propagandă.

⁹ *Ibidem*, f. 32.

CONTROL IDEOLOGICAL WAR OF INDEPENDENCE '70 YEARS OF THE TWENTIETH CENTURY

Gabriel MOISA*

Abstract: *Under the conditions of a communist regime in that censorship was at its home, in Romania it was given free to the celebration of the 100 years of independence, in the context of a highly selective recovery ambiance of the historic past and only on segments useful to the interests of the regime. As in 1968 was time of "declassify" the moment of 1918¹, celebrating for the first time a half of century of the union of Transylvania with Romania, in the terms and under the conditions imposed by the regime, the year 1977 meant the luxury anniversary of 100 years of independence. A veritable avalanche of moments dedicated to the event made their way in the Romanian landscape, from artistic, cultural, film shows (movies and television series were made having this subject), in symposia, scientific sessions and exhibitions in museums, dedicated to the moment.*

Keywords: *Eastern crisis, Romania, Russia, independence, historiography*

Reopening the "Eastern crisis" in the years 1875-1876, together with the riots and the anti-Ottoman wars in Bulgaria, Bosnia and Herzegovina, Serbia and Montenegro, has helped the fight for the independence by Romania. All were backed by Russia, which aspired to achieve the hegemony in the area. Romania wanted to achieve its independence through diplomatic channels, but the new Ottoman constitution of 1876 maintained the status of Romania. In these circumstances, the only way of achieving that goal was the military one. As a result of the negotiations between Romania and the Tsarist Russia began in 1876, at Livadia, on April 4th 1877 it was ended the Romanian-Russian Convention which provided that in the context of the war outbreak in the Balkans, Russia was right to move with the army over the Romanian territory, on its own expense and on a route to avoid Bucharest, to maintain the territorial integrity of Romania and respect the political rights of the Romanian state. On April 12th 1877, Russia declared war on the Porte, and the Turks bombed villages on the North of the Danube, the Romanians responding by bombing Vidin.

On May 9th 1877, the Foreign Minister, Mihail Kogălniceanu, proclaimed Romania's independence in the Chamber of Deputies. The Romanians have indicated their intention to participate to the Russo-Turkish war, by the voice of the Prime Minister I. C. Brătianu, but the Russians refused. However, after the Tsarist armies began to lose ground, the Grand Duke Nicholas, the head of Russian troops

* University of Oradea, email: gabimoisa@hotmail.com

¹ Gabriel Moisa, *Istoria Transilvaniei în istoriografia românească 1965-1989*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2003, 54-55

from the Balkans, asked support from Carol I. This has accepted and gained the command of Romanian-Russian troops at Plevna. After the capitulation of Turkey, in the treaties concluded at San Stefano (February 1878) and Berlin (June-July 1878), the Great Powers recognized the independence of Romania. At the Congress of Berlin, Romania gained the independence, received Dobrogea, with the Danube Delta and the Snakes' Island (previously held by Turkey), and it was forced to give Russia the counties in the Southern Bessarabia (Cahul, Bolgrad and Ismail). On November 14th 1878, Dobrogea came to Romania.

A century later, under the conditions of a communist regime in that censorship was at its home, in Romania it was given free to the celebration of the 100 years of independence, in the context of a highly selective recovery ambience of the historic past and only on segments useful to the interests of the regime. As in 1968 was time of "declassify" the moment of 1918², celebrating for the first time a half of century of the union of Transylvania with Romania, in the terms and under the conditions imposed by the regime, the year 1977 meant the luxury anniversary of 100 years of independence. A veritable avalanche of moments dedicated to the event made their way in the Romanian landscape, from artistic, cultural, film shows (movies and television series were made having this subject), in symposia, scientific sessions and exhibitions in museums, dedicated to the moment.

A special place was taken by the historiographical works devoted to the event. Although many of them were due to the political momentum, it was necessary that they be carefully controlled and checked before their publication because in the middle there was also the "big brother from the East", to be spared in the context of its attitude not just friendly to address the young Romanian state at the time of 1877-1878.

The smooth running of the affairs in this respect was dealt by the *Committee for Press and Print*, the continuer of the General Directorate of Press and Print, the main institution of the communist censorship after the installing of the communist regime in Romania. Before 1949, the censorship body was the Directorate of Press and Print, which was operating under the Ministry of Arts and Information. In 1949, by a Decree of the State Council, this was transformed into the General Directorate of Press and Print (GDPP), operating by the Council of Ministers, being organized on directorates and services. In the territory also activated collectives of empowerment³. The institution was directly subordinate to the Central Committee of the Communist Party and Council of Ministers⁴. A Decree of 1975 ordered the establishment of the Committee for Press and Print, which was abolished in 1977, however. The abolition of the General Directorate of Press and Print was closely linked to strengthen the Romanian totalitarian regime, to the political ideological changes in the country in the early '70s. That is why the abolition of the institution during the Plenary of the Central Committee of the Romanian Communist Party of June 28-29th 1977 did not mean the abolition of censorship in Romania. The institutionalized censorship place

² Gabriel Moisa, *Istoria Transilvaniei în istoriografia românească 1965-1989*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2003, 54-55

³ Ion Zănea, *Cenzura istoriei. Istoria cenzurată, documente (1966-1972)*, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2006, p. 1

⁴ Marin Radu Mocanu, *Cenzura comunistă*, București, Editura Albatros, 2001, p. 13

was taken by “a more elaborate system of checks carried out at several levels: of the publisher – through the book editor and reviewers (as by then); to the Socialist Culture and Education Council, including the composition of the editorial plans (a work negatively viewed by the officials was not last in the editorial Plan or was postponed from a year to another); the Central Committee, where a special commission worked, especially for the works of history, sociology, etc., furthermore, the typographies were ordered to not collect any text if it had not a special stamp and signature of the publisher (institution) to send the work. The censorship - dominated by political interests - became, after 1975, especially in the '80s - much more restrictive”⁵.

Thus, as shown in the data provided by the *Committee for Press and Print*, the supreme body of censorship, attempted and succeeded of the Romanian historians and censors a true balancer to write about this event, so that the Soviet Union to be spared by any considerations inadequate to its address. This is more so because, after a period of “rebel” attitude of Nicolae Ceaușescu to the Soviet Union, in the summer of 1976 the visit to Crimea, where he met Leonid Brezhnev, followed by his visit to Bucharest last in the autumn of the same year, seemed to lead to a reheating of the relationship between the two parts. Nicolae Ceaușescu needed around the Soviet Union in a Romanian economic context increasingly precarious, which required the shift to the USSR and CMEA⁶ and as a result of the passing of the Soviet Union of a so-called Comprehensive Economic Program of CMEA designed to ensure the “*flourishing of each national economy of the member countries*”⁷. At the same time, in the context of a totalitarian regime even sharper by the political leader in Bucharest and of the increasingly apparent impoverishment of the population in parallel with other unpopular gestures, as the systematization of the villages, the appeal to the national feeling was one of the few possibilities of the regime to hold back some popular adherence. The anniversary of a century after the declaration of the national independence, in a time when Nicolae Ceaușescu wanted to pose to the Romanians and the West as an independent political leader in the communist bloc, was a very good opportunity to support the own projects. Accordingly, the historiographical works should be carefully monitored focused on two objectives: the first was related to the spare of the Soviet Union which, in its turn, sought attentively the historiographic production regarding the Russian space and, the second, the support of the authentic national leader image of Nicolae Ceaușescu and of the political regime that was headed by him.

To achieve this purpose, each scientific paper, or that was a newspaper article, a study of specialty, or a book on the events of the years 1877-1878, was carefully checked by the censorship before obtaining the qualification of imprimatur. The torture of the *Committee for Press and Print* has not escaped either

⁵ *Istoria României în date*, București, Editura Enciclopedică, 2007, p. 660

⁶ Nicolae Ceaușescu, „Pe drumul luminos al socialismului și comunismului, al progresului și păcii”, in Idem, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. XV, București, Editura Politică, 1978, p. 169-183; article also appeared in the CPSU officious, *Pravda*, on October 29th 1977, on the occasion of celebrating 60 years since the Great Socialist Revolution of October

⁷ *Ibidem*, p. 173

that considered very confident of the regime. The information carried out by this institution on January 31st 1977 is mentioned about the objections and suggested corrections of the work “*Romania in the War of Independence 1877-1878*”⁸, under the editorial plan of the Military Publishing House for the year 1977, whose main coordinator was Colonel Ion Coman. The coordinating committee was also composed by Ștefan Pascu, C. C. Giurescu, General Major Dr. Constantin Olteanu, col. Dr. Ilie Ceaușescu, col. Dr. Al. Gheorghe Savu, General Major C. Antip and General Major Dr. Eugen Bantea. As they can see, the fact that part of the coordinator team was Nicolae Ceaușescu’s brother did not exempt the work of careful checking of the censors from the *Committee for Press and Print*.

The conclusions of the report prepared by them specified that “*in our reporting, the management of the Studies and Research of History Center and of military theory has in the title or the text of the paper, a number of reformulations and changes ...*”⁹ Absolutely all the adjustments suggested to the coordinator team by the censor institution had connotations intended to spare the Soviet Union. Thus, it should be and had been replaced all the expressions of “regaining the independence” and “gaining the independence”¹⁰. They also asked for the elimination of any references to the exchanges of territories that were made between Romania and the Tsarist Russia after the war of 1877-1878, with the emphasis on the idea of recasting of all references to the “territorial annexations” of the Tsarist Russia made after the conflict in the Balkans¹¹. At the end of the note they specified that the volume received the visa “*imprimatur*” after they have completed all the required changes.

The same type of assessments is also found in other reports prepared by the *Committee for Press and Print*. The numbers I-II of 1977 of the *Review of History* appeared Vasile Maciu’s study, *Recognition of Romanian’s Independence*, which had been given for publication to the journal number 7 in 1976, but it did not receive the visa “*imprimatur*” until February 1st 1977¹² and only after a series of interventions brought to the text. Absolutely all the changes were relating to the assessments addressed to Russia by Vasile Maciu. Thus, a number of phrases which the author commented on the territorial changes made in the debate in the diplomatic negotiations in 1878 have been reformulated. It was mainly about phrases such as: annexation, taking, kidnapping, occupancy, restitution of the counties in the Southern Bessarabia to the Tsarist Russia¹³, avoiding the historiographic or even political possible disputes on the subject. However, such formulations have been accepted, but only in the quotes from the time documents or the time memorialistic works. In the same way we can also interpret the acceptance by the censors almost every page of the general references to the policy followed by

⁸ The work was published under the title *România în războiul de independență 1877-1878*, București, Editura Militară, 1977, 675 p.

⁹ Central Historical National Archives, fond. *The Committee for Press and Print*, nr. 30/1977, f. 5 (further on C.H.N.A)

¹⁰ *Ibidem*

¹¹ *Ibidem*

¹² *Ibidem*, f. 7

¹³ *Ibidem*

the Tsarist Russian government, which wanted to reincorporated the three counties in the South-Western Bessarabia, the diplomatic activity (speeches and press articles, memoirs) of the members of the Romanian political circles in addition to the great powers to prevent the territorial changes and to restore the rights to the Romanian territories, the Romanian public reaction, of resistance to these changes, reflected in the time press, the evolution of the great powers position to the changes under discussion¹⁴. They were not censored, also the positions of the politicians of the time to Dobrogea, which, in fact, were also points of view hostile to the Russian policy in the area. In this respect, were accepted for publication opinions of some politicians who supported the "reunion of Dobrogea" in Romania. At the same time, it was also detailed reproduced the position expressed in the discussions of the Legislative Bodies of Conservatives like as V. A. Urechia, G. Misail, N. Ionescu, P. P. Carp and Em. Costache Epureanu or Dimitrie A. Sturdza and C. A. Rosseti, who declared "*against the back receipt of Dobrogea, for it (Romania) does not imply to consent to the loss of Bessarabia and to an eternal alliance with Russia*"¹⁵. Vasile Maciu ingenious put in the mouth of the "retrograde" conservatives the idea that the cession of the Southern Bessarabia in exchange of Dobrogea is not fully accepted and the censors have overlooked this aspect.

While finishing all the retouches to the text, the message was sent, but the authorities in Bucharest were located on a neutral position since only the documents and the memoirs of time were talking about the loss of a part of Bessarabia to the Tsarist Russia, territories that were in the composition of the USSR even at the moment when the article was published.

On February 28th 1977, the *Committee for Press and Print* approved the monograph "*Romania's Independence*", a work of many historians, published under the editorial of Ștefan Pascu. Already in the preamble of the referral made by the censor, we find out that the volume figured in the measures plan on the anniversary of 100 years from gaining the state independence of Romania, approved by the Political Executive Committee of the R.C.P. The monograph was prepared, as specified in the same place, under the aegis of the Academy of Social and Political Sciences, the Studies and Research of History and Military Theory Center, the Ministry of Foreign Affairs and the General Directorate of the State Archives, and included 31 studies on gaining the independence. Although it appeared under the aegis of these institutions of the totalitarian state, the work needed for the *Committee for Press and Print* counsel. Perhaps that is why the counsel, spread over four pages, had to be given after a very careful examination of the material. A significant area was given, as the censor emphasizes just on the first pages, to "*present the situation of the Romanians in the Romanian provinces under foreign domination - particularly of those in Transylvania and Bucovina - , of their struggle to maintain and develop the national consciousness and for liberation from the absolutist empires domination*"¹⁶. Several lines below they also refer to the references to the Bessarabia Romanians' actions to achieve the unity and independence of Romania. Interesting are the conclusions of the censor to the presentation of these issues in volume. He believes that "*in our opinion, they can be*

¹⁴ *Ibidem*, f. 8

¹⁵ *Ibidem*

¹⁶ *Ibidem*, f. 16

approved”¹⁷ for publication, corresponding to the ideological requirements of the moment.

He surprises on this occasion the position of the censor or censors to some formulations that could affect the Soviet sensitivity to Bessarabia that especially since the volume of studies entitled *Romanian's Independence* was to present the official position of the regime to the events of the years 1877-1878, since it appears under the aegis of the above mentioned institutions. Moreover, the fact that the Ministry of Foreign Affairs was among them meant that it was also intended for abroad, which could thus deduct the official position of the Communist Romania to Bessarabia.

The note of opinion was primarily pressed on two studies in volume. One was signed by the same Vasile Maciu entitled *Romanian Diplomacy and Recognition of the Independence*¹⁸, and the second having authored by Mircea Mușat and Ion Ardeleanu, *The Great Union of 1918 and Its International Confirmation*¹⁹. Both were considered rather models to be followed by those who would deal in the future the issue than a matter subject to censorship, although in the text are indicated a number of sensitive formulations of the authors. It was almost impossible as things stay otherwise having in view the names of the authors passed under the magnifying glass of the censor inside the *Committee for Press and Print*, firstly Mircea Mușat and Ion Ardeleanu.

The censor of the study of Vasile Maciu recalled in his notice situations, historical data and especially formulations that in other times would certainly have been fined. There was talking about the fact that the author insisted on the basis of a comprehensive documentary on the intense activity carried on a diplomatic plan by Romania for the recognition of the independence and for the safeguard of the territorial integrity of the country²⁰. In connection with this aspect, the censor emphasized the fact that Vasile Maciu talks in his study about Russia's intention to resume the Southern Bessarabia from Romania, in exchange for which, in compensation, Romania was to receive the Danube Delta and Dobrogea to Constanța, which would have “*caused unrest in Romania*”²¹. Other sensitive issues for the Romania - USSR relations were reported in Vasile Maciu's study as I. C. Brătianu's intervention in the Chamber of Deputies, which would have adopted therefore a motion of protest which expressed the determination to “*maintain the territorial integrity of the country and not to allow a disposition of the land under any name and for any compensation or un-pest*”²². The reference was clear to the loss of the Southern Bessarabia in exchange of Dobrogea and that the Chamber of Deputies of that time did not agree with this fact. In the same thematic trend, the censor was relating that Vasile Maciu insisted on whole pages on the clauses regarding Romania

¹⁷ *Ibidem*

¹⁸ Vasile Maciu, „Diplomația românească și recunoașterea independenței”, in Ștefan Pascu (coordinator), *Independența României*, București, Editura Academiei, 1977, p. 400-422

¹⁹ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, „Marea unire din 1918 și confirmarea ei pe plan internațional”, in Ștefan Pascu (coordinator), *Independența României*, București, Editura Academiei, 1977, p. 611-662

²⁰ C.H.N.A., fond. *The Committee for Press and Print*, nr. 30/1977, f. 16

²¹ *Ibidem*

²² *Ibidem*

in the preliminaries of peace between Russia and the Ottoman Empire, signed at San Stefano (including those referring to the territorial exchange), the author showing, said the censor, that these provisions imposed Romania the loss of a part of its territory (the Southern Bessarabia) in exchange for another territory, also Romanian, inhabited mostly by Romanians (Dobrogea). There were also raised in discussion the reproductions of the author of the statement submitted by the Romanian Government to the Peace Congress of Berlin, which included among others: Russia's territorial claims against Romania, the position and the unconvincing arguments of the Russian representative, the opinion of some Western diplomats and politicians who felt that Bessarabia should be "sacrificed", as well the discussion of the Article 45 of the Treaty of Berlin, which established the cession by Russia of the Southern Bessarabia²³. According to the censor's opinion, they insisted too much on I. C. Brătianu's protest at the Peace Congress of Berlin, of which its core was read with direct reference to Russia: "*our dismantling of a portion of our heritage would not be anymore only a deep pain for the Romanian nation, but it would break down in its bosom any trust in the strength of the treaties...*"²⁴.

Even more trenchant seemed to the censor the study signed by Mircea Mușat and Ion Ardeleanu²⁵. Being the most authorized voices under ideological aspect in the Romanian historiography at the time, he signed only some aspects that seemed to be susceptible. More than sure the points of view of the two authors were not anything else but the regime's official position on this matter. Among the most complex historiographic issues under political aspect on which both delivered, in referral censor opinion, was "*the proclamation on the Leninist principle of the self determination of peoples of the province autonomy, then of the independent Moldavian Democratic Republic*"²⁶. Interesting is bringing to the forefront of a Leninist principle, difficult to refute even by the Soviet historiography, just to strengthen the arguments of the two authors. More sensitive was considered the quotation from the decision of union "*forever with its mother Romania*"²⁷, adopted on March 27th 1918 by the Country Advice from Chisinau and also the information about the meetings that took place throughout the whole province to express the enthusiasm to the act of union. In the same spectrum the accent, too, can be considered by the censor of Mircea Mușat and Ion Ardeleanu's concerns to report in detail the events that led to the "*union of Bukovina with Romania through the November 28th 1918 decision of the Constituent Assembly in Chernovtsy, the reaction of the decisions in Ukraine*"²⁸. Finally, the censor was also concerned about the fact that in too many places appeared the idea that the union of Bessarabia with Romania was the result of the free will expressed by the popular masses of this province, under the right to self-determination.

Taking into account the names involved and the institutions under the aegis of which the volume appeared, the censor was bordered to say that such sensitive

²³ *Ibidem*

²⁴ *Ibidem*

²⁵ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*

²⁶ C.H.N.A., fond. *The Commitee for Press and Print*, nr. 30/1977, f. 17

²⁷ *Ibidem*

²⁸ *Ibidem*

issues presented in the two studies are well-documented and therefore they cannot be confuted. It came, however, with the proposal as the “*responsible editor, Comrade Academician Ștefan Pascu, to review in the light of the existing guidelines the reported pages, avoiding, if possible, the insistent repetitions and some of the inappropriate formulations*”²⁹. The censor’s position is still very shy to other occasions when he proposed punctually the elimination of one passage or another.

More such works meant to celebrate the events of 1877-1878 were passed carefully through the sieve of the communist censorship³⁰. In absolutely all the censors are very careful how they discuss about the Tsarist Russia’s attitude towards Romania in those years. In fact, there are, with few exceptions, the only issues raised by censorship, which shows a great care to spare the Soviet Union. In the essay about the collection of *Documents Regarding the War for the Independence of Romania, 1877-1878*³¹ there is a real obsession for this question. There were doubts of the censors to the necessity of presence of the large number of documents placed in the volume referring to the “*Russia’s intentions to resume the three districts of the Southern Bessarabia*”³², including the emphasis placed on the protest of the Romanian politicians of the time against the decisions of the Peace Congresses of San Stefano and Berlin, which have “*alienated the ancestral land*”³³ for Russia. Other sensitive issues raised in the contents of the documents that would see the light of the patterns were related, according to the censors, to the “*news about the imminent Russian invasion, then those regarding the actual entry of the Tsarist troops in Romania, disagreements arose between the Romanian and the Russian army, the last document (no. 317, p., 953-964), dated 1884, recovered the inventory of the damages suffered by Romania as a result of the passage of the Russian troops through the Southern Bessarabia, Muntenia and Oltenia (about 18 million lei, recognized only partially, but not paid by the Russians)*”³⁴. This last assertion is very interesting and exciting for the historian of that time and now having in view that the same phenomena were repeated with the same players at the end of the World War II. If you could say nothing about those last events, about the consequences of Russians’ crossing by Romania in 1877 here they wrote for the first time after 1948. Although the censor was seemed that the publication of these documents was a little bit forced, he concluded that “*being the case of the time documents we suggest their endorsement*”³⁵.

The same censors, however, were very harsh with Prince Carol who, in their opinion, was presented in positive colors in too many places of the collection. “*In some documents there are passages that bring accolades to Prince Carol, claims, according to which, once embarked on the land of Romania he became Romanian*”³⁶,

²⁹ *Ibidem*, f. 18

³⁰ *Ibidem*, f. 19

³¹ Ionel Gal (coordinator), *Documente privind războiul pentru independența României, 1877-1878*, București, Editura Academiei, vol. I, 969 p.

³² C.H.N.A., fond. *The Committee for Press and Print*, nr. 30/1977, f. 19

³³ *Ibidem*

³⁴ *Ibidem*

³⁵ *Ibidem*

³⁶ *Ibidem*, f. 18

says the note of opinion. The assertions were considered totally inappropriate and it was therefore proposed their disposal from the texts presented in this volume.

Interesting is also the point of view of the censor about the other major player of the independence war, the Ottoman Empire. Although, at least theoretically, this had to be blasphemed, since then (1877) and currently (1977) was part of the adverse camp, this has not happened, at least in the case of the present volume. Although the time documents were extremely hard with the Turks, the author of the note of opinion proposed to publish them, but only after the elimination of the invectives at Turkey's address³⁷.

In 1977, they saw the light of printing several other studies, articles of volumes of documents or books of author regarding the gaining of the independence by Romania in 1877-1878. All were carefully censored by the *Committee for Press and Print* by its abolition as a result of the Plenary of the Central Committee of the Romanian Communist Party of June 28-29th 1977, occasion on which they pompously used to announce the abolition of the censorship in Romania, but what did not happen in reality since the place of the *Committee for Press and Print* was taken by an invisible institutional censorship, but present at several levels, from the editor of the book, referents, editorial plan of institutions that did not include the inconsistent ideological works, typographies, which were ordered not to collect the works if they had no special stamp and signature of the publishing house (institution) that sent the manuscript, to the Central Committee, where a special commission was operating for the works of history. In fact, the censorship became harsher and more restrictive.

³⁷ *Ibidem*

DATA ON THE ARCHAEOLOGICAL BUILDING SITES COORDINATED BY THE REGIONAL MUSEUMS IN THE COUNTRY IN 1972

Mihaela GOMAN*

Abstract: *In this article, we aim to present some data on the archaeological building sites found in the coordination of the regional museums in the country, in 1972. The status of the archaeological excavations was either an autonomous one, through their own specialists, either one of collaboration, in this regard being specialists co-opted from other specialized institutions and museums. The archaeological research initiated by the regional museums across the whole country has imposed in the literature of specialty reference archaeological building sites, and the resulted archaeological materials would see the print in the content of the directories of the museums.*

Keywords: *archaeological building sites, museums, specialized institutions, collaboration, directories*

The archaeological excavations proposed by the museum institutions in the country in 1972 fall as a distinct component part in the *Planul unitar de săpături arheologice din R.S. România pe anul 1972 (the Unit Plan of the Archaeological Excavations from the S. R. of Romania in 1972)*, which was discussed and concluded within the Archaeological Commission with the session in Bucharest, on 18-19th May 1972¹. Along with the specialized institutions of the Academy of the Political and Social Sciences (the Institute of History and Archaeology in Bucharest, the Institute of History and Archaeology in Cluj², the Institute of History and Archaeology in Iași), the Museum of History of the S.R. of Romania and the Central Military Museum, around *fifty* county museums have proposed to undertake archaeological excavations, the status of the research being either one *autonomous*, that is, with own specialists, being one of *cooperation*, through the co-opting of some specialists from other institutions and museums in the country. The surveys, rescue excavations and archaeological excavations themselves were a considerable number of archaeological objectives from Paleolithic and up to the feudal era. The consolidation table drawn up for this purpose not only complies with the

* University of Oradea, e-mail: mihaela_goman@yahoo.com

¹ National Museum of Transylvania, *Fond Constantin Daicoviciu* (further on MNIT, *Fond C. Daicoviciu...*), C₂ 5478, 6c

² Mihaela Goman, *Date privind șantierele arheologice aflate în coordonarea Institutului de Istorie și Arheologie din Cluj în anul 1972*, în *Statutul istoriei și al istoricilor în contemporaneitate* (coord. Gabriel Moisa, Sorin Șipoș, Igor Șarov), Mega Publishing House, Cluj-Napoca, 2013, p. 307-318

alphabetical order of all the museums in the country, but at the same time specifies the locality, the objective, the team and the status of the archaeological researches. The great number of archaeological objectives being proposed to be researched provides convincing data about the extent of the archaeological researches started across the entire country through the conjunction of the common effort of the institutions empowered to that end.

The Museum of Aiud was to undertake archaeological excavations on the following *four* building sites, namely: Cicău (Roman, Hallstattian, pre-feudal settlement), Ormeniș (*Dacicus* and Roman settlement), Poiana Aiudului (Neolithic settlement) and in Aiud, the “Tinod” point (Roman settlement), the research status being one of cooperation with the Institute of History and Archaeology in Cluj, at Cicău, Ormeniș and Aiud – “Tinod” and with the History Museum of Transylvania from Cluj, at Poiana Aiudului, respectively the researchers from Cluj Iudita Winkler and Nicolae Vlăsa were part of the team working on the sites in question alongside the museum specialists, M. Takács and M. Chițu. We do not exclude the possibility to have even been respondents for sites. The Museum of Alexandria was to undertake archaeological excavations on *three* sites: Zimnicea (*Geticus* and necropolis settlement), Orbeasca de Sus (*Geticus* fortress) and Alexandria (*Geticus* settlement), the status of the research being also one of collaboration with the Institute of History and Archaeology of Bucharest, respectively on its part were to participate in the excavations in the sites mentioned order, A. Alexandrescu, Em. Moscalu and Constantin Preda.

The Museum of Arad, proposed for 1972, excavations on the following *four* building sites: Arad – Felnac (*Dacicus* settlements, Sarmatian necropolis), Vărădia de Mureș (Hallstattian settlement, 16th century fortress), Conop (Palaeolithic settlement) and Șiria (14th century fortress), the research status of being one autonomous in case of the first two - from the Arad Museum participating E. Dörner, M. Zdroba, M. Barbu and of cooperation in the case of the last two, respectively with the Institute of History and Archaeology of Bucharest, from which was to attend V. Boroneanț and with the Directorate of the Museums of History and Art (D.M.I.A.), which was to send its representative in the area³.

The Museum in Bacău proposed excavations in the following *seven* points: Vernești-Comănești (Neolithic), Oncești (Hallstatt), Răcăciuni (survey), Răcățiu (*Dacicus* fortress), Bacău (princely courts-feudal era), Borzești (princely courts) and the Casin Monastery (feudal era), the research status of being one autonomous, with one exception, at Borzești, where the excavations were being carried out in collaboration with the Directorate of the Museums of History and Art. We note the participation of some renowned researchers on behalf of the Bacău Museum, as well as Dan Monah, C. Buzdugan, V. Căpitanu, Vasile Ursachi, I. Antonescu.

The Museum in Baia Mare was to undertake archaeological excavations on *eight* archaeological building sites, namely: Bușag (Palaeolithic settlement), Oarța de Jos (Neolithic settlement and Bronze Age), Lăpuș (Hallstattian necropolis), Vad-Mînaștur (Bronze Age settlement), Călinești (*Dacicus* settlement), Sarasău (pre-feudal settlement), Călinești (pre-feudal settlement) and Chioar (feudal settlement), the research status being one autonomous only in two cases at Oarța de Jos and at

³ MNIT, *Fond C. Daicoviciu*, C₂ 5478, 6c, f. 1

Vad-Mînăştur, and to the other six one of collaboration, respectively at Buşag, Sarasău, Călineşti (pre-feudal settlement) and Chioar with the Institute of History and Archaeology from Bucharest, by M. Bitiri and Radu Popa, with the Institute of History and Archaeology, in Cluj at Lăpus, by Mircea Rusu, and at Călineşti (*Dacicus* settlement) with the Museum of History of Transylvania from Cluj, by Hadrian Daicoviciu and with Pedagogical Institute from Oradea through Sever Dumitraşcu⁴.

The Museum of Bistriţa proposed excavations on the following *four* building sites, namely: Bistriţa (feudal fortress), Fântînele (Celtic necropolis), Şirioara (pre-feudal fortress) and Ocnîţa (necropolis 4-5th centuries), the status of research being one autonomous at Ocnîţa and one of collaboration with the Institute of History and Archaeology of Cluj at Bistriţa by Gheorghe Arion and at Şirioara, by Mircea Rusu and Petru Iambor, and at Fântînele with the two institutions specialized in the city on the Someş, Institute and Museum, through Ion Horaţiu Crişan şi Tudor Soroceanu.

The Museum of Bîrlad was to undertake excavations and surveys in no fewer than *seven* representative points, namely: Măluştenei (Palaeolithic settlement), Trestiana (Neolithic settlement), Prodana (Carpathian necropolis), Prodana (13th century settlement), Bogdăneşti (necropolis from the 4th century), Bîrlad (pollsters in town) and Valea Seacă (settlement and necropolis from the 4th century), the research status being one autonomous in four of the said resorts (Trestiana, Prodana-Carpathian necropolis, Bogdăneşti and Valea Seacă) and one of collaboration at Măluştenei, with the Museum in Galaţi, by Mihalache Brudiu, at Prodana – the settlement in the 13th century, with the Institute of History and Archaeology in Iaşi, by Victor Spinei and for the surveys in Bîrlad town was expected the representative of the Directorate of the Museums⁵.

The Museum of Braşov proposed excavations within the following *five* archaeological reference stations, namely: Hărman (pre-feudal), Rotbav (bronze and Dridu), Feldioara (pre-feudal settlement), Rîşnov *Dacicus* settlement and Rîşnov - Roman castrum, the status of research being one autonomous at Rîşnov (*Dacicus* settlement) and in collaboration with Hărman and Rotbav with the Institute of History and Archaeology of Bucharest, by A. Alexandrescu and Alexandru Vulpe, at Feldioara with the representative of the Directorate of the History and Art Museums of Bucharest and at Rîşnov (Roman castrum) with the Institute of History and Archaeology, of Cluj, by Nicolae Gudea.

The Bucharest Museum proposed to undertake archaeological excavations and rescue excavations in *seven* distinct archaeological resorts from which *six* in their own autonomous regime, i.e. Curtea Veche (feudal), Străuleşti (pre-feudal and feudal settlement), Bragadiru (Latène settlement and 10th century), Dudeşti (Latène settlement), Buciumeni (16th century monument) and the Colentina Lakes (rescue excavations), and only one in collaboration, at Cernica, with the Institute of History and Archaeology in Bucharest, by Gh. Cantacuzino. It should be noted that some important nomination specialists, who at the time, were part of the personnel of the Museum in the capital as well as P. I. Panait, A. Ştefănescu, M. Turcu.

⁴ *Ibidem*, f. 2

⁵ *Ibidem*, f. 3

The Museum in Buzău was to undertake archaeological excavations on *two* building sites, namely at Cîrlomănești (*Dacicus* settlement) and Sudiți (Neolithic settlement), both in collaboration, first with the Institute of History and Archaeology in Bucharest, by Mircea Babeș, and with the second with the Museum of Ploiesti, by V. Teodorescu⁶.

The Museum of Caracal proposed to undertake archaeological excavations also on *two* building sites, namely at Romula (Roman settlement), and at Fărcașele (Neolithic settlement), both in collaboration, the first with the University, namely the Institute of History and Archaeology in Bucharest, by Dumitru Tudor și Mircea Babeș and the Base of Craiova, by M. Nica.

The Museum from Carei was to undertake archaeological excavations on *two* building sites, namely at Carei-Bobald (Latène settlement) and Pișcolt (Latène necropolis), the status of research being in both one autonomous, with the participation of I. Nemeti from the Museum. The Museum of Miercurea Ciuc proposed for 1972 to undertake archaeological excavations also on *two* sites, i.e. at Mihăileni (undetermined fortress) and Miercurea Ciuc (Coțofeni fortress), in both collaboration, the first with the Central Military Museum in Bucharest, by F. Marinescu, and the second with the Institute of History and Archaeology in Bucharest, by Sebastian Morintz.

The Museum in Cîmpulung Muscel was to undertake rescue excavations on the following *three* archaeological building sites, namely at Poienița (*Dacicus* settlement), Cîmpulung (17th -century necropolis) and Voinești (Roman thermals), all in collaboration, respectively the first with the Archeological Institute in Bucharest through Vlad Zirra, the second with the said Institute, by El. Busuioc, and with the representative of the Directorate History and Art Museums, and the third with the University of Bucharest, through Dumitru Tudor and the Central Military Museum, by Cr. Vlădescu⁷.

The History Museum of Transylvania from Cluj was to undertake excavations on *seven* archaeological building sites, namely to: Cheile Turzii (Palaeolithic and Neolithic settlement), Grădiștea Muncelului (*Dacicus* citadel), the Roman Limes, Sighișoara (Roman necropolis), Dăbâca (feudal fortress), Vințul de Jos (feudal settlement) and Pescari (feudal fortress), the status of research being one autonomous at the Roman Limes, through St. Ferenczi, at Sighișoara, through Ion Mitrofan and at Vințul de Jos, through M. Bunta and P. Gyulai and one of collaboration, at Cheile Turzii, with the Museum of Turda, through Nicolae Vlassa, at Grădiștea Muncelului with the Institute of Archaeology in Cluj and with the University of Cluj, by Constantin Daicoviciu, Hadrian Daicoviciu, Ioan Glodariu, Ioan Piso, D. Isac, Mihai Bărbulescu, at Dăbâca, with the same institutions in Cluj mentioned above, through Ștefan Pascu and Mircea Rusu and at Pescari with the Museum in Reșița, through St. Matei.

The Museum of Constanța proposed to undertake archaeological excavations on *ten* building sites, namely to: Bugeac (*Geticus* necropolis), Rasova (Hallstattian settlement), Constanța (various eras), Sacidava (Roman-Byzantine fortress), Dobromir (Roman settlement), Derwent (Roman-Byzantine settlement),

⁶ *Ibidem*, f. 4

⁷ *Ibidem*, f. 5

Medgidia (feudal settlement), Corbu (*Geticus* necropolis), Adamclisi (Roman-Byzantine settlement) and Capidava (Roman-Byzantine fortress), the research status being in the top eight, one autonomous, through the contribution of the specialists from museum M. Irimia, M. Bucovală, Gh. Papuc, E. Coman, and others, and one of collaboration, at Adamclisi, with the Institute of Archaeology of Bucharest, through A. Rădulescu and at Capidava with the same institute and with the representative of the Museums Directorate⁸.

The Museum of Corabia was to carry out excavations in *three* distinct archaeological resorts namely at Sucidava - Roman-Byzantine fortress, Sucidava - Roman necropolis and at Obîrșia Veche (pre-feudal necropolis), all in cooperation, concerned the first with the University of Bucharest, by Dumitru Tudor, and the other two with the base Craiova, by Gh. Popilian, Ol. Toropu and V. Neațu.

The Museum in Cristuru Secuiesc proposed carrying out archaeological excavations for 1972 only on *one* building site, namely at Rugănești (necropolis 4th century), in collaboration with the Museum of St. Gheorghe, by Zoltan Szekely and St. Molnar.

The Deva Museum was to undertake archaeological excavations on *five* building sites: Crăciunești (Palaeolithic settlement), Simeria (Hallstattian settlement), Cozia (*Dacicus* settlement), Vețel (Roman settlement) and Strei (Roman settlement), the status of research being one autonomous at Simeria and Cozia and one collaborative, at Crăciunești, with the Institute of Archaeology in Bucharest, by V. Boroneanț, at Vețel with the Museum of History in Bucharest, by L. Marinescu, and at Strei was to be sent the representative of the Directorate of the Museums⁹.

The Museum in Fălțiceni required the collaboration of the Institute of Archaeology in Iași and of the Museums Directorate, for the *single* archaeological building site where excavations were to undertake, namely at Baia (feudal settlement).

The Museum of Focșani proposed carrying out archaeological excavations on *two* building sites namely at Cîndești (Bronze Age necropolis) and Mărtinești (necropolis 3rd – 4th centuries) requiring, for the first, the working with the Institute of Archaeology in Iași, by M. Florescu, and for the second one with the Institute of Archaeology in Bucharest, by Gheorghe Bichir.

The Museum in Galați was to undertake archaeological excavations on the following *seven* building sites: Berești (Palaeolithic settlement), Băneasa (Palaeolithic settlement), Suceveni (Neolithic settlement), Smîrdan (Neolithic settlement), Puricani (Neolithic settlement), Barboși (Roman castrum) and Val Tulucești, the status of the research being one autonomous in the top five, with participation of the specialists from the Museum, Mihalache Brudiu and I. T. Dragomir, and one of collaboration at Barboși, with the Institute of Archaeology in Iași, by Nicolae Gostar and at Val Tulucești with the Institute in Iași and with the Museum in Piatra Neamț, through Silviu Sanie și V. Mihăilescu-Bîrliba¹⁰.

⁸ *Ibidem*, f. 6

⁹ *Ibidem*, f. 7

¹⁰ *Ibidem*, f. 8

The Museum of Gheorgheni proposed archaeological excavations on *two* building sites respectively at Lăzarea (feudal castle) and to Gheorgheni-Piritske, the first, in collaboration with the Museum of Transylvanian History and with the Museum from Tîrgu Mureş, by P. Gyulai and E. Zrinyi, and the second in autonomous regime, through the participation of the specialists from the Museum St. Molnar, D. Covacs and M. Tarisznyás.

The museum complex in Iaşi was to undertake excavations on the following *six* building sites: Dumbrava, Cotnari (*Geticus* fortress), Bălteni, Erbiceni, Cozia (Hallstattian settlement) and Hudum, the research status being one of collaboration the first three, respectively, with the Institute of Archaeology in Iaşi, by Silviu Sanie, the next two with the Museum in Suceava, through Dinu Marin, and the last with the Museum in Botoşani, by Victor Spinei¹¹.

The Museum of Lugoj proposed archaeological excavations on the following *five* building sites: Romanian: (Palaeolithic settlement), Budinţ (Neolithic settlement), Susani (Hallstattian settlement), Remetea-Pogonici (Hallstattian settlement) and Izvin (Dacia-Roman settlement). Only one, the one at Budinţ, anticipated to be scrutinized by the specialists from the Museum, while for the others they required the collaboration with the Institute of Archaeology in Bucharest, by Alexandru Vulpe and I. Stratan.

The Museum in Olteniţa was to carry out excavations on *three* archaeological building sites i.e. at Radovanu (Bronze Age settlement), Popeşti (6th century settlement) and Radovanu (Neolithic settlement), requiring the cooperation with the Institute of Archaeology in Bucharest, by Sebastian Morintz, M. Sânpetru and E. Comşa.

The Museum in Piatra Neamţ proposed excavations on the following *six* archaeological building sites: Coşerari (Neolithic settlement), Petricani (Neolithic and *Dacicus* settlement), Ghelăeşti (Neolithic settlement), Timişeşti (*Dacicus* settlement), Izvoare and Bâta (castrum survey). Only at Petricani and Izvoare they required the collaboration with the Institute of Archaeology in Bucharest, by Silvia Marinescu and Radu Vulpe, while on the others were to participate the researchers from the Museum, St. Cocoş and V. Bîrliabă¹².

The Museum of Ploieşti was to undertake excavations on *three* building sites namely at Ceptura (pre-feudal settlement), Tîrgşorul Vechi (Geto-*Dacicus*, Roman, post-feudal, feudal era) and Budureasca (*Dacicus*, pre-feudal era). Only at Tîrgşorul Vechi they required the collaboration with the Institute of Archaeology in Bucharest, by Gh. Diaconu, the others were to be examined by the experts of the Museum, under the co-ordination of V. Teodorescu.

The Museum in Reşiţa proposed excavations on the following *seven* archaeological building sites: Teregoa (Roman castrum), Pojejena (Roman castrum), Dalboşet (villa rustic), Reşiţa (feudal settlement), Pescari (feudal fortress), Ilidia (feudal fortress and settlement) and Dobra-Leuceşti (Paleolithic). For the first four they required the collaborating with the Institute of Archaeology in Cluj, by Constantin Daicoviciu, Nicolae Gudea, Dumitru Protase, Volker Wollmann, for the fifth with Museum of Transylvanian History, through St. Matei, the sixth going into

¹¹ *Ibidem*, f. 9

¹² *Ibidem*, f. 10

the sphere of interest of researchers from Resita, and the last requested, also the collaborating with the Institute of Archaeology in Bucharest, by FL. Mogoşanu.

The Museum in Roman was to carry out archaeological excavations in a *single* point, at Săbăoani (*Dacicus*) asking for the collaboration with the Institute of Archaeology in Iaşi, by Vasile Ursachi¹³.

The Museum in Satu Mare proposed excavations on the following *four* building sites, namely: Culciu Mare (Bronze Age settlement), Boineşti (Bronze Age fortress), Andrid (Bronze Age settlement) and Medieşul Aurit (*Dacicus* settlement), the research status being one autonomous for the first three, by Tiberiu Bader and one of collaboration for Medieşul Aurit, with the Pedagogical Institute from Oradea, through Sever Dumitraşcu.

The Museum in Sebeş was to undertake excavations on *two* building sites respectively in Sebeş (*Dacicus* settlement) and Daia Română (Neolithic settlement), both in collaboration, concerned first with the Museum in Alba Iulia, by I. Al. Aldea and the second with the Brukenthal Museum in Sibiu by Iuliu Paul.

The Museum of St. Gheorghe proposed making archaeological excavations on the following *four* building sites: Ariuşd (Neolithic settlement), Cernat (Neolithic settlement), Ghidfalău and Medişor. Just for the first reference archaeological site is required the collaborating with the Institute of Archaeology in Bucharest, through Ion Nestor, following that the others to be examined by the experts of the Museum, by Zoltan Szekely and St. Molnar.

The Brukenthal Museum in Sibiu was to carry out archaeological excavations in *four* representative resorts namely at Ghirbom (settlement Petreşti), Alba Iulia - Lumea Nouă (settlement Petreşti), Slimnic (*Dacicus* settlement) and Cîrţişoara (feudal settlement), all in collaboration as follows: with the Museum in Alba Iulia, by Iuliu Paul, with the Archaeology Institute in Bucharest, by Dumitru Berciu, with the Institute of Archaeology in Cluj, by Ioan Glodariu and Academy Center in Sibiu, through Th Năgler¹⁴.

The Museum of Sighişoara took into account excavations just in a *single* local point, i.e. Sighişoara - the Roman necropolis, asking for this purpose the cooperation with the Museum of Transylvanian History, through Ion Mitrofan.

The Museum in Slatina, proposed for 1972, archaeological excavations at *two* building sites, namely Vultureşti (Bronze Age settlement) and Slatina (rescue excavations), in both cases requiring the collaboration with the Institute of Archaeology in Bucharest, by Dumitru Berciu.

The Museum of Slobozia also required the collaboration with the same institution in Capital for carrying out of the archaeological excavation on the *three* reference-building sites, namely Lupşanu (Bronze Age settlement), Piscul Crăsanilor (*Dacicus* settlement) and Păcuiul lui Soare (Byzantine fortress) by Sebastian Morintz, Radu Vulpe and Petre Diaconu.

The Museum in Suceava proposed to undertake archaeological excavations on *nine* building sites as follows: Suceava (Neolithic settlement), Volovăţ-Burla (necropolis 5th century b.Ch.), Bosanci (necropolis 4th -3rd centuries), Svorîştea (necropolis 2nd -3rd centuries), Grăniceşti (Hallstatt and settlement 13th -14th

¹³ *Ibidem*, f. 11

¹⁴ *Ibidem*, f. 12

centuries), Botoșana (settlement 5th -6th centuries), Udești (settlement 6th -8th centuries), Volovăț (settlement 14th -15th centuries) and Suceava (feudal fortress), the status of research being in the order mentioned the following: collaboration with the Pedagogic Institute in Suceava, by Nicolae Ursulescu; with the specialists from the Museum (M. Ignat) on the following four sites; collaboration with the Institute of Archaeology in Iași, by Dan Gheorghe Teodor; collaboration with the Institute of Archaeology in Bucharest, by M. Matei and Al. Rădulescu; collaboration with the Museum in Bacău, through Al. Artimon and collaboration with the Archaeological Institute in Bucharest, by M. Matei¹⁵.

The Museum of Banat in Timișoara proposed to undertake archaeological excavations on *a single* building site, namely at Tibiscum (Roman settlement), the research status being one autonomous, through the participation of the specialists from the Museum, under the coordination of Marius Moga.

The Museum in Târnăveni was to undertake archaeological excavations also on *a single* site, namely at Bernadea (Neolithic, *Dacicus* settlement), requesting the collaboration of the Institute of Archaeology in Cluj and of the Museum of the Transylvanian History, through Ioan Glodariu and Nicolae Vlăsa.

The Museum of Târgu Mureș proposed the execution of archaeological excavations on *two* building sites, namely at Brîncoveni (Roman castrum) and Merești-Peșteri, the status of research being in both cases one of cooperation, respectively with the Institute of Archaeology in Cluj, through Dumitru Protase and with the Institute of Archaeology in Bucharest, by Petre Roman¹⁶.

The Museum of Târgu Neamț was to carry out archaeological excavations also on *two* building sites, namely in Petricani (Neolithic settlement) and Davideni (famous settlement in the Iron Age and pre-feudal), the research status being also one of collaboration on both sites, respectively with the Archaeological Institute in Bucharest and the Museum in Piatra Neamț, by S. Marinescu and with the Institute of Archaeology in Bucharest, by Ion Mitrea and Mircea Babeș.

The Tulcea Museum proposed archaeological excavations for 1972, on the following *five* building sites: Babadag (Hallstattian settlement), Doloșman (Greek-Roman fortress), Noviodunum (Roman fortress), Dinogetia (Roman fortress) and Iglia (Roman fortress), all in collaboration with the Institute of Archaeology in Bucharest, by Sebastian Morintz and Ion Barnea.

The Museum of Turda was to undertake archaeological excavations on *seven* building sites, namely: Cheile Turzii (Neolithic settlement), Gligorești (Neolithic settlement), Tureni (Bronze Age settlement), Turda - Roman castrum, Turda - Roman necropolis, Soporul de Câmpie (Hallstattian necropolis) and Moldovenești (pre-feudal fortress), the status of research being in the order indicated the following: for the first three sites one of collaboration with the Museum of the Transylvanian History in Cluj, by Nicolae Vlăsa and Tudor Soroceanu, for the fourth and seventh site they required the collaboration with the Institute of Archaeology in Cluj, by Constantin Daicoviciu, Mihai Bărbulescu and Mircea Rusu, and for the remaining sites would be co-opted museum specialists¹⁷.

¹⁵ *Ibidem*, f. 13

¹⁶ *Ibidem*, f. 14

¹⁷ *Ibidem*, f. 15

The Museum in Turnu Severin proposed the execution of archaeological excavations on *five* building sites: Balotești (*Dacicus* citadel), Drobeta - Roman castrum, Drobeta - Roman thermals, Cătunele (Roman castrum) and Turnu Severin (feudal church). Only on one site was required the collaboration with the Directorate of Museums, by Radu Florescu, on the other sites would be assigned specialists of the Museum as V. Perian, M. Davidescu, St. Baicu, Doina Benea.

The Museum in Zalău was to undertake archaeological excavations on *a single* building site, respectively at the Roman castrum from Buciumi, requesting in this respect the cooperation with the Institute of Archaeology in Cluj, and with the History Museum of Transylvania from the city on the Someș River, by Eugen Chirilă, Nicolae Gudea, Constantin Pop, V. Lucăcel.

The Museum of Craiova proposed archaeological excavations at the Roman castrum of Slăveni, under the guidance of Dumitru Tudor.

The Museum in Râmnicu Vâlcea was to investigate the paleontology complex at Bugiulești, through the participation of some experts in the field such as D. Nicolăescu-Plopșor, Al. Bolomey, and others.

The two Pedagogical Institutes in Oradea and, respectively Târgu Mureș then proposed archaeological excavations. Thus, the first Institute proposed to undertake excavations on the following *three* building sites: Medieșul Aurit (*Dacicus* settlement), Valea Neagră (*Dacicus* settlement) and Marca (*Dacicus* settlement). For the first site, they required the collaboration with the Museum of Satu Mare, by Tiberiu Bader, and for the other twos the responsibility was of the archaeologist Sever Dumitrașcu. The second Institute proposed excavations also on *three* building sites, namely: Bandu de Cîmpie (Roman-era settlement), Dedrad (Coțofeni settlement) and Sincai (Coțofeni settlement), asking for all three the collaborating with the Institute of Archaeology in Cluj, by V. Lazăr. Alongside these institutes appear mentioned the University of Iași and the Metropolitan Church of Moldavia in Iași. The first, by D. Marin, was to carry out archaeological excavations at Rîșești (Neolithic and Bronze), while the second, in collaboration with the Institute of Archaeology in Iași by Al. Andronic, was to carry out archaeological excavations at Hîrlău (the Royal Court)¹⁸.

If we provide a short assessment in relation to the number of the archaeological building sites proposed by each museum apart, for 1972, we note that 11 museums had in mind only one site, 10 museums two sites, 8 museums three sites, and 23 museums, more than three sites. If we consider all the archaeological sites, their number, for the year mentioned, it was 191.

It should be noted that according to archaeological excavations research status returned exclusively to the museum professionals concerned, as many were the cases in which the museums have asked for collaborating for several specialized institutions - the Institutes of History and Archaeology in Bucharest, Cluj and Iași, the Directorate of Museums of History and Art, including other museums. On the other hand, every Museum has undertaken the aim of publication of the archaeological material resulting from the excavations in the pages of their own directories. Most popular include: *Cercetărilorheologice* (the National Museum of History in Bucharest), *Acta Musei Napocensis* (Cluj), *Apulum* (Alba Iulia), *Sargetia*

¹⁸ *Ibidem*, f. 16-17

(Deva), *Castaneda* (Oradea), *Analele Banatului* (Timișoara), *Banatica* (Reșița), *Aluta* (Sf. Gheorghe), *Pontica* (Constanța), *Peuce* (Tulcea), *Istros* (Brăila), *Cercetări istorice* (Iași), *Memoria Antiquitatis* (Piatra Neamț), *Carpica* (Bacău), *Suceava* and others.

List of appendixes

Fig. 1. Table with the excavations proposed by museums in 1972 (MNIT, *FondConstantin Daicoviciu*, C2 5478, 6 c, file 6)

Fig. 2. Table with the excavations proposed by museums in 1972 (MNIT, *FondConstantin Daicoviciu*, C2 5478, 6c, file 12)

Fig. 3. Table with the excavations proposed by museums in 1972 (MNIT, *FondConstantin Daicoviciu*, C2 5478, 6c, file 16)

Fig. 1

1	2	3	4	5	6
XV. Muzeul de istorie al Transilvaniei- Cluj					
1 Cheile Turzii	așezare paleolitică și neolitică	N.Vlasa Z.Milea	colab.cu Muz.Turda		
2 Grădiștea Muncelului	citadelă dacică	C.Daicoviciu H.Daicoviciu I.Glodariu I.Fiso D.Isac M.Bărbulescu	colab.cu Inst.arh.Cluj și Univ. Cluj		
3 Limesul	roman	St. Ferenczi	autonomă		
4 Sighișoara	necropolă romană	I.Mitrofan Moldovanu	I d e m		
5 Dăbica	cetate feudală	St.Pascu M. Rusu	colab.cu Inst.arh.Cluj și Univ. Cluj		
6 Vințul de Jos	așez. feudală	M.Bunta P.Gyulai	autonomă		
7 Pesaari	cetate feudală	St.Matei	colab.cu Muz.Reșița		
XVI. Muzeul Constanța					
1 Bugeac	necropolă getică	M.Irimia	autonomă		
2 Rasova	așez.hallstattiană	M.Irimia	I d e m		
3 Constanța	epoci diverse	A.Rădulescu M.Bucovală E.Coman C.Stavru Z.Covacef	I d e m		
4 Sacidava	cetate rom.-biz.	C.Scorpan	I d e m		
5 Dobromir	așezare romană	R.Ocheșeanu	Idem		
6 Dervent	așez. rom.-biz.	M.Irimia	I d e m		
7 Medgidia	așez.feudală	Gh. Papuc C. Stavru	I d e m		

Fig. 2

- 12 -

2	3	4	5	6
XXXI. - Muzeul Satu Mare				
1 Culciu Mare	așez. bronz	T. Bader	autonomă	
2 Boinești	cetate bronz.	T. Bader	idem	
3 Andrid	așez. bronz	T. Bader	idem	
4 Medieșul Aurit	așez. dacică	S. Dumitrașcu T. Bader	colab. cu Inst. Ped. Oradea	
XXXII. - Muzeul Sebeș				
1 Sebeș	așez. dacică	I. Al. Aldea	colab. cu Muz. Alba Iulia	
2 Daia Română	așez. neolitică	Iuliu Paul	colab. cu Muz. Brukenthal-Sibiu	
XXXIII. - Muzeul Sf. Gheorghe				
1 Ariușd	așez. neolitică	I. Nestor Z. Szekely	colab. cu Inst. Arh. Buc.	
2 Cernat	idem	Z. Szekely	autonomă	
3 Ghidfalău		Z. Szekely	idem	
4 Medisor		Z. Szekely St. Molnar	idem	
XXXIV. - Muzeul Brukenthal-Sibiu				
1. Ghirbom	așez. ^P etrești	I. Paul Weinrich	colab. cu Muz. Alba Iulia	
2 A. Iulia-Lumea Nouă	idem	D. Berciu I. Paul	colab. cu Inst. Arh. Buc.	
3. Glimec	așez. dacică	I. Glodariu	colab. cu Inst. Arh. Cluj	

Fig. 3

- 16 -

2	3	4	5	6
XLV. - Muzeul Turnu Severin				
1 Salotești	cetate dacică	M. Bănu Z. Măruș	colab. cu Inst. Arh. Cluj.	
2 Drobeta	castru roman	V. Perian St. Baicu	autonomă	
3 Drobeta	terme romane	R. Florescu M. Davidescu	colab. cu Dir. Muz.	
4 Cătușele	castru roman	M. Davidescu D. Benea	autonomă	
5 Tr. Severin	biserică feudală	M. Davidescu St. Baicu	autonomă idem	
XLVI. - Muzeul Zalău				
1 Buciumi	castru roman	E. Chiriță N. Gudea C. Pop V. Lucăcel St. Simoc	colab. cu Inst. Arh. Cluj și Muz. Ist. Trans.	
Săpături propuse de institute pedagogice				
Inst. pedagogic Oradea				
1 Medieșul Aurit	așez. dacică	S. Dumitrașcu T. Bader	colab. cu Muz. Satu Mare	
2 Valea Neagră	idem	S. Dumitrașcu		
3 Maroa	idem	S. Dumitrașcu		

BYGONE TIMES AND FORGOTTEN PEOPLE?

Simona D. IENCIU*

Abstract: *The present paper proposes to itself to emphasize the complex personality of the cultured human Zaharia Macovei, the first professor of Literary history at Facultatea de Litere in Oradea. Zaharia Macovei was not preoccupied only about the history of literature, but about the history of the Romanian ancestry. Under the lead of the historian Nicolae Iorga, he elaborated at the Sorbona University in Paris a doctorate thesis with the title: 'Le problème de l'union de tous les Roumains et la pensée française (1845-1918) ', which was never published.*

Key words: *Zaharia Macovei, the 'Iconar' movement, History, the Romanian Union, French opinion.*

There are poets and poets, linguists and linguists, historians and historians, who live in times and times. All of these categories of intellectuals differentiated only by aspect, can be capped by only one, that of Human. Each one of them is born Human, yet the certainty that they remained Human is only given by the fire of times which burns through to the essence. That is how Zaharia Macovei was, known under the pseudonym E. Ar. Zaharia, he was a Human. Before being a poet, journalist, editor and translator, but also with other preoccupations, such as that about the history of the Romanian nation, especially the period previous to the union of the Romanian Principalities from 1918. He was a Human who stifled his advancement for survival.

Where does the passion for National history of this cultural man come from?

Zaharia Macovei is mentioned by G. Călinescu in *Istoria literaturii române la subcapitolul Suprarealiști bucovineni*, dedicated to the Iconarus, his origins being in Bucovina (the locality Horodnicu de Sus)¹. The 1918 Union became one of the precious 'icons' of the bucovinean spirituality. The literary youth, that was already looking for several years for its path, dissatisfied by the obvious and constant marginalization of the province by the centre and, also, by the type of modernism in great demand at the time, coagulates for the first time, around the energetic Mircea Streinul, who, together with Ion Roșca, suggests to himself to 'affirm new forms of art in the bucovinean literature'². The young Zaharia Macovei adjoins to them, to the generation of young people on the road to self-definition, a

* Ph.D. student, French teacher at the 'Emanuel' Baptist High school, Oradea,
E-mail: sienciu@yahoo.com

¹ George Călinescu, *Istoria literaturii române*, Ed.Litera Internațional, București, 2001, p.369

² *România literară*, București, Nr.10/2005, p.10

³ *Ibidem*, p.12

‘young constellation, lively, active...’, as he will call it³. The goal of the magazine was to build a new romanian spirituality the word ‘Iconar’ (icon-painter) being chosen to become a sort of catch-word and activity symbol, meaning ‘the affirmation of a conception about art, in which the return to the icons of the soul enlightens itself in spiritual hopes’.⁴

In August of 1993, Mircea Streinul and Iulian Vesper create the collection ‘Iconar’, that will be under the auspices of the Graphic Arts Institute ‘Glasul Bucovinei’, where the majority of the young people remembered above was signing. The collection will later on transform into a publishing house, being, at first, under the same auspices and becoming independent later. At the Iconaru publishing house appeared in 1935 one of Zaharia Macovei’s first poetry volumes, entitled ‘Stihuri, metafore si imagini românești’.⁵

The passion for history mixes up with his bucovinean origins, origins that will take him to the ‘icon-painter’ poets circle, where he finds intellectuals full of local and national patriotism, who will light up in his soul the symbols of identity of the Romanian nation and its marks along its tumultuous history. Led by his passion for history, but also from the desire to study the sources of French thinking vis-à-vis our country’s history track, in the year 1938, Zaharia Macovei obtains a scholarship in Paris, where, under the leadership of the big historian Nicolae Iorga, whom he met back in the country through his daughter, he composes his doctorate thesis. In France, in Sorbona, he follows the compared literature courses by J. M. Caré and the ones of French literature by Charles Bruneau. Here he achieved his doctorate thesis in French: ‘*Problema unitatii tuturor romanilor si gandirea franceza (1845-1918)*’.

The author did research in the biggest libraries in France: The National Library, The Sorbona Library, The Saint-Geneviève Library in Paris, The Poitiers University Library. The thesis, typewritten, was sent to the Principal of Romanian School from France, the professor N. Iorga, through Victor Ianculescu, the general consul of Romania in Paris, in september 1940. His writting was about to be published in France, but the terrible political events of the time did not allow the editorial execution.⁶

Starting from the principle that thought precedes action, the author of this writting watched the way in which the french opinion, through its audacity and clearness of ideas, anticipated long before the political realization of Romania Mare, meanwhile Romania, winning its rights during the First World War, has seen, finally, the reconstruction of the natural ethnic borders, recognised by the big statesmen at the Peace Conference from 1919.

The history of the Romanians keeps the memory of a few of its rulers who tried to unite all of the Romanian countries in one state, a dream appealing to all the Romanians, but whose realization, although short term, costed the forerunners a lot of effort.

⁴ *Viața românească*, 2009, nr.1-2, București, p.33

⁵ *Ibidem*, p. 34

⁶ Historical information in this writing is taken from the doctorate thesis created by Zaharia Macovei, named “ *Le problème de l’union de tous les Roumains et la pensée française (1845-1918)*“, found as a manuscript.

The natural setting of Dacia Felix was disrupted by the subsequent political events. The geographic union, and with it, the political union, were dismembered; to the right and to the left, greedy neighbours have snatched, under various pretexts, the wealthiest provinces. Transilvania was the first one to be stolen, and it remained a thousand years under Hungarian domination. But, on one side and the other, passing the borders and gathering the same Romanian nation under its own legitimate lead was frequently tried. Mihai Viteazul paid with his life for his hard to accomplish mission, after he conquered Transilvania and Moldova. Other provinces were about to follow up. But this dream of uniting the Romanian provinces wrenched from the body of the country was also dreamed by the Romanian leaders from Moldo-Valahia, as, also, the clairvoyant spirits of the latin Occident.

The author analyses, in equal measure the pro opinions and the cons as being truthful samples for forming an opinion, favorable to Romania, or not. Often, these opinions turned out to be wrong, scanty in information, and sometimes to be the expressions of foreign interests: Austrian, or, rather than otherwise, Hungarian. Through opinion, the author understands 'the entirety of ideas, claims, principles figured in the problem of Romanians' unity inside its geographical, political, ethnical borders'. The viewpoints of all the historians, publishers, literate men, travelers to Romania or diplomats, are highlighted by the author, because they represent the French spirit and opinion related to Romania, supporting it in its fights and expectations or stopping it from achieving its goals. The author has done research on the documents referring to the Romanian unity problem, be it about papers by French authors or articles published in the French magazines, starting with 1875.

The French opinion, intelligent, persevering, wise and prophetic has helped and continues to contribute to the reconstruction of an independent state and to the return of the brethren from the Romanian lands to a bigger Romania. The European opinion in its ensemble was not indifferent to the events in Romania. Frequently, it expressed its interest and it even reacted to the problems brought up by the Romanian nation, problems that had a considerable echo in the opposition press, extreme as a political hue.

The political tendencies and national Romanian aspirations were closely analyzed and often held with magnificent zeal. Romania was fairly known to the European public from the XIX century, proof is the big number of studies dedicated to Romanian issues, studies which outweigh the normal extent in the XX century. All this interest concerning the unity of Romanians is the proof of a profound sympathy for the Romanian nation. The French elite, even the middle class, has followed the evolution of events favorable to the realization of Romania Mare and has shown a considerable attachment.

The pro-romanian feeling was alive in the French opinion, from the origins, and for more than a century, this feeling has grown more as the fights of the Romanians accentuated. Following the chronology of the events, and researching the documents of the time, there was always found a warming echo in the French opinion, echo touched by all that is going on the shores of Danubius and in the Carpathian Mountains. This opinion, sustained by a rigorous documentation, expresses constantly a true French political view whose realization meets the general interest of both France and Europe. It is, sometimes, about a fully personal

expression, but the author is, then, one of those visionary forerunners whose thinking unsettled the old state of things.

Before 1866, interest in Romania was intensely manifested and it was intriguing to see the contour of the ideal Romanian borders traced with precision and hardihood, in a time when the two principalities, Moldova and Valahia were yet to be united under the same leader. These ideas, of a united Romania, with the people gathered, pierces from the amount of publications and official documents, as from diplomatic correspondence. The union of Romanians takes symbolic proportions in the French opinion of the XIX century.

After a diffident start, the events that take place inside Romania wake a rising interest in France, and also a strong and deep sympathy. Starting from 1771 (Valcroissant's opinion), the issue of union is updated and its importance emphasized through various diplomats or writers, such as: Hugo (1828), Bois-le-Comte (1834), Huber(1838), Mortignac (1838); through newspapers: *Le Constitutionnel* and *Le National*, to which must be added a set of filoromanians as: L.A.Vaillant, E.Regnauld, H.Desprez, E.Quinet, A.Thomas, in whose works Romania Mare appears just like a clear dream, an imminent historical necessity. This corresponds to the fervid revolutionary period among 1842-1848.

After the 1848 revolution, the sympathy proof and understanding abound, Romania appears like a small state in the making, an ally of the new ideas, set in motion and worth by the Occident. Likewise, the issue of unity finds a spirited interpretation in the magazines and newspapers of the time from Paris, among which *Revue de Deux Mondes*, and under the feather of E. Jouve (1855) A. Ubcini (1855), P. Bataillard (1856), and others who were foreseeing and supporting the union of the Principalities, not without a certain concern for the other romanians who were not in the new political organism, but for whom the day of Romania Mare will come, from Nistru to Tisa, and then all the way to the Black Sea. Opinions alike are also emitted by E.About, Bailleux de Narissy, G. le Cler, L.Buloz, Ulysse de Marsillac, Garibaldi and others, equally as important, among which the emperor Napoleon the 3rd. This thing concerns the union of the Principalities, the election of Cuza and the reign of Carol I.

For the period that starts around the year 1875, there exists a multitude of testimonies favorable to the Romanians. Starting with L.Hugonnet and E.Reclus, E.Marbeau, Dumarest, E.About, A.d'Avril, L .de Rosny, E.Picot, Nenoti Garibaldi ,Ch.Benoist, A.de Gubernatis and others, and from the press: *Revue de Deux Mondes*, *Revue de Paris*, *Nouvelle Revue*, *Revue du Monde Latin*, *Revue Politique et Littéraire*, *la Revue Politique et Parlementaire*, *Le Temps*, *Le Figaro*, *L'Estafette*, *Le Correspondant* etc. The events that have determined a special consideration are: the Russian-Turkish war from 1877-1878, the reign of Carol I, the kingdom from 1894, the inclination towards Germany and the transilvanian process from 1894 and 1896. To estimate their just value, it is sufficient for us to underline that, among them, none has disputed Romania's right to claim the territories populated by their brothers, on the contrary, they have admitted that the European policy is the one that led to the disruption of the Romanian nation, destroying its unity. Some of them exceed by far the normal level of general opinion allowed at the time, such as Gambetta, or the Italian Garibaldi. Gambetta has, on countless occasions, highlighted the importance of the Romanian problem, which does not remain a local

one, but it is considered of European importance. Thereby, Paul Deschanel quotes from one of L. Gambetta's letters: 'It is impossible to understand the evolution of the situation from the Occident, wherefrom the solution of the french-german problem may devolve, without thinking about Romania. The Romanian problem is one of European importance'⁷.

Regarding the problem of the unity of all Romanians, whose unity of ancestry, of language, of traditions, of aspirations is confirmed by all of those who have written about Romania, as for the accomplishment of the ideal of Romania Mare, including in its vast area all of the Romanian population scattered under diverse foreign domination, the french opinion, where it does not have satisfying information, is content with speaking in a general manner, without attacking the principle of romanians' union necessity.

It is at first a time of inner interrogation, of fatal uncertainty, of enthusiasm slashed by the vigor of the adverse parties, yet a period of clear political precision, just like in the beginning of the XIX century, when the interest was expressed in a romantic and sporadic manner; then the problem becomes the center of some ideas, of a sterling campaign of research and fights, the almost historical documentation period of the matter which, sometimes, weakened after the European political agreements, often rekindled by the hardships of the Romanians from Transilvania, becomes an authentic slogan for this ending of century.

Thus, through a simple look of curiosity, it gets to a natural desire, a kind of vitality expansion, fatal. Now will start the attentive analysis of the issue, with the examination of the complications on a continental level. Afterwards, this dream is penciled increasingly conspicuous, luminous, imperative; it grows, it matures, it amplifies, reaching to paroxysm, to the crucial historical moment, when one gesture would be enough to overturn a whole result of fortunate events. This corresponds to the final aspect of the problem, with the achievement of Romania Mare. It was a logical conclusion of the principles highlighted by France and, especially, the natural consequence of the execution of the nationalities' principle, inaugurated after the 30-year war through the Westfalia treaty. Thanks to this modern principle, the European states have changed their appearance; the Polish, Italians, Serbian-Croatians, Romanians, Czechs have earned the right to dispose themselves, to group by the affinities, the ancestry, manners, their language or their national aspirations.

The outlook which detaches from the displayed French opinion is that Romania must contain in its natural borders all populations of Romanian descent; this is a historical imperative; it is a deed of human justice; is the capitalization of the modern principle of the independent nationalities; it's a guarantee of security taken for the future and for peace in south-oriental Europe. Romania must reconquer its territory, the right and the future, despite the vicissitudes of its history. A proper historical moment will certainly rise when the Romanian nation will be capable to reunite its scattered population. Romania will have to choose between full freedom and total obedience, this circumstance implying extremely serious consequences for the entire Europe, central and occidental, and even for the policy of the latter. The forming of Romania Mare is an ideology promoted equally by both the Romanians and the French.

The XX century is characterized by an increase in prestige for the Romanian nation. The movement and the balcanic war from 1912-1913 can be mentioned, that

posed more amply the problem of an united Romania. In this regard, the majority of newspapers, magazines and known French publications have expressed themselves: *Revue des Deux Mondes*, *Journal de Genève*, *Européen*, *Petit Parisien*, *Revue Hebdomadaire*, *Le Radical*, *La France*, *Revue Bleue*, *Revue de Nations*, *Petit Journal*, etc. and authors such as: A.Chéradame, R.Henry, René Pinon, A.Gauvain, G.Hanot and others. The beginning of the First World War poses the problem for the last time and in a decisive manner. The French opinion is trenchant: Romania must earn its brothers. It will enter the fight along with the Allies which represent the justice of the nations. All the periodicals mentioned above, in addition to others, have expressed themselves for Romania Mare, as well as a number of intellectuals and diplomats of first rank. This whole period constitutes an unexpected fortune which has reached its goal at the Peace Conference in 1919.

In regards to the situation of the geographical borders, political, properly political, the reality must be considered so: the majority of authors, being sufficiently informed, meaning the general opinion of the French public, was giving to the Romanians almost actual limits, the only difference is due to the lack of statistical precision or from an exaggerate desire of not burying remains of other nationalities in the new national organism. Thus, the modifications unfavorable to the Romanians, gathered by various authors, represent the hesitations of those who were afraid of future complications.

Generally, the French opinion recognizes our right at the actual borders: moreover, it outran the Peace Conference regarding Transylvania, Banat and Bucovina.

For Transylvania, the territory beyond the Carpathians to Tisa, the French opinion is almost unanimous referring to this subject: it recognizes the presence of a very powerful ethnical element, those of the Romanians, before returning in the future political boundaries of Romania.

Maramureș, Crișana și Banat, homogeneous part of a Romanian province, with a few foreign infiltrations, must, in equal measure, return in the arm of its mother nation.

Bucovina is overall considered a Romanian principality because it was snatched from the Moldovian principality. The diverse Ruthenian, Hungarian, Germanic and other washes haven't changed its initial character, which remains wholly Romanian, except for a small part in the extreme north where the ruthenian population is dense enough, a result of the Austrian colonization policy. The French opinion is no stranger to the causes and the reason. It appreciates the surface, the population, the economic role of the region, the historical meaning of first rank for Romania Mare. It concludes that an integral concession of this province imposes itself. Thereby, the Bucovina problem was posed ultimately with the occasion of the entry in the war of Romania in 1916. Besides this, the Russians, did not want to give up on the northern part and were asking even for the capital, Cernăuți, but Brătianu refused to agree to these claims. Then, Bucovina will enter entirely in the national limits of the reconstituted Romanian state.

As for Basarabia, it cannot be about a natural restoration to Romania in the same circumstances, in the same logic of events. Certain authors pronounced themselves on its restoration to Romania, but as long as the Russians were still guarding it, there were no high hopes. Since Russia has become an ally of France,

the French opinion kept quiet on the problem of Basarabia; it was rarely told that Basarabia is Romanian and it must return to Romania. From the moment when the French-Russian agreement took effect, the Basarabian problem is not on the agenda, like in the German and Austrian press. However, there are found some important testimonials from both the French and the Russians. The Nistru is a Romanian river and it must be comprised between the Romanian frontiers, but this brings into discussion more complex problems, as Russia changes its governance, tarism becomes communism. As a result of the occurred circumstances, Basarabia returns to the Romanian realm, according to the desire of the nation, purely Romanian. This fortunately dovetails with the opinion of a few French authors.

About other borders of the Romanian nation, about other latin brothers, the Romanians from the Empire, from Tesalia, Makedonia, Hungary, Bulgaria, Serbia and even from Russia, the opinions are highly various. Taking into account the movements of population that took place over time, the impossibility of uniting them into a dacian realm is recognized. But, a few visionaries, here and there, and certain publishers have foreseen the building of a Romanian state that would spread all the way through to the Adriatic Sea and Constantinopol. However, there would be at least a material impossibility, particularly that those few minority groups, in the center of Romania, had already protested, and were doubting about the viability of such repartition. It exists, therefore, outside the actual Romanian borders, just how it was recognized at the Peace Conference from 1919-1920, an important number of Romanian populations: 100 000 romanians in Iugoslavia, 300 000 in Bulgaria, 800 000 in Makedonia, 500 000 in Russia, 80 000 in Hungary, without adding those from America, or those who form small, isolated groups in other places. For the latter, whatever the French opinion may say, the time hasn't come yet.

The writers and publishers who spoke up to a certain extent against the full realization of the Romanian ideal, constitutes a minority in relation to a considerable number of opponents, and their opinions were groundless, driven by diverse subjective reasons. No one ever in France tried to oppose to the just claims of Romanians from everywhere. If the French have declared themselves for *statu quo* in Occidental Europe, they have noticed pretty soon how unpredictable it was to maintain a situation which became unstable.

I have seen that the origins of this way of thinking, at first a deification and platonic love, are vague and frail; how it becomes stronger, steadier, more daring, to express further in a categorical manner to, finally, achieve its last goal. There are cases when authors read into future with a mathematical precision and with the power of prophets. With a kind of propelling force necessary to each start, it becomes more and more impregnated by mysticism and ardor, wins little by little the big channels of public opinion and it appears as an invincible power. This is the moment when things get to their apogee. After a critical period, towards september-october 1914, december 1916-1917, the idea wins, acquires wings and becomes the headline. The definite result of this fight on European opinions, in which the French thinking always keeps the initiative, is, doubled by the efforts of the Romanians during the war, the realization of Romania Mare. So, the dreams, the prophetic cogitations and the desires of the majority of French thinking are achieved. France's final position regarding to romanians' revendications is illustrated not only in the

press from the years 1919-1920, but also at the Peace Conference, and also its subsequent attitude towards Romania. It is in France's interest for Romania to keep its shape gained through union, as it is in Romania's interest to have it by its side.

Thanks to France, its ideas and its help, a cherished ideal was realized in its most magnificent form, thanks to the sacrifices made by the Romanians for so many centuries, and while other nations have seen us as prey for their never satisfied appetite, France has always given us frontiers and large soaring.

Zaharia Macovei returns to the country, in July of 1941, due to the Second World War, with the thought that he will come back soon to finish and support his prodigious work, which never happened. It is left behind, untapped, but full of meaning, this thesis which, after becoming an Oradea academician, he left as a legacy to the posterity.

Our problem is, then, posed this way: Till when will we wait for Europe, France, to recognize our national values, no matter they are ideals or individuals, to believe in us, to support, as long as we do not grand our ancestors, whose value is validated by times, the credit that they deserve learning from them, making their writings and teachings known? Where was France's faith in Romania lost? Looking at the careless way that French people often relate to Romanians.

OMUL MODERN ȘI CONTEMPORAN ÎNTRE NEVOI, ASPIRAȚII ȘI CONSUMISMUL RELIGIOS

Ioana-Cosmina BOLBA*

Abstract: *What modernity shows nowadays as a form of knowledge of the human being, this need of absolute is totally different than the one in Renaissance and Protestant Reform, where the religious life is based on the practice of rigor, renunciation and spiritual fulfillment at the expense of welfare.*

The reform brings with it an idea that seems to assemble somehow the modern society of a good God, who not only that wants us to be happy but also rich and saturated. If modern society put the accent on the technologic, scientific and economic progress, which mean a world of consume, then we can object that consumerist mentality is at odds with Christian law and practice. Consumerist law in our understanding means each tendency of obtaining the maximum for himself, but consciously or not, this is cultivating selfishness, separation and fight.

The needs and aspirations of the postmodern human being are of pecuniary type which makes that religious life can, less and less, find its place in the postmodern society. A postmodern social system is regarded more and more like a functioning one in the absence of virtues, and it remains to be seen in what measure the religion (Christianity) can send an authentic spiritual perspective.

Key words: *needs, aspirations, religion, postmodernity, consumption*

„Dacă voim să salvăm omul și civilizația sa, azi în derută, să nu venim cu formele care amenajează elegant un staul ci să-i reconstruim ordinea spirituală printr-o totală aderare la o rațiune superioară a lucrurilor născută din divinul contact cu absolutul”¹.

Într-o epocă consumistă și secularizată, promovarea valorilor morale și a preceptelor creștine, ține mai degrabă de o întoarcere în trecut decât de nevoile prezentului. Pentru creștinul contemporan cu societatea de consum, a trăi frumos și plinar pare un derizoriu existențial în contrast cu cerințele zilei. Societatea postmodernă caută religiosul mai mult pentru rolul său terapeutic în plan psihic al conștientului și subconștientului colectiv. De asta secolul XXI se află în fața unor provocări și schimbări în care creștinismul trebuie să găsească puterea de a născoci soluții autentice omului însetat de nevoia de absolut. Dacă creștinismul este o „relație” a omului cu om și a omului cu Dumnezeu, atunci omul modern în fața unei societăți puternic industrializate, de un prea mare consumism „șterge” noul om la modul real, în defavoarea celui spiritualizat.

* PhD Candidate, Doctoral School in History, University of Oradea.

¹ Ernest Benea, *Mic tratat de înțelepciune și virtute*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001, p. 12.

Descompunerea omului modern între nevoi și aspirații este o temă vastă. În lumea contemporană schimbările de natură religioasă, psihologică sau socială sunt ușor vizibile. Dacă domeniul tehnic are un avânt considerabil și cât se poate de permisiv, aceeași constatare o putem detecta și în ceea ce privește viața socială. Pentru a-și dezvolta propria demnitate, omul modern are aspirații ce țin de mai mult de aspecte politice, sociale sau economice. Demersul religios rămâne totuși o constantă a umanității, chiar dacă „spiritul uman balansează între existență și aspirație, între ontologie și axiologie”². Dacă „poziția omului este dată de relația cu Divinitatea, cosmosul, semenii și sine”³ atunci și aspirațiile/nevoile sale se raportează la acești factori. Transformările psihologice, morale și religioase la nivelul societății contemporane, au creat o platformă de mentalități asupra valorilor morale moștenite. Dacă omul modern necredincios a „înlocuit adevărul cu utilitatea și plăcerea”⁴, omul religios este „îndreptățit să fie optimist, nefiind stăpânit de neliniștea metafizică a morții, infinitului și neantului”⁵. Aspirațiile și nevoile sunt componente ce țin de latura umană, de spirit și de intelect. Apartenența la un grup poate influența receptivitatea spre religiozitate. „O înțelegere deplină a grupurilor religioase din lumea modernă presupune nu numai familiarizarea cu atmosfera, ethosul, sentimentele colective, elanurile spirituale și inspirația caracteristic religioasă, ci și o receptivitate emoțională față de acesta”⁶. În ciuda faptului că, omul modern a pierdut abilitatea de a se raporta la sacru, el găsește circumstanțe de a nu părăsi zona spiritualității pe deplin. Chiar dacă activitățile sale zilnice nu sunt preponderent activate în zona religiosului, nevoia de absolut, de miracol se circumscrie unui firesc existențial. Acest om modern „este sofist și realist, sceptic și credincios, temător și îndrăzneț, căutător și inspirat, voluntar și contemplativ, arbitrar și drept”⁷. Aspirațiile sale, dincolo de natura socială și economică, au și ceva spectaculos: „refugiul în spiritualitate și credință”⁸, pentru a rămâne într-un fel conectat la Divinitate. Omul religios (teocentricul) înțelege „jocul între progres și regres neducând nicăieri”⁹, așa cum omul social (antropologicul) înțelege să elaboreze o întreagă știință a vieții sociale. Dacă un „sistem social modern este tot mai mult perceput ca operând în absența virtuților”¹⁰, atunci Biserica are rolul de a optimiza virtuțile și morala pentru păstrarea moștenirii spirituale. Deși omul modern își trăiește neliniștile induse de domeniul vieții publice, acesta refulează transcendental în cele din urmă și se regăsește ființial în comuniunea spirituală. Pelerinajul modern are tocmai această latură de „regăsire spirituală”, de terapie colectivă, fiind un „barometru care indică schimbările specifice de percepție ale trăirii religioase”¹¹.

² Petre Țuțea, *Omul-tratat de antropologie creștină*, Editura Timpul, Iași, 2008, p. 35.

³ *Ibidem*, p. 51.

⁴ *Ibidem*, p. 422.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Bryan Wilson, *Religia din perspectivă sociologică*, Editura Trei, 2000, p. 27.

⁷ Petre Țuțea, *op. cit.*, p. 416.

⁸ Valentin-Lucian Beloiu, *Miracolul în viața omului modern. O monografie sociologică a pelerinajului*, Editura Christiana, București, 2015, p. 17.

⁹ Petre Țuțea, *op. cit.*, p. 415.

¹⁰ Bryan Wilson, *op. cit.*, p. 61.

¹¹ Valentin-Lucian Beloiu, *op. cit.*, p. 18.

Aspirațiile și nevoile omului modern sunt azi niște moșteniri a mai multor societăți în care viziunea religioasă asupra vieții este înlocuită de sindromul „mall” și „gadget-uri”, ceea ce face ca percepția socială să se modifice la nivel uman. Dacă în trecut religia dădea solemnitate relațiilor interumane, în lumea modernă „comunitatea naturală a dispărut în parte: oamenii au încetat să mai trăiască, să mai învețe, să se mai joace, să se mai căsătorească și să moară în interiorul aceleași comunități”¹². Percepțiile și scopurile religioase au suferit și ele niște modificări pentru funcționarea sistemului social modern. Astfel, în pelerinajul actual întâlnim scopuri și nevoi mai mult pragmatice, decât spirituale: găsirea unui loc de muncă (fie în țară, fie în altă parte a lumii), ameliorarea unor conflicte familiale sau sociale, sănătate, căsătorie, și, undeva în „fundal” liniște sufletească sau mântuire. Observăm că, cerințele pelerinului contemporan sunt în ton cu necesitățile vremii, cu divergențele sociale și personale ale fiecăruia. Dacă „sentimentul religios scutește omul de chinul căutării adevărului și al întrebărilor fără răspuns”¹³, atunci „dezvrăjirea modernă a lumii”¹⁴ poate fi o prezență dătătoare de sens.

Omul modern, între nevoia de siguranță materială și nevoia de absolut, poate să găsească căi de accedere spre un echilibru personal. Într-o lume în care resortul e mai mult de ordin economic, și „profanul tinde să se extindă în defavoarea sacralului”¹⁵, orice neliniște existențială constituie un raport între omul devenit credincios și societatea consumistă. În încercarea de a înțelege omul și sensul său în societatea modernă, *transdisciplinaritatea* vine să reconsidere relația omului cu societatea, înțelegerea lumii prezente prin cunoașterea unitară a naturii umane: „finalitatea ei este înțelegerea lumii prezente, unul dintre imperativele ei fiind unitatea cunoașterii”¹⁶.

Resorturile consumismului religios.

Lumea în care trăim a ajuns la nivelul în care consumul a devenit punctul central al existenței noastre cotidiene. Încurajată de interese materiale (în detrimentul celor spirituale), societatea de consum generos aplicată spre nevoi stringente (achiziții de ultimă oră, tehnică performantă) accelerează ritmul vieții pentru a-și satisface clientela: „ceea ce caracterizează societatea de consum este universalitatea faptului divers în comunicarea de masă”¹⁷. Interesant este faptul că, binefacerile consumismului sunt percepute ca niște miracole. Putem remarca o ciudată inversare a scării valorilor: miracolul creștin/religios vs. „miracolul” consumismului. Pentru omul religios, relația cu societatea consumistă poate fi o provocare ontologică care să „traducă” demersul comercial în cel spiritual. În ciuda opacității consumiste, omul modern nu și-a pierdut definitiv legătura cu divinitatea, aspectul religios al vieții fiind totuși o constantă. Călătoriile spirituale, turismul

¹² Bryan Wilson, *op.cit.*, p. 154.

¹³ Petre Țuțea, *op. cit.*, p. 408.

¹⁴ Jean-Pierre Sironneau, *Milenarisme și religii moderne*, Editura Dacia, Cluj-Napoca 2006, p. 96.

¹⁵ Claude Riviere, *Socio-antropologia religiilor*, Polirom, Iași, 2000, p. 158.

¹⁶ Basarab Nicolescu, *Transdisciplinaritatea. Manifest*, Polirom, Iași 1999, p. 53.

¹⁷ Jean Baudrillard, *Societatea de consum. Mituri și structuri*, Editura Comunicare.ro, București, 2008, p. 40.

religios ori pelerinajul sunt tot atâtea aspecte ce țin de împlinirea umanului și a sfințeniei.

Societatea de consum depășește cu mult limitele date de religie și de rasă. Apare astfel un fel de consumism necreștin, dar și unul creștin, ce „vrea să se întemeieze pe învățătura generală creștină”¹⁸. Oricât ne-ar încânta valorile lumii consumiste, nu pot acoperi „lipsurile” cauzate de neîmpliniri spirituale, psihice sau sufletești. În lumea „creștinilor” consumiști de păcate și avuții, trăirea autentică religioasă rămâne totuși o viabilă și veritabilă salvare. Consumismul religios dat de marketizare și mediatizare în masă, se aliază astfel celui social, economic. Progresul științei și al economiei de consum nu sunt bariere în calea Bisericii sau al credinței. Dar excesul lor, poate dăuna grav conștiinței colective sau individuale.

Există o legătură între existența consumatorului și pelerinul de rând. Pelerinul- consumator de călătorii sacre își permite să aspire la miracole, consumatorul-„pelerin” prin mall-uri aspiră la miracole de moment, efemere dar în trend cu societatea de consum. Cele două aspirații, mirajul de a avea (acel „pipăit” al omului sacru dezvoltă în postmodernism eleganța atingerii de divinitate) cu fascinația de a fi în ton cu societatea sunt perspective ale omului modern și contemporan. Dacă pelerinajul în postmodernism e aceea „stare de călătorie în sine”¹⁹, consumismul poate deveni și religios prin natura obiectelor ce derivă din comercializarea lor. Pentru unii creștini consumiști, pelerinajul poate deveni o sursă importantă de bani, o „afacere”, un „bussines” din care fiecare are de câștigat: pelerinul „consumă” obiectele așa zis „sfințite”, comerciantul bani. Dar cele mai profitabile momente de consum religios, rămân sărbătorile creștine, marketizate și „consumate” de moment. Agapa creștină, comuniunea sacră la întâlnirea cu Dumnezeu, sunt tot atâtea posibilități de consum. Dacă pentru omul autentic spiritual acestea sunt surse de vitalizare spirituală și creștere duhovnicească, pentru „creștinul” –consumist sunt doar privilegii de a beneficia de miracolul efemer al bunăstării materiale.

Pentru creștinul contemporan trăind într-o lume consumistă relația interumană poate suferi în fața omului nou supus consumului. „Omul interior” se regăsește foarte puțin în „omul exterior” supus mereu transformărilor tehnologice sau laice. „Omul industrial, actor al propriei sale vieți, se transformă astfel în consumator de lucruri, pe care instituțiile le produc pentru el. Această alienare are consecințe uneori neașteptate și paradoxale (...) Consumul în realitate ia timp, iar cu cât sunt mai multe lucruri de consumat, cu atât timpul devine un bun mai rar”²⁰. În acest sens, nevoile și aspirațiile umane suferă și ele niște mutații de ordin material. Ele se circumscriu unei societăți în care timpul este alocat consumului în defavoarea unei trăiri autentice, a dorinței de a avea mereu ceva nou. Era „shopping-ului” și a „mall-ului” devine încet, dar sigur, modul de viață al omului postmodern. Postmodernismul „coboară în stradă, merge la manifestație, este fățiș,

¹⁸ George Remete în <http://www.crestinortodox.ro/morala/spiritualitate-consumism>

¹⁹ Phillippe Boutry, „Ipostaze ale fenomenului religios: aparițiile mariale, pelerinajele și portul vâului”, în Cristina Gavriluță, *Sacru și Californizarea culturii. Șapte interviuri despre religie și globalizare*, Editura Paidea, București, 2008, p. 119.

²⁰ Jean-Pierre Dupuy, *Ordres et desordres. Enquetesur un nouveau paradigme*, Seuil, Paris, 1982, p. 85.

nu secret, este agresiv, persuasiv, primitiv, nu retractil, muzical, esoteric, enigmatic”²¹.

Se pare că, pentru creștinul postmodern, a fi contemporan cu societatea de consum poate părea un derizoriu existențial în contrast cu cerințele zilei. Regăsirea „antropologicului” cu „teocentricul” poate avea loc doar în plan existențial, acolo unde, sacrul înâlnește profanul ca o dezbatere transcendențială despre viață și moarte. Consumismul religios, cel de publicitate sau trend, devine un creștinism de profit și nu de valoare morală. Creștinismul secolului XXI poate oferi o alternativă la o societatea devoratoare de consum. El este „mistic, spiritual, interiorizat la lumea tehnologiei ce invadează cotidianul și spațiul privat”²². Avem de a face în postmodernism cu nou tip de curent antropologic, ce se mulează pe cerințele societății și, nu pe credința autentică. Cel nou refuză tradiția, valorile morale, responsabilitatea provocând mai degrabă suferință și dizarmonie între oameni. Neavând conștiința păcatului, omul postmodern refuză virtutea în favoarea păcatului văzut ca o bunăstare mai degrabă, decât ca o faptă reprobabilă.

Semn al unei lumi în derivă în detrimentul ofertei de consum, pelerinajul poate deveni o alternativă la un mod de socializare spirituală, un „schimb” autentic de trăire mistică, în care fiecare om se regăsește pe sine în toată umanitatea lui. Paradoxul postmodernismului este acela că, în ciuda ofertei generoase de consum, lumea revine la religie, (cu toată bunăstarea materială) semn că, credința autentică e singura ce mai poate remedia bolile spirituale ale omului de consum, singura ce ține lumea pe linia de plutire spre Dumnezeu. Ascensiunea umană e dată de „renașterea duhovnicească și înaintarea spre lumină”²³ pentru păstrarea identității spirituale și a creștinismului.

RO: „Această lucrare a beneficiat de suport financiar prin proiectul “Excelență interdisciplinară în cercetarea științifică doctorală din România – EXCELLENTIA” cofinanțat din *Fondul Social European*, prin *Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013*, contract nr. POSDRU/187/1.5/S/155425.”

²¹ Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc*, Editura Humanitas, București, 1999, p. 173.

²² Cf. Eduard, Florin Tudor, 2002

²³ Nichifor Crainic, *Sfințenia –împlinirea umanului* (curs de Teologie mistică), Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 1993, p.130.

PARTICULARITĂȚI PRIVIND RECRUTAREA PERSONALULUI ÎN CADRUL IMM-URILOR

*Mălina Lucia TURCUȘ**

Abstract: *While the population of the globe is growing faster than ever, the population of our country is lower and lower with an effect on the next years when the people over 60 years old will be more than a half of all population of the country. In the conditions of an economical development, when entrepreneurs need more labor force, they have less people looking for a job, fact that creates an imbalance in the labor force market. This situation should change the criteria the entrepreneurs take into account when they select their employees, criteria that are underlined in the body of the text.*

Keywords: *SMEs, entrepreneurs, labor force, employees*

1. Conceptualizare

Întreprinderile mici și mijlocii formează un sector în continuă mișcare și baza oricărei economii. Prin flexibilitatea și adaptabilitatea lor, prin dinamica și demografia lor, stimulează mediul de afaceri și contribuie în cea mai mare parte la formarea de noi locuri de muncă. Importanța lor este cu atât mai mare cu cât chiar și marile societăți au făcut parte într-o anumită perioadă din sectorul IMM-urilor, iar activitatea desfășurată de acestea se bazează tot pe produsele și serviciile IMM-urilor.

Definirea societăților mici și mijlocii se poate realiza ținând cont atât de delimitarea geografică în care acestea își desfășoară activitatea, cât și de instituția la care ne raportăm. Chiar și în cadrul unei singure economii există mai multe definiții ale IMM-urilor, rezultate din limitele valorice ale anumitor indicatori, limite stabilite de diversele instituții publice.

Numărul IMM-urilor în ansamblu și distribuția lor pe clase de mărimi și sectoare de activitate influențează în mod semnificativ indicatorii de performanță economică. De asemenea, IMM-urile sunt adaptate mai bine structurilor de piață moderne, fiind o sursă principală de inovare și creștere economică și având o contribuție decisivă la sporirea mediului concurențial în economia de piață.

IMM-urile din România au un aport însemnat la crearea locurilor de muncă, însă contribuția lor la creșterea economică nu este suficient de ridicată. Dacă se abordează IMM-urile din perspectiva relației ocupare-valoare adăugată, rezultatele pot conduce la concluzia greșită că acestea reprezintă un sector mai puțin eficient din punct de vedere al valorificării resurselor umane și materiale. Acest fapt se datorează, pe de o parte, transformărilor structurale petrecute în economia românească, în procesul de adaptare la competiția pe o piață globalizată, iar pe de altă parte,

* PhD Candidate, Doctoral School in Sociology, University of Oradea;

procesului incipient de maturizare și consolidare a regulilor pieței, a inițiativei private insuficient dezvoltate dar grav afectată de criză și a capacității antreprenoriale încă slabe și nesuținute corespunzător. Ca urmare, întreprinderile mici și mijlocii au devenit o sursă din ce în ce mai importantă de locuri de muncă dar păstrează vulnerabilități majore, fiind încă departe de nivelul piețelor mature din Europa¹.

Tabelul nr 1. Exemple ale definirii IMM-urilor

	Microîntreprinderi	Întreprinderi mici	Întreprinderi mijlocii
Comisia Europeană	1. Mai puțin de 10 angajați; 2. Cifra de afaceri < 2 milioane euro Sau 3. Active totale < 2 milioane euro	1. Mai puțin de 50 angajați; 2. Cifra de afaceri < 10 milioane euro Sau 3. Active totale < 10 milioane euro	1. Mai puțin de 250 angajați; 2. Cifra de afaceri < 50 milioane euro Sau 3. Active totale < 43 milioane euro
World Bank	1. Mai puțin de 10 angajați; 2. Cifra de afaceri < 100.00 dolari 3. Active totale < 10.000 dolari	1. Mai puțin de 50 angajați; 2. Cifra de afaceri < 3 milioane dolari 3. Active totale < 3 milioane dolari	1. Mai puțin de 300 angajați; 2. Cifra de afaceri < 15 milioane dolari 3. Active totale < 15 milioane dolari
OECD	a. Între 1 - 4 angajați (microîntreprinderi) b. Între 5 - 19 angajați (întreprinderi foarte mici)	Între 20 - 99 de angajați	Între 100 – 500 de angajați

Sursa: Recomandarea nr 2003/361/CE, World Bank definition, Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) definition, Fitch (2006)

2. Dificultăți ale IMM-urilor din România

Analizând cele prezentate mai sus se susține ideea conform căreia întreprinderile mici și mijlocii au un rol decisiv în buna funcționare a oricărei economii. Există nenumărate studii în care sunt expuse și analizate dificultățile întâmpinate de acestea. Astfel Consiliul Național al Întreprinderilor Mici și Mijlocii din România a realizat o clasificarea a acestor dificultăți în funcție de dimensiunea firmelor, după cum urmează:

¹ Dragoș Pîslaru, Ileana Modreanu, *Contribuția IMM-urilor la creșterea economică-prezent și perspective*, Editura Economică, București, 2012, p. 38-39.

Tabelul nr. 2 Diferențierea dificultăților în funcție de mărimea IMM-urilor

Nr. crt	Dificultăți în activitatea actuală a firmei	Dimensiunea firmelor		
		Microîntreprinderi	Întreprinderi mici	Întreprinderi mijlocii
1	Scăderea cererii interne	59,73%	55,29%	78,26%
2	Birocrația	55,25%	55,88%	52,17%
3	Fiscalitatea excesivă	54,82%	53,53%	43,48%
4	Inflația	47,04%	45,29%	39,13%
5	Controalele excesive	45,35%	44,12%	43,48%
6	Corupția	37,48%	35,88%	43,48%
7	Concurența neloială	37,82%	35,88%	17,39%
8	Accesul dificil la credite	20,56%	30,59%	26,09%
9	Concurența produselor din import	19,46%	17,06%	21,74%
10	Angajarea, pregătirea și menținerea personalului	19,29%	18,24%	17,39%
11	Instabilitatea relativă a monedei naționale	15,91%	18,82%	21,74%
12	Calitatea slabă a infrastructurii	15,31%	13,53%	17,39%
13	Creșterea nivelului cheltuielilor salariale	14,64%	12,35%	8,70%
14	Costurile ridicate ale creditelor	13,79%	12,35%	30,43%
15	Întârzieri la încasarea facturilor de la firmele private	11,17%	20,59%	17,39%
16	Obținerea consultanței și training-ului necesar firmei	6,09%	6,47%	8,70%
17	Scăderea cererii la export	6,09%	7,06%	0,00%
18	Neplata facturilor de către instituțiile statului	5,41%	7,65%	4,35%
19	Cunoașterea și adoptarea acquis-ului comunitar	4,40%	3,53%	0,00%

Sursa: Carta albă a IMM-urilor

Analiza dificultăților în funcție de dimensiunea întreprinderilor, evidențiază următoarele: fiscalitatea, controalele excesive, inflația, concurența neloială, angajarea, pregătirea și menținerea personalului, creșterea nivelului cheltuielilor salariale și cunoașterea/ adoptarea acquis-ului comunitar sunt percepute ca dificultăți în frecvență invers proporțională cu mărimea întreprinderilor; procentajele organizațiilor care resimt instabilitatea relativă a monedei naționale și obținerea consultanței/ trainingului necesar firmei cresc odată cu amplificarea dimensiunii IMM-urilor; birocrația, accesul dificil la credite, întârzierile la încasarea facturilor de la firmele private, scăderea cererii la export și neplata facturilor de către instituțiile statului afectează mai des firmele mici, iar scăderea cererii interne, corupția, concurența produselor din import, calitatea slabă a infrastructurii și costurile mari ale creditelor impactează mai frecvent întreprinderile mijlocii².

² Ciprian Nicolescu et. al, *Carta albă a IMM-urilor 2015*, Editura Sigma, București, 2015, p. 48.

3. Angajarea personalului în cadrul IMM-urilor

În România, în anul 2015, populația este stratificată astfel: persoanele cuprinse cu vârsta între 0 și 14 ani reprezintă 14,49% din populația totală, cei cu vârsta între 15 și 24 ani, 10,94%, persoanele cu vârsta între 25 și 54 ani sunt 45,92% din total, cei între 55 și 64 ani sunt 12,92 % iar populația cu vârsta de peste 65 de ani reprezintă 15,73% din total³. După anul 1989 populația României a înregistrat o scădere dramatică a natalității, înregistrându-se în ani consecutivi spor natural negativ. Pentru anul 2015 în România, sporul natural calculat până la finele lunii septembrie era de -0,3% rezultând dintr-o rată a nasterilor de 9,14 nașteri la 1000 de locuitori iar cea a deceselor de 11,9 decese la 1000 de locuitori⁴. În condițiile în care activitatea economică este în expansiune, așa cum reiese și din tabelul nr. 3 iar numărul persoanelor care pot fi angajate într-o activitate economică în România este într-o scădere continuă, se poate anticipa apariția unei crize a locurilor de muncă. În ultimii 200 de ani populația globului a ajuns la peste 7 miliarde de locuitori, în condițiile în care în anul 1800 se înregistra doar 1 miliard.

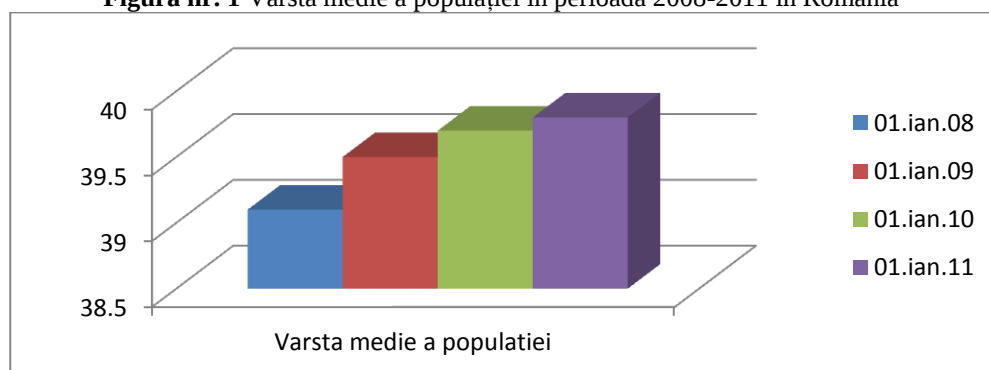
Tabelul nr. 3 Performanțele firmelor în 2015 față de 2014 pe clase de mărimi

Nr. crt	Performanțele IMM-urilor în 2015 față de 2014	Dimensiunea firmelor		
		Microîntreprinderi	Întreprinderi mici	Întreprinderi mijlocii
1	Mult mai bune	1,19%	1,79%	4,35%
2	Mai bune	24,17%	25,00%	30,43%
3	La fel	56,40%	61,90%	52,17%
4	Puțin mai slabe	12,30%	9,52%	13,04%
5	Mult mai slabe	5,94%	1,79%	0,00%

Sursa: Carta albă a IMM-urilor 2015

Dacă în anul 2011, conform Institutului Național de Statistică vârsta medie a populației era de 39,8 ani, vârstă medie ce caracterizează țările cu o populație adultă⁵ situația este îngrijorătoare atunci când se urmărește evoluția acesteia:

Figura nr. 1 Vârsta medie a populației în perioada 2008-2011 în România

Sursa: date prelucrate de către autor

³ www.cia.org

⁴ www.cia.org

⁵ Adriana Ciuchea et. al., *România în cifre- Breviar statistic*, 2012, p. 12-16.

În cadrul IMM-urilor, selecția personalului se realizează de cele mai multe ori de către persoane care nu au ca și specializare resursele umane. Elementele care se au în vedere pentru diferențierea candidaților pentru un post disponibil, sunt prezentate în cele ce urmează:

Tabelul nr. 4 Diferențierea criteriilor de apreciere a salariaților în funcție de dimensiunea IMM-urilor

Nr. Crt.	Elemente pe care întreprinzătorii le apreciază ca fiind cele mai importante la salariații cu care lucrează	Dimensiunea firmelor		
		Microîntreprinderi	Întreprinderi mici	Întreprinderi mijlocii
1	Experiența	67,40%	75,88%	69,57%
2	Cunoștințele și abilitățile de specialitate	49,70%	52,35%	52,17%
3	Competențe în domeniul de activitate	47,84%	51,76%	26,09%
4	Spiritul de responsabilitate	44,54%	52,94%	65,22%
5	Conștiinciozitate	46,23%	32,35%	34,78%
6	Inteligența	34,21%	42,35%	47,83%
7	Gradul de implicare în firmă	31,67%	38,82%	52,17%
8	Capacitatea de efort	31,16%	19,41%	43,48%
9	Fidelitatea față de firmă	26,42%	27,06%	30,43%
10	Scoala absolvită	18,88%	15,88%	4,35%
11	Abilitățile de lucru în echipă	16,68%	25,88%	21,74%
12	Comportamentul civilizat	17,95%	13,53%	21,74%
13	Recomandări	13,97%	10,00%	0,00%
14	Limbile străine cunoscute	8,13%	4,71%	8,70%
15	Competențele informatice	3,30%	4,12%	0,00%

Sursa: Carta albă a IMM-urilor, 2015

Experiența, cunoștințele și abilitățile de specialitate, precum și competențele în domeniul de activitate ocupă primele locuri în topul criteriilor de departajare realizate de către antreprenorii IMM-urilor. Se observă că pe măsura creșterii dimensiunii firmei, scade accentul pus pe competențele din domeniul de activitate și pe școala absolvită, luându-se într-o măsură mai mare în considerare gradul de implicare în firmă, capacitatea de efort, fidelitatea față de firmă și spiritul de responsabilitate.

Concluzii

Rolul important al IMM-urilor în economie este incontestabil. Performanțele realizate de către întreprinderile mici și mijlocii sunt deseori motorul economic al unei societăți, în condițiile în care reprezintă veriga cea mai mare a societăților în ansamblul lor. Pornind de la mediul economic în care societățile își desfășoară activitatea, se poate trage concluzia că deși acestea au reușit în mare măsură să depășească criza economică mondială, se confruntă cu un nou dezechilibru, dar de această dată pe piața forței de muncă. Acest dezechilibru influențează activitatea economică a IMM-urilor,

îngreunând procesul de recrutare al personalului. Așa cum rezultă din prezenta lucrare, în detrimentul școlii absolvite, a competențelor lingvistice și informatice ori a recomandărilor sunt mai apreciate, în cazul IMM-urilor cu mai mult de 50 de angajați, gradul de implicare în firmă, capacitatea de efort, fidelitatea față de firmă și spiritul de responsabilitate, elemente care nu sunt legate în mod direct de nivelul de educație al personalului. Sporul natural negativ și tendința de îmbătrânire a populației vor afecta într-o măsură din ce în ce mai mare IMM-urile din punct de vedere al forței de muncă, în condițiile în care nu se iau măsuri preventive în această direcție.

RO: „Această lucrare a beneficiat de suport financiar prin proiectul “Excelență interdisciplinară în cercetarea științifică doctorală din România – EXCELLENTIA” cofinanțat din *Fondul Social European*, prin *Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013*, contract nr.POSDRU/187/1.5/S/155425.”

RECENZII
BOOK REVIEWS

**ANTONIO FAUR (COORDONATOR), EVREI ÎN
LAGĂRE ȘI GHETOURI DIN EUROPA ÎN TIMPUL
CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL (JEWS IN
CONCENTRATION CAMPS AND GHETTOS FROM
EUROPE DURING THE SECOND WORLD WAR),
CLUJ-NAPOCA: ACADEMIA ROMÂNĂ. CENTRUL DE
STUDII TRANSILVANE, 2015. ISBN 978-606-8694-08-5.**

At the end of May, 2014 the University of Oradea in collaboration with the Centre of Research for the History of Jews “Eva Heyman” organized the international conference *The Jews in concentration camps and ghettos from Europe during the years of the Second World War*. The present volume contains the contributions of University professors and researchers from Romania, France, Italy, Poland and Hungary.

The volume *Jews in concentration camps and ghettos from Europe during the Second World War* is structured in two important sections: 1. The Jews in concentration camps and ghettos from Europe during the Second World War and 2. *The Published Memories* having as central topic the Holocaust.

In his *Foreword* to the present volume, Antonio Faur points out that the history of Holocaust was ignored during the communist times and only in the last 25 years these dramatic events from the year 1944 started to be revealed to the large public. Very few people know about the existence of ghettos even here, in Oradea.

Carol Iancu opens the volume with the paper *Le systeme concentrationnaire du regime de Vichy et l'internement des juifs*¹. The author focuses firstly on the emigration and politics of interior before Second World War of the French state. The politics of France was favourable to immigration. The economic crises reduced the number of foreigners from abroad. Then, the author focuses on the legislative framework and Jewish existence during the regime from Vichy. It was enacted at first an article of law which stipulated that the dangerous individuals for the national security must have been kept in a special centre of residence. In October 3, 1940, the new regime of Vichy published the “Statute of Jews”. The Jews were defined according to the number of their Jewish grandparents. The author focuses on the difficult conditions of life of the Jews from the contrary Vichist regime. In the opinion of the author, even France who was in other times so open to foreigners was so restrictive to Jews and the anti-Semitism was growing.

The author Wacław Wierzbieniec in the article *Towards extermination and Holocaust: The Rzeszow Ghetto as a Site of Tragic Jewish Fate during the Second*

¹ Carol Iancu, „Le systeme concentrationnaire du regime Vichy et l'internement des Juifs” in Antonio Faur (coord.), *Evrei în lagăre și ghetouri din Europa în timpul celui de-al doilea război mondial*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj- Napoca, 2015, p. 35- 52.

*World War*²wrote on the life of Jewish community in Rzeszow who had more than 20 rabbis between 16th century and the outburst of the Second World War.³ Zionist movement knew a period of effervescence before World War II and 600 of Jewish youth members emigrated in Palestine. In 1939, after the occupation, the Jews formed Judenrat. The next step of the German occupant was to organize the creation of ghettos. In the opinion of the author, Nazis tried to prevent Polish citizens from helping the Jews. If a Pole helped a Jew, he risked death penalty. The ghetto of Rzeszow remarked through insalubrity and miserable conditions offered to the Jews. In the ghetto they were Jews who worked for German army, Gestapo and gendarmerie.⁴ The author reveals that, between 7 -13 July 1942, it took place a major Jewish deportation from Rzeszow⁵. The author points out, that also it was not an organized resistance against *Fascism*, the Jewish community was not passive. Several Jews from Rzeszow were involved in Resistance movements. There were also Polish citizens who risked their lives to help Jews to escape from Nazis, concludes the author. The city of Rzeszow was liberated on August 2, 1944. It seems that the number of surviving Jews was only of 700- 800 of Jews⁶. Even in the aftermath of Holocaust, antisemitism reverberated as the returned Jews tried to regain their property back. Representative is the Kielce pogrom that covered Rzeszow and Rzeszow province (in June, 2 people were killed and in August, 3 people were killed). Today, only a Jew from Rzeszow (from Cracow) declared he is a Jew⁷.

Cornel Sigmirean in the study *Evreii din Târgu Mureș. Ghetou și Holocaust* (*The Jews in Târgu Mureș. Ghettoization and Holocaust*)⁸, the author points out that in Târgu Mureș, in 1941, there were living 5 639 of Jews. At the outset of communism, they were 1000 left⁹. In the opinion of Ladislau Gyemant, the traumas of the Holocaust affected the Jewry, they never could regain the status and the population number existing in the interwar period.¹⁰ It seems that the Jews were firstly atested in XVI th century in Târgu Mureș. First Prayer House from Târgu Mureș dates back from 1830 and, at the end of the XIX th century, the first Sinagogue was built on the street Aurel Filimon. In the interwar period, it started the construction of the Sinagogue from Galați Street. Until the beginning of the Second World War, the Jews played a significant role in the city of Târgu Mureș. In Hungary, the presence of the Jews in the Bolshevic revolution was obvious. The law numerus clausus enacted by the government of Teleki Pal admitted only 6% of

² Waclaw Wierzbieniec, "Towards extermination and Holocaust: the Rzeszow Ghetto as a site of tragic Jewish fate during the Second World War" in Antonio Faur (coord.), *Evreii din lagăre și ghetouri...*, p. 53- 70.

³ *Ibidem*, p. 54.

⁴ *Ibidem*, p. 58.

⁵ *Ibidem*, p. 61.

⁶ *Ibidem*, p.68.

⁷ *Ibidem*, p. 70.

⁸ Cornel Sigmirean, "Evreii din Târgu Mureș. Ghetou și Holocaust" ("The Jews in Târgu – Mureș: Ghettoization and Holocaust", in Antonio Faur (coord.), *Evrei în lagăre și ghetouri...(The Jews in concentration camps and ghettos...)* p. 71- 89.

⁹ *Ibidem*, p. 71.

¹⁰ *Ibidem*, p.72.

the students to be Jewish.¹¹ The anti-Jewish law from 1938 limited to 20% the number of Jews that practiced liberal professions or had public functions.¹² The law enacted in 1939 defined the Jews according to racial criterias¹³ In 1941, the third antisemite law stipulated that the ones who have two grandparents Jews are Jews. Starting with 4 April, the Hungarian authorities took measures against the Jews. At May 3, the Jews from Târgu Mureș were brought in the ghetto. 7500 of Jews were kept in the ghetto. The ghetto was in a space from the Brick Factory. On May 27, the deportation of the Jews started and after 4-5 nights, the deportees arrived to Auschwitz. The children, the elders over 55 years old and the ill people were sent to gas rooms (to death), while the rest of the group considered good for work were sent to work. 5 million of people, mostly Jews arrived to Auschwitz, is the opinion of the author.¹⁴ Only a few thousands of people escaped alive from Auschwitz. The author considers the Holocaust *the absolute expression of hatred*.¹⁵

Antonio Faur in the article *Un spațiu al violenței și terorii practicate în anul 1944, asupra locuitorilor evrei: Ghetoul din Oradea (An area of violence and terror practiced, in 1944, on the Jewish inhabitants: the Ghetto of Oradea)*¹⁶ brings into discussion the numerous memories that was published in the aftermath of Holocaust that bring more information about it. At the beginning of May 1944, in Oradea, it was created the biggest ghetto, in that time, of the Jews from Hungary and Northern Transylvania. 30 000 of Jews were forced to live there.¹⁷ Another ghetto from Oradea was a smaller one and there lived 5000 of Jews.¹⁸ In the opinion of the author, the Hungarian authorities equaled the Nazi authorities with their cruelty. In 1946, The Peoples' Court from Cluj – Napoca inquired the survivors of concentration camps to testify against Nazi war criminals.¹⁹ The author, using some Jewish testimonies, tries to reconstitute the untold story of the Holocaust.

Michael Iancu in the article “Le camp d’Agde du midi de la France et les Juifs qui furent internes pendant la deuxième guerre mondiale”²⁰ makes the specification that the camp of Agde, near Montpellier, was created to house Spanish refugees at the end of Spanish civil war, then to host 6000 of people of other nationalities among whom were a lot of Jews.²¹ The rabbi Schilli made a report, underlining the bad material situation of the Jews. On the other hand, we have the

¹¹ *Ibidem*, p. 76.

¹² *Ibidem*, p. 77.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, p. 87.

¹⁵ *Ibidem*, p. 89.

¹⁶ Antonio Faur, “Un spațiu al violenței și terorii practicate, în anul 1944, asupra locuitorilor evrei: Ghetoul din Oradea” (An area of violence and terror practiced, in 1944, on Jewish inhabitants: the Ghetto of Oradea) in Antonio Faur (coord.), *Evrei în lagăre și ghetouri... (The Jews in concentration camps and ghettos...)*, p. 90- 104.

¹⁷ *Ibidem*, p. 91.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, p. 92.

²⁰ Michael Iancu, “Le camp d’Agde du midi de la France et les Juifs qui y furent internes pendant la deuxième guerre mondiale”, in Antonio Faur (coord.), *Evrei în lagăre și ghetouri... (The Jews in concentration camps and ghettos)*, p. 105- 122.

²¹ *Ibidem*, p. 105.

testimonies of the imprisoned that emphasize, the same, the lack of food, the precarious conditions of hygiene, the interdiction of man and women to see each other, the persistent hunger, the badly quality of food. The author points out that the camp of Agde was a camp of transit and, from here, the people were deported in camps from the midst of France. Often the interns of the camp of Agde made petitions, requiring their liberation. Starting with octomber 1940, a great numbers of petitions were sent to Beziers where the camp of Agde depended from, invoking medical reasons, the obtenance of a visa for going abroad or the possession of financial ressources. Only the persons with sufficient revenues had the chance to obtain a positive answer.²² From 145 of requirements for liberation, only in 74 of cases the answer was positive and in 60 of situations the answer was negative. 11 answers were not known.²³ The other camp residents were sent to other camps towards “the final solution”. The author concludes that a great part of the foreigner Jews from Herault Department were deported to Polish concentration camps. The Jewish international organizations such as *Joint* tried to help the Jews and it existed a number of non-Jewish saviours who saved them and received later the title *Justes des nations*.

Daniel A. Löwy in the article *From the front line of culture to the IRIS brickyard. The fate of the Jewish Community of Kolozsvár*²⁴, emphasizes the important role played by the Jewry over time in the city of Kolozsvár. The Jews were allowed to settle in the city beginning with the Revolution in 1848 building “religious, economic, financial, social, cultural and charitable institutions” such as orphanages, senior homes, womens’ organizations or students’ associations. Hungarian was considered to be the native language of Jewish minority.²⁵ Then Daniel Lowy focuses on the interwar period time, Jewish minority being considered by the author as discriminated for their race and language. In 1927, tells the author it was introduced the Law *numerus clausus*, limiting the number of Jewish students in universities. In 1927 the first anti- Jewish rebellions took place in Oradea, Huedin and Cluj-Napoca.²⁶ Only ten years later, in 1937, the extreme right wing came to power. National Christian Party led by Octavian Goga and A.C. Cuza introduced racial legislation by supporting the anti- Jewish laws, expropriating the property of Jews and by revising Romanian citizenship of the Jews, many Jews were deprived by it. In August 1930, Northwestern Transylvania was taken over by Hungarian state. The situation was worse than in Romania. Hungarian anti- Jewish laws, the prohibition of Jewish newspapers, organizations, societies and sport clubs was enforced.²⁷ Only a few confessionals schools were allowed to exist. In the opinion of the author, only a few Jews tried to escape in Romania, the majority remained faithful to Hungarian language and culture. Starting with 3 May, 1944 the Jewish population from Cluj- Napoca and from the county of Cluj were

²² *Ibidem*, p. 113.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Daniel A. Lowy, “From the front line of culture to the Iris brickyard. The fate of the Jewish Community of Cluj/ Koloszar” in Antonio Faur (coord.), *Evrei în lagăre și ghetouri...*, (*The Jews in concentration camps and ghettos.*), p. 123- 136.

²⁵ *Ibidem*, p. 125.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, 127-128.

confined to an overcrowded ghetto, in Iris quarter, almost not having sanitary utilities. After staying in this ghetto for three weeks, they were deported in six transports to Auschwitz starting with May 25. The author concludes that only 10% of them survived to Auschwitz.²⁸ In spite of growing indocrination, most of the Christian population of Cluj had moderate views on Jewish issues. Only a very few number of Jews returned at the end of the war in Cluj, their number furnished by the author was 6 500.

Dorottya Sziszkoszné – Halász in the article *American efforts to save the Hungarian Jewish inmates of ghettos and Nazi camps*²⁹ starts by explaining that the offensive towards Hungarian Jews started in the spring of 1944 and from that movement the state of Jewry aggravated. Following to the instauration of a right wing government, a lot of anti – Jewish measures came into force. The ghettoization process started in April 16, 1944, in Hungary the total number of Jews being of 762, 007 people.³⁰ Starting with May 15, the process of deportation began. To these anti-Jewish policies, United States did not respond only at 22 January 1944, when it was created a War Refugee Board, asserts the author.³¹ (see page 140) On March 24, President Roosevelt condemned Nazi policy of extermination. This board tried to obtain the support of Vatican and International Red Cross in his attempt to save the Jews. International Red Cross was granted permission to furnish food and clothes to camp prisoners in 7 July. In the middle of August, the International Red Cross was in charge with supervision of Jews remaining in Budapest. In July 9, the Swedish Raoul Wallenberg arrived to Budapest to work for the Swedish legation. He was the saviour of several thousand of Jews from Budapest. Thus he succeeded to save 500 of Jews and to release them of anti-Jewish obligations. He procured passports for the Jews, saving thus a few ten of thousands of Jews, mainly from Budapest. He had found a few houses to host the escaped Jews. The American Board got involved in the process of emigration of the Hungarian Jews, in the aftermath of Holocaust. The author states that the Jewish victims of the Holocaust were 6 millions and, among them, 560 000 were Hungarian Jews.³² (see page 173) Also, at the end of 1945, the figure provided by the author for Hungarian Jews survivors was 255,500.³³

The second part of the volume is dedicated to *memmories* from the times of Holocaust. Martha Izsák in the article *Evocarea unor clipe ce nu se-ntorc în lut (The Recollection in Clay of some moments that will never happen again)*³⁴ starts her story by emphasizing the role of her mother in her early childhood. Martha

²⁸ *Ibidem*, p. 133.

²⁹ Dorottya Sziszkoszné- Halász, “American efforts to save the Hungarian Jewish inmates of ghettos and Nazi Camps” in Antonio Faur (coord.), *Evrei în lagăre și ghetouri..., (The Jews in concentration camps and ghettos..)*,

³⁰ *Ibidem*, p. 139.

³¹ *Ibidem*, p. 140.

³² *Ibidem*, p. 173.

³³ *Ibidem*, p. 174.

³⁴ Martha Izsák, “Evocarea unor clipe ce nu se-ntorc în lut” (“The recollection in Clay of Some Moments that will never happen again”) in Antonio Faur (coord.), *Evrei în lagăre și ghetouri..., (The Jews in concentration camps and ghettos)*, p. 177- 182.

Izsak tells us thus the story of her mother in the years of Holocaust as a Jew in an anti-semitic world. The author underlines a negative aspect the Jews had to bear was the brutal behaviour of the Hungarian soldiers in their relations with the Jews. The population of Oradea, on the other hand, was expecting to enter in the possession of Jewish goods. The author's mother was taking care of her house, made the shoppings and was, occasionally, shop assistant. The Hungarian population, confessed the author's mother, had a very intolerant attitude towards the Jews. The grandfather was working for a German and used to offer food to young Jews before them to be taken to forced labour. His name was Weisz Adolf. The author's mother, although a very beautiful woman, was deported to Auschwitz. The author points out that many Jews who escaped in Romania survived at the end of the war. But, in the same time, Martha Izsak points out the atrocities committed by fascist iron guards in Romania. The author was born after the end of the war, and the details presented above, were in fact stories of her mother.

Alberto Castaldini in the article "The tormented gaze"³⁵ brings into discussion the Italian writer Primo Levi that was a witness of the Auschwitz experiment that he described in his books. A cultural debate followed considering either that to look back in the past is a necessary act.

Felicia Waldman in the article *Memorializarea Holocaustului din România în cinematografia și teatrologia postcomunistă* (*The memorialization of the Romanian Holocaust in postcommunist Cinema and Theatre*)³⁶ shows the gradual acceptance in theatre and films of the most unpleasant aspects of Romanian history that were kept hidden in the past, such as the deportation of Romanian Jews in Transnistria achieved by Romanian authorities. In different moments of commemoration of Holocaust, an interested spectator could have had the opportunity to see on different Romanian television's channels movies such as: *Schindler's List*, *The war of Varian Fry*, *From the ashes*, *The arithmetic of the Devil*, *Sofia's choice*, *The Pianist*. Several documentary movies were launched in the last 20 years about the Holocaust from Romania such as *Struma* of Radu Gabrea (regie) and Stelian Tănase (scenariu) which tells the story the sunk vessel, a tragedy which caused the death of many Jews during the time of the Second World War when many Jews tried to escape by sea way of Holocaust and to arrive in Israel. Another documentary movie quoted by Felicia Waldman is the *Forgotten Holocaust* produced by Carmen Avram for PRO TV containing interviews with survivors of Holocaust from Transnistria and with historians such as Jean Ancel and Florin Constantiniu. In 2009, it followed the documentary movie *Holocaust under the governance of Antonescu*. Florin Iepan launched, at the beginning of 2013, his own documentary, *Odessa*, telling the story of the massacre of 22.000 of Jews of Odessa by Romanian authorities. The documentary from 2013 of Mihai Chelariu in partnership with the Institute Elie Wiesel entitled *Black Sunday* which was referring to the Iassy

³⁵ Alberto Castaldini, "The tormented gaze" in Antonio Faur (coord.), *Evrei în lagăre și ghetouri...*, (*The Jews in concentration camps and ghettos*), p. 183- 198.

³⁶ Felicia Waldman, "Memorializarea Holocaustului din România în cinematografia și teatrologia postcomunistă" ("Memorialization of the Romanian Holocaust in postcommunist Cinema and Theatre"), in Antonio Faur (coord.), *Evrei în lagăre și ghetouri...*, (*The Jews in concentration camps and ghettos*), p. 199- 210.

Pogrom. Not only Romanian film producers were interested in the Romanian Holocaust, but also foreign film producers, and the author offers a few examples too.

Florin Ardelean in the study *Modernitatea cea rea și Holocaustul (Evil modernity and the Holocaust)*³⁷ considers the Holocaust as the most traumatic experience from the history of modernity. He makes reference to the book of George Orwell, *O mie nouă sute optzeci și patru* (see 1984) where the oppressed population by the imaginary dictatorial power had two minutes a day to express their hatred on the national enemy Emmanuel Goldstein³⁸. Florin Ardelean takes in the discussion the man as a member of the masses, a link into a chain, that obeys and gives way to the dictator, having no moral or culture. In this context, the intellectuals are invited to build ideologies which to justify the authority of a dictator or of an oppressive system. In this context, the experiments of *concentration camp* or *gulag*, is unique. The ones who were not annihilated by force, were expected to be annihilated by hunger. Last, but not least, Florin Ardelean concludes that together, the Nazi and Stalinist regime, assassinated over 14 millions people³⁹.

Antonio Faur in the article *O mărturie despre "păcatele" lui Laszlo Gyapay, primarul care a organizat ghetourile din Oradea/ A Testimony of Laszlo Gyapay's „Sins”, the mayor who set up the ghettos in Oradea*⁴⁰ tells the story of Gyapay Laszlo who was a vice- mayor in Oradea in 1940. In 1940, shows the author, the city of Oradea was a commercial and industrial city with an economic, active life, but after the invasion of Hungary, the traditional spirit of tolerance declined and intolerance and prejudice made their way. In this context, the mayor Gyapay Laszlo took all the fascist measures promoted by the fascist government, over 27000 of the Jews of Oradea were put into ghettos and also 8000 from the North of Bihor County.⁴¹ He did not present himself in front of the Tribunal of the People from Cluj as he run away, and several other fascist authorities guilty of crimes of war run away of the sentence, tells Antonio Faur. It seems that Gyapay and his family emigrated in USA.⁴² It seems that the parents of the historian Randolph Braham, a very well known historian of Holocaust in Hungary, were killed during the time of Holocaust during the mandate of Gyapay Laszlo⁴³.

Radu Romînașu in the article *Testimonials about the Nazi Camps recorded in dr. Tereza Mozes' book, the Bloody Decalogue*⁴⁴, tries to define the term

³⁷ Florin Ardelean, "Modernitatea cea rea și Holocaustul" ("Evil modernity and the Holocaust") in Antonio Faur (coord.), *Evrei în lagăre și ghetouri...*, (The Jews in concentration camps and ghettos), p. 211- 231.

³⁸ *Ibidem*, p. 212.

³⁹ *Ibidem*, p. 230.

⁴⁰ Antonio Faur, "O mărturie despre "păcatele" lui Laszlo Gyapay, primarul care a organizat ghetourile din Oradea/ A Testimony of Laszlo Gyapay's „Sins”, the mayor who set up the ghettos in Oradea" in Antonio Faur (coord.), *Evrei în lagăre și ghetouri...*, (The Jews in concentration camps and ghettos), p. 232- 342.

⁴¹ *Ibidem*, p. 235.

⁴² *Ibidem*, p. 236.

⁴³ *Ibidem*, p. 239.

⁴⁴ Radu Romînașu, "Testimonials about the Nazi Camps recorded in dr. Tereza Mozes'Book, The Bloody Decalogue" in Antonio Faur (coord.), *Evrei în lagăre și ghetouri...*, (The Jews in concentration camps and ghettos), p. 243- 258.

Decalogue as a term of Greek origin that includes percepts that must be strictly followed⁴⁵. Important about remembrance, is not to be revengefull, but to explain the history as it was in order of not to be repeated again. In the first chapter of the book entitled *Preliminaries*, Tereza Mozes describes the evolution of events on European scene since the Nazi takeover in 1933.⁴⁶ Since 1938, things get worse for the Jews. Tereza Mozes describes also her personal history by evoking the childhood spent at Șimleul Silvaniei and the highschool “Oltea Doamna” which she has attended. The ghettoization experience from the ghettos from Oradea is seen by the author as a one way travel ticket to the final destination, the concentration camps from Poland and Germany. Mrs. Mozes travelled to Auschwitz, but she was rescued by allies in the last days of the war. In the concentration camps, Jewish people lost their identity, becoming only some mere numbers⁴⁷. After the war, points out the author, approximately 2000 of Jews returned from deportation in Oradea. After her return from deportation, Tereza Mozes got a degree in art history, ethnography and French and had been working as an ethnologist, curator and art critic at the Museum of Țării Crișurilor from Oradea. Tereza Mozes in her *Testimonials...* pleads that the painful truth of Holocaust not to be forgotten and the memory of the Jews died in deportation to be always cherished.

Klementina Ardelean, in the article *Relatări memorialistice despre realitățile din ghetoul orădean (1944)/ Memorial Recollections on the realities in the ghetto from Oradea*⁴⁸, presents her sources of documentation concerning the ghetto of Oradea: Katona Bela (*Oradea in the Storm*) – his Memoires; Bela Zsolt (*Nine Suitcases*), both being published in 1946; followed in 1948 by the *Eva Heyman's Diary*, *Bloody Decalogue* by Tereza Mozes and also *The Jews of Oradea* by Tereza Mozes, too. The first book *Oradea in the storm* describes the situation of the city of Oradea in the interwar period, the beginning of the Second World War, the anti- Jewish legislation, the story with the Dreher factory where were installed 18 policemen who were encharged to discover where the Jewish goods were hidden and, amongst the means of terror they used, it was the listening of the loudest musique of gramophone. Another source of documentation was the Journal of Eva Heyman that reveals the history of her family after the setting of Hungarian domination of Oradea until deportation. Although Eva is only a teenager, she offers accurate details about the condition of Jewry in these turbulent years 1940-1944. Another source of documentation is the autobiographic book, *New suitcases* that reveals the condition of Bela Zsolt as a deportee in a Ukrainian work camp. The author reveals also fragments from the work of Zsolt Bela. Katona Bela in his book *Oradea in the storm* reveals to the reader the desperate attempts to save the Jews from the Ghetto from Oradea.

⁴⁵ *Ibidem*, p.244.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 247.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 252.

⁴⁸ Ardelean Klementina, “Relatări memorialistice despre realitățile din ghetoul orădean (1944)” / “*Memorial recollections on the realities in the ghetto of Oradea*” in Antonio Faur (coord.), *Evrei în lagăre și ghettouri...*, (*The Jews in concentration camps and ghettos...*), p. 259- 290.

Bodo Edith in the article *The Fate of Several Jews from Oradea in the Light of Minutes recorded by National Committee of Hungarian Jews for Attending Deportees (DEGOB, 1945- 1946, Budapest)* mentioning the apatrid Jewish persons venturing in Europe, these persons whom from particular reasons did not want to return home after the Holocaust were about 8 milions, shows the author⁴⁹. A part of these displaced persons never returned home and were moved in separate camps lead by United Nations. Edith Bodo mentioned the reparatory Hungarian legislation, existent in Hungary during the years 1945- 1946 who annulled the anti-Jewish laws and tried materrially to regain the property of Jews, and also the existance of the organisations such as International Red Cross, American Joint Distribution Committee (Joint) or Jewish Agency for Palestine who helped the returned Jews to survive after the end of the war when Hungarian's state involment in order to improve the lives of the survivors of Holocaust was minimal. Last, but not least, the author focuses on National Commission for the Care of Deportees (DEGOB). The author focuses on the international organizations' branch from Oradea or on independent organizations that were activating in Oradea.

Antonio Faur and Daciana Erzse in the article *Eva Heyman's Diary – a memoiristic source of utmost importance about the ghetto in Oradea*⁵⁰ relies on the Journal of Eva Heyman that tells the story of Jewish population persecution from North-Western Transylvannia that aggravated during the years 1940- 1944 from the first anti-Jewish laws until the ghettoization (here is revealed the particular case of the Jews from Oradea) and deportation to German and Polish concentration camps. The Journal of Eva Heymann stands as an important testimony of the time and, as the author tells us, was often compaired with the Journal of Anna Frank. In the summer of 1944, concludes the author Antonio Faur, 30 000 of Jews from Oradea and Bihor County were deported to Polish concentration camps and many of them have never returned.

The present book stands as an important collection of articles that brought their contribution to the advanced knowledge on Jewish population deportation and ghettoization in Europe, during the years of Second World War. Reffering to this particular area, the condition of the Jews from Romania and Hungary is very well described and detalied.

Anca OLTEAN*

⁴⁹ Edith, Bodo, "Destinul unor evrei orădeni în lumina proceselor – verbale înregistrate de Comisia Națională de Îngrijire a Deportațior Evrei din Ungaria (DEGOB)(1945-1946, Budapest)" / "The Fate of Several Jews from Oradea in the light of minutes recorded by National Committee of Hungarian Jews for Attending deportees (DEGOB, 1945- 1946 Budapest) in Antonio Faur (coord.) *Evrei în lagăre și ghetouri...*, (*The Jews in concentration camps and ghettos...*), p. 291- 332.

⁵⁰ Antonio Faur, Daciana Erzse, „Jurnalul <<Evei Heyman>> - sursă memoriaistică de primă importanță despre ghetoul orădean”/ *Eva Heyman's Diary – a memoiristic source of utmost importance about the ghetto from Oradea* in Antonio Faur (coord.), *Evrei în lagăre și ghetouri...*, (*The Jews in concentration camps and ghettos...*), p. 333- 352.

* Research assistant PhD, Institute of Euroregional Studies, University of Oradea.

THE CHRONIC OF THE HISTORY DEPARTMENT SCIENTIFIC ACTIVITY IN THE ACADEMIC YEAR 2014

In the academic year, 2014 the members of the Department of History issued at **publishers recognized CNCS**, the following **books**: *In Honorem Mihai Drecin. Professor Mihai Drecin at the age of 70*, Ion Zainea, Gabriel Moisa, (coordinators), University of Oradea Publishing House, Oradea, 2014, 373 p.; *From Church and Culture to Security and Censorship* (Scientific Session of the doctoral work in history) ninth edition, Ion Zainea (coordinator), University of Oradea Publishing House, Oradea, 2014, 187 p; *Status of History and Historians in Contemporaneity*, Gabriel Moisa, Sorin Şipoş, Igor Şarov, (coordinators), University of Oradea Publishing House, Oradea, 2014, Second Edition, 2014, 439p.; *Seminatores in Artium Liberalium Agro: studia in honorem et memoriam Barbu Ştefănescu*, Aurel Chiriac, Sorin Şipoş (coordinators), Romanian Academy, Center for Transylvanian Studies, Cluj-Napoca, 2014, 666p.; *Categorie europene. Rappresentazioni storiche e letterarie del "Politico"*, Transylvanian Review, Vol. XXIII, Supplement No. 1, Sorin Şipoş, Federico Donatiello, Dan Octavian Cepraga, Aurel Chiriac (coordinators), Romanian Academy, Center for Transylvanian Studies, Cluj-Napoca, 2014, 319p.; *From Periphery to Centre. The Image of Europe at the Eastern Border of Europe*, Sorin Şipoş, Gabriel Moisa, Dan Octavian Cepraga, Mircea Brie, Teodor Mateoc (coordinators), Romanian Academy, Center for Transylvanian Studies, Cluj-Napoca, 2014, 292p.; Sorin Şipoş, Edith Bodo, Sever Dumitraşcu, Gabriel Moisa, Stelian Nistor, Florin Sfrengeu, Constantin Mălinaş, Radu Romînaşu, *The Villages on the Upper Bistra Valley*, University of Oradea Publishing House, Oradea, 2014, 270p.; *Carols of Bihor Gathered from Voivozi and Cuzap by George Navrea*, Edition and introductory study by Sorin Şipoş şi Dan Octavian Cepraga, Second Edition, Romanian Academy, Center for Transylvanian Studies, Cluj-Napoca, 2014, 141p.; Antonio Faur, *Involvement diplomat dr. Mihai Marina in rescue of the Jews of Northern Transylvania and Hungary*, Muzeul "Ţării Crişurilor" Publishing House", Oradea, 2014, 104 p.; Antonio Faur, *Involvement diplomat dr. Mihai Marina in rescue of the Jews of Northern Transylvania and Hungary*, Muzeul "Ţării Crişurilor" Publishing House", Second Edition, Oradea, 2014, 112 p.; Antonio Faur, *In honorem Ioan Degău. History, economics, ethnography and folklore*, Antonio Faur (coordinator), Mega Publishing House, Cluj-Napoca, 2014, 421 p.; Gabriel Moisa, *1949 in Bihor County. "Removing the affluent peasantry a manifestation of class struggle in the countryside"*, University of Oradea Publishing House, Oradea, 2014, 198 p.

In addition, they have written **chapters of books to publishers CNCS**: Ion Zainea, *The treatment process of the Romanian society after 6 March 1945 (program, legislative framework)* in vol. *Tradition, History, Military*, Olimpiu Manuel Glodarenco (coordinator), National Military Museum "King Ferdinand I" Publishing House, Bucureşti, Sitech Publishing House, Craiova, 2014, p. 283-290; Ion Zainea, Chiş-Meseşan Anarela, *The European Identity of the Romanian Exile*,

in vol. *From Periphery to Centre. The Image of Europe at the Eastern Border of Europe* (edited by: Sorin Șipoș, Gabriel Moisa, Dan Octavian Cepraga, Mircea Brie, Teodor Mateoc), Romanian Academy-Center for Transylvanian Studies, Cluj-Napoca, 2014, p. 261-270; Ion Zainea, *Mihai Drecin or work benches*, *Culture / Science and Politics* in vol. *In Honorem Mihai Drecin. Professor Mihai Drecin at the age of 70*, Ion Zainea, Gabriel Moisa, (coordinators), University of Oradea Publishing House, Oradea, 2014, p. 11-22; Ion Zainea, *The establishment and work of popular bank Fortuna by Sighiștel-Bihor* in vol. *In Honorem Mihai Drecin...*, p. 281-292; Ion Zainea, *Directorate General of Press and Printed / Committee for Press and prints - the institution of censorship / guard communist regime* in vol. *Stalinization and de-Stalinization. The institutional and social impact*, Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu (coordinators), Polirom Publishing House, Iași, 2014, p. 157-170; Ion Zainea, Beata Ménesi, *The Hungarian press in Oradea Romania entered the war on the campaign in Transylvania (1916)* in vol. *Press in the First World War*, Cătălin Negoită, Ilie Zanfir (coordinators), Tritonic Publishing House, București, 2014, p. 516-528; Ion Zainea, *Fairs, Merchants and Trade in Bihor (1921-1924)* in *Seminatores in Artium Liberalium Agro: studia in honorem et memoriam Barbu Ștefănescu*, Aurel Chiriac, Sorin Șipoș (coordinators), Romanian Academy, Center for Transylvanian Studies, Cluj-Napoca, 2014; Sever Dumitrașcu, *European Carpathians Vs. Marginal*, in vol. *From Periphery to Centre...*, p. 207-210; Mihai Drecin, Delia Cora, *Sui rumeni e sugli altri (1910-1939). Immagini di Săcele, della Basarabia, dell Europa Centrale nella memorialistica e nella corrispondenza del docente universitario Victor Junga*, in vol. *From Periphery to Centre...*, p. 173-182; Sorin Șipoș, *Historian Barbu Ștefănescu*, in vol. *Seminatores in Artium Liberalium Agro...* p.19-22; Sorin Șipoș, *A Forgotten Minority: the Morlacs from Dalmatian in a Memoir of Colonel Antoine Zulatti* in *Seminatores in Artium Liberalium Agro...*, p. 339-444; Sorin Șipoș, Dan Octavian Cepraga, *From Periphery to Centre. The Image of Europe at the Eastern Border of Europe*, în *From Periphery to Centre. The Image pf Europe at the Eastern Border of Europe*, Sorin Șipoș, Gabriel Moisa, Dan Octavian Cepraga, Mircea Brie, Teodor Mateoc (coordinators), Romanian Academy, Center for Transylvanian Studies, Cluj-Napoca, 2014, p. 5-12; Sorin Șipoș, *Foreign Travellers in the Romanian Space and Border Symbolism (1797-1810)* în *From Periphery to Centre...*, p. 141-157; Sorin Șipoș, *Power of the Word : the role and place in the Land of Moldova Stephen the Great* in vol. *In Honorem Mihai Drecin...*, p. 53-68; Antonio Faur, *Ratings historiography (2002-2005) on the phenomenon of saving the Jews of Northern Transylvania and Hungary (1944)* in vol. *History as Duty. Homage to academician Ioan Aurel Pop at the age of 60 years*, Ioan Bolovan, Ovidiu Ghitta (coordinators), Romanian Academy, Center for Transylvanian Studies, Cluj-Napoca, 2014, p. 247-257; Antonio Faur, *The issue of salvation from death (in 1944) the Jews from Hungary and Northern Transylvania in the period 1980-1981* in *Seminatores in Artium Liberalium Agro...* p. 499-504; Antonio Faur, *Considerations related to "The last word" spoken in his defense (15 January 1946) by Mircea Vulcănescu* in vol. *In Honorem Mihai Drecin...*, p. 138-143; Antonio Faur, *Romanians who helped save some Jews from Hungary and Northern Transylvania (1944) and have not been awarded the title the Righteous among the Nations* in vol. *Righteous among*

the Nations. The scope and forms of helping Jews in the Middle-East Europe occupied by the Third Reich, Editors Waclaw Wierzbieniec, Elżbieta Rączy, Jaroslaw, Polonia, 2014, p. 83-94; Antonio Faur, *Considerations on European Identity. An Investigation among Students in History at the University of Oradea (Year 2013)* in vol. *From Periphery to Centre...*, p. 289-294; Antonio Faur, *Precursors and followers of the idea of the European Union* in vol. *In honorem Ioan Degău. History, economics, ethnography and folklore...*, p. 233-246; Viorel Faur, *Information documentary about the events of the day Tarcaia Village (Bihor County) of 19April 1919*, in vol. *In honorem Ioan Degău...*, p. 106-113; Gabriel Moisa, *Between Exclusion and Acceptance. The Perception of Historian Gheorghe I. Brătianu in Communist Romania* in vol. *From Periphery to Centre...*, p. 196-203; Florin Sfrengu, *An Image of the Society in North-Western Romania during the 10th-11th Centuries AD*, în vol. *From Periphery to Centre...*, p. 121-132; Sever Dumitraşcu, Laura Ardelean, *"Gebeleizis" or "Zoroastru, Zalmoxe, Moise"* in vol. *Seminatores in artium liberalium agro...*, p. 251-259; Laura Ardelean, *The Dacians from South-Western Transylvania in Ştefan Ferenczi's Works* in vol. *In Honorem Mihai Drecin...*, p. 147-152; Florin Sfrengu, *Historical interpretation of archaeological finds in northwestern Romania (VIII - XI centuries)* in vol. *In Honorem Mihai Drecin...*, p. 39-52; Gabriel Moisa, *Clarifications ideological and national Romanian socialists in Hungary, Transylvania and Banat in the autumn-winter 1918-1919 years*, in vol. *Gheorghe Buzatu. In memoriam*, Marusia Cîrstea, Sorin Liviu Damean, Lucian Dindirică (coordinators), „Cetatea de Scaun” Publishing House, Târgovişte, 2014, p. 346-352; Gabriel Moisa, *Ieana Ardelean - member of the group "Adrian Mihuţ" - in the prisons of communist Romania* in vol. *Pitesti experiment. Re-education through torture. Romanian Exile - suffering and hope Pitesti experiment*, "Matrix Com" Publishing House, Pitesti, 2014, p. 125-132; Gabriel Moisa, *The impact of de-Stalinization the Romanian Orthodox Church: If the priest Ioan Crisan and Florian Ratiu (Arad)*, in vol. *Stalinization and de-Stalinization. The institutional and social impact*, Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu (coordinators), Polirom Publishing House, Iaşi, 2014 , p. 237-246; Gabriel Moisa, *Ideology and politics in communist Romania. Gheorghe I. Brătianu or about a useful "enemy of the people"* in vol. *History as Duty. Homage to academician Ioan Aurel Pop at the age of 60 years*, Ioan Bolovan, Ovidiu Ghitta (coordinators), Romanian Academy, Center for Transylvanian Studies, Cluj-Napoca, 2014, p. 897-908; Gabriel Moisa, *Romanians' historiography in Hungary about the beginnings of the romanian community in the trianon Hungary*, in vol. *Romanians in European history*, vol. I., Marusia Cârstea, Sorin Liviu Damean (coordinators), Cetatea de Scaun Publishing House, Târgovişte, 2013, p. 477-489. Mihaela Goman, *Data on archaeological excavations in 1972 proposed museums* in vol. *In Honorem Mihai Drecin...*, p. 235-247; Radu Romînaşu, *Romanian Parliament and "Transylvanian question" in the context of Romania's alliance with the Central Powers* in vol. *Seminatores in Artium Liberalium Agro...*, p. 409-416; Radu Romînaşu, *Starvation, violence, murder. Hell testimony Nazi camps. Case Study: Decalogue bloody book signed by dr. Tereza Mózes* in vol. *In honorem Ioan Degău. History, economics, ethnography and folklore*, Antonio Faur (coordinator), Mega Publishing House, Cluj-Napoca, 2014, p. 215-232; Radu Romînaşu, Constantin Demeter, *History Gheorghe Brătianu - "soldier", "scientist",*

"martyr" in vol. *In Honorem Mihai Drecin...*, p. 177-191; Radu Romînașu, *European Images and Policies Reflected in the Modernization Process of the Romanian Extra-Carpathian Space (18 -19 Century)* în vol. *From Periphery to Centre...*, p.219-234; Bodo Edith, *Manifestation of the attitude towards death – The testament* in vol. *Seminatores in Artium Liberalium Agro...*, p. 167-170; Bodo Edith, *Bibliography* in vol. *Seminatores in Artium Liberalium Agro*, p. 29-50; Bodo Edith, *Jesuit Jacques Vanière lyrics in "service" Austrian reformism* in vol. *In Honorem Mihai Drecin...*, p. 69-76.

The teachers of the Department published in 2014 a series of studies and articles in journals recognized **CNCS, rated ISI, B, B + and CNCS index BDI**. Ion Zainea, Beata Ménesi, *The cooperative banking system - an aspect of the interwar urban-rural relationship in Romania. Case study: „The Vintila Bratianu” banks in Beiuș and „The Northern Border” from Carei* in *Historia Urbana*, 2014, p. 175-193 (**CNCS Index BDI: CEEOL, SCOPUS, B**); Sorin Șipoș, *I valori della fedeltà: Su fede e coraggio al tempo di STEFANO V, duca di Transilvania (1261-1270)*, in *Transylvanian Review (CNCSIS, categoria ISI)*, Vol. XXIII, Supplement, No. 1, 2014. *Categorie europee. Rappresentazioni storiche e letterarie del "Politico"*, Sorin Șipoș, Federico Donatiello, Dan Octavian Cepraga, Aurel Chiriac (coordinators), Romanian Academy, Center for Transylvanian Studies, Cluj-Napoca, 2014, p. 32-40; Sorin Șipoș, Dan Cepraga, *Categorie europee...*, p. 5-9; Antonio Faur, *Documenti diplomatici riguardanti la fuga dalla Romania nel 1949 dello student Corneliu Stoian* în *Transylvanian Review*, Supplement, vol. XXIII, No. 1/2014, p.137-142; Antonio Faur, Daciana Erzse, *The identification of more than 120 polish Jews who fraudulently crossed the border from Hungary into Romania*, in *Cetatea Bihariei*, second series, 2014, p. 59-75; Gabriel Moisa, *The peasant uprisings in Bihor (summer 1949) - between reality and propaganda* in *Crisia*, 2014, p. 111-119; Gabriel Moisa, *History museums and official propaganda in Romania 60s and 80s of last century. Case study: Museums and "fight for peace"* in *Acta Musei Porolissensis*, 2014, p. 257-270; Gabriel Moisa, *Electoral Practices in Political Parties in Romania after the Fall of Communism. Case Study: The National Salvation Front and the Democratic Agrarian Party of Romania*, in *Romanian Journal of Political Geography*, No. 1, 2014, p. 89-103; Gabriel Moisa, *Election practices in a changing world: the case of Patriotic Union from Bihor county (1945-1947)*, in *Annals of University of Craiova*, No. 1, 2014, p. 107-115; Florin Sfrengeu, *Opinioni storigrafiche sulle fortificazioni nel nord-ovest della Romania e le informazioni presenti nella cronaca anonima Gesta Hungarorum*, in *Transylvanian Review*, vol. XXIII, Supplement No.1, 2014, p. 63-76; Radu Romînașu, *Storia, letteratura e detenzione. Il movimento Rugul aprins - un'altra forma di resistenza anticomunista (1945-1948)* in *Transylvanian Review*, vol. XXIII, Supplement, No. 1, 2014, p. 126-136; Radu Romînașu, *Culture, literature and elites at the Western border of the Reunited Romania. The „Cele Trei Crișuri” Journal from Oradea (1920-1940)*, in *Romanian Journal of Literary Studies*, Tg. Mureș, 2014, No. 4, p. 189-198 (**indexată BDI CEEOL, IMPACT FACTOR, GOOGLE ACADEMIC**);

Each of the members of the department has published one article were included in the Yearbook of the Department of History - *Annals of the University of*

Oradea, History-Archaeology Series, (CNCS Index BDI) which benefits of a site (<http://www.anale-istorie-oradea.ro/>).

That same year, the Department of History organized a series of **sessions and scientific local and national conveyances**: *Scientific Session of Ph.D.-s in History at the University of Oradea*, Oradea, the IX Edition, April 2014 (principal organizer Professor Ph.D Ioan Zainea); *The National Session of the Students in History under the Title "Science, History, Civilization"*, Oradea, May 2014 (principal organizers: „Gh. Șincai” History Students Association – Oradea and History Department); *Annual Scientific Session of the Department of History - University of Oradea*, the XXIV Edition, May 2014 (principal organizer Lecturer Ph.D Florin Sfrengeu, all the members of the department presented papers on the sections: Ancient History and Archeology, Middle Age History, Modern and Contemporary History); Symposium *Gheorghe Bratianu patriot and martyr*, organized by the Cultural Foundation „Munții Apuseni”, Oradea, June 2014 (main organizers: Professor Ph.D Sever Dumitrașcu, lecturer Ph.D. Florin Sfrengeu; participated with a paper Sever Dumitrașcu, Sorin Șipoș, Florin Sfrengeu, Antonio Faur, Laura Ardelean, Mihaela Goman, Bodo Edith, Radu Romînașu); *The Congress of the National History of Press - Press in the First World War*, 7th Edition, organized by the Romanian Association of the History of the Press, in partnership with the University “Dunărea de Jos” of Galați, the County Library of Galați, April 2014, (participated with a paper Ion Zainea); Scientific session theme *Tradition, History, Military*, first edition, organized by the National Military Museum "King Ferdinand I", București, June 2014, (participated with a paper Ion Zainea); Scientific Session theme *Town-Village relationship*, organized by the Romanian Academy - Commission for the History of Towns in Romania, Sibiu County Council and the ASTRA National Museum Complex, Sibiu, June 2014, (participated with a paper Ion Zainea); National Conference *The Holocaust in Northern Transylvania*, Cluj-Napoca, June 2014, (participated with a paper Antonio Faur, Gabriel Moisa); *Commemorating the Holocaust in Northern Transylvania to University of Oradea*, October 2014, (participated with a paper Antonio Faur, Radu Romînașu); Symposium *150 years from the birth of Ion. I. Bratianu*, Oradea, August 2014 (participated with a paper Gabriel Moisa).

In addition, Professor Sorin Șipoș was noted by organizing the following academic and cultural moments: The exhibition 10 years after Slovakia joined the European Union in the presence of His Excellency Ján Gábor, Slovak Ambassador in Romania; Launch of the book *Nazionalita e autodeterminazione in Europa Centrale: il caso romeno*, Francesco Leoncini, Sorin Șipoș (coordinators), to University of Oradea; *Researchers' Night*, September 2014, (all the members of the History department were involved in organizing the event); Launch of the book *NATO Centres of Excellence and transforming North - Atlantic Alliance* (dr. Eduard Simion), occasion and inaugurated the NATO Information Point (principal organizer Professor Ph.D Sorin Șipoș); Launch of the book *Seminatores in Artium Liberalium Agro: studia in honorem et memoriam Barbu Ștefănescu*, Aurel Chiriac, Sorin Șipoș (coordinators), Romanian Academy, Center for Transylvanian Studies, Cluj-Napoca, May 2014 ((principal organizers: Professor Ph.D Sorin Șipoș and Professor Ph.D

Aurel Chiriac); Launch of the book *The true history and myths* (Ioan Aurel Pop), Oradea, November 2014 (principal organizer Professor Ph.D Sorin Șipoș).

The department was also involved in organizing of for **International Scientific Sessions**: The International Scientific Symposium *Historical tradition and the European perspective*, Chișinău, July, 2014 (principal organizer Professor Ph.D Sorin Șipoș, Professor Ph.D Gabriel Moisa, Lecturer Ph.D Florin Sfrengu); International Summer School *The Image of Central Europe and of the European Union in the Narrations of Foreign Travellers*, Chișinău, July, 2014 (principal organizer Professor Ph.D Sorin Șipoș, Professor Ph.D Gabriel Moisa, Lecturer Ph.D Florin Sfrengu); International Symposium *Work, money, banking, culture and politics (sec. XVI - 2014)*, organized by the Academy of Scientists from Romania, Department of Historical Sciences and Archaeology, University of Oradea, Department of History, Department of Finance, Banking, insurance, Banking Association of Romanian History Oradea (principal organizer Professor Ph.D Mihai Drecin, Professor Ph.D Ion Zainea, Professor Ph.D Gabriel Moisa); International Conference *First World War. Historical perspective and historiography*, organized by the Romanian Academy, Center for Transylvanian Studies, Cluj-Napoca, Academy of Sciences of Moldova, Institute of History, "Babes -Bolyai" University, Faculty of History and Philosophy, June 2014 (participated with a paper Ion Zainea), International Symposium *Social, cultural, ethnic and religious identities to communism*, IX edition, organized by the Institute for the Investigation of Communist Crimes and the Memory of Romanian Exile Cultural Foundation "Negru Voda" Făgăraș, Memorial Resistance Against Land of Făgăraș, Cultural Association "Mozaic", Academy "Brâncoveanu", Cluj-Napoca-Făgăraș, July 2014 (participated with a paper Ion Zainea); International Conference *100 years of the First World War. Implications politico-military, economics, demographics, socials and cultural*, organized by the Municipality of Arad , "Aurel Vlaicu" University of Arad, "Ștefan Cicio Pop" Association, Arad, October 2014 (participated with a paper Ion Zainea); International Conference *History and Civilization in northwestern Romania*, organized by the Museum of History and Art Zalău, Romanian Academy - branch Cluj- Napoca, Oradea University - Faculty of History, International Relations, Political Sciences and Communication Sciences, Centre for Regional Development of the "Babes - Bolyai" University of Cluj- Napoca, Faculty of Geography - Branch Zalău, Zalău, September 2014 (participated with a paper Ion Zainea); *International Conference Migration and European integration of minorities*, Oradea, November 2014 (participated with a paper Gabriel Moisa); International Symposium *Pitești Experiment - Re-education through torture*, Pitești, November 2014 (participated with a paper Gabriel Moisa); International Conference *Righteous among the Nations. The scope and forms of helping Jews in the Middle-East Europe occupied by the Third Reich*, Rzeszow, Polonia, March 2014 (participated with a paper Antonio Faur); International Conference *Jews in the Camps and Ghettos Throughout Europe During the Second World War*, Oradea, May 2014 (principal organizer Professor Ph.D Antonio Faur; participated with a paper Antonio Faur, Radu Romînașu); International Conference *History, Memory and martyrdom*, Oradea, November 2014 (principal organizer Professor Ph.D Sorin Șipoș, Professor Ph.D Gabriel Moisa, Lecturer Ph.D Florin Sfrengu); Each of the

members of the department has participated with a papers); International Conference “*Cohabitation*” - *Project commemorating the signing of the Romanian-Hungarian reconciliation on 14 July 1849*, Szeged, July 2014 (participated with a paper Gabriel Moisa, Radu Romînaşu).

The Department of History has publicly brought out the following Ph.D. theses during 2014: Cristian Balaj, *Greek Catholic Diocese of Oradea Early Twentieth Century (1900-1919)*, Alexandra Bere, *Continuity and change in the value system of rural world of Transylvania (XVIII -XIX)*, Gheorghe Căsap, Mircea Rusu -*A life dedicated to archeology*, Ivan Anghel-Aurel, *Life and work history Dumitru Protase*, Mihaela Teacă, *Eugeniu Sperantia. Historical Monograph*, Mihaela Cioca, *Considerations regarding the Archaeological Researches (IX-XIII Centuries) in the Time of Gheorghe Gheorghiu-Dej Regime (1948-1965)*; Delia Cora, *From private property to communist property. A history of nationalizations in Bihor County (1948-1954)*, Ioan Laza, *Anatomy of communist censorship. A perspective on Familia Review (1966-1977)*, Şipoş Ibolya, *Banat historical reality. Lugoj in XVII-XVIII Centuries*, Iuliana Gâdea (Titov), *The relationship majority - minority ethnics in North Dobrogea*, Virginia Linul, *Evolution folk costume of Țara Năsăudului*.

Also, Professors Sever Dumitraşcu, Viorel Faur, Mihai D. Drecin, Ion Zainea, Sorin Şipoş, Antonio Faur, Gabriel Moisa and Ioan Horga were invited, as referees, when bringing out several doctoral theses in prestigious university centers in the country. They also, were members of several committees supporting academic habilitation thesis in the field of history.

Radu ROMÎNAŞU